

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İKTİSAT BİLİM DALI

BANKACILIK SEKTÖRÜNDEKİ YABANCI SERMAYE
AKIMLARININ ETKİLERİ; TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Yüksek Lisans Tezi

HANDE KOÇAK

İSTANBUL,2009

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İKTİSAT BİLİM DALI

BANKACILIK SEKTÖRÜNDEKİ YABANCI SERMAYE
AKIMLARININ ETKİLERİ; TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Yüksek Lisans Tezi

HANDE KOÇAK

Tez Danışmanı:
Prof.Dr. Müfit AKYÜZ

İSTANBUL,2009

Marmara Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Tez Onay Belgesi

İKTİSAT Anabilim Dalı ULUSLARARASI İKTİSAT Bilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi HANDE KOÇAK'ın BANKACILIK SEKTÖRÜNDEKİ YABANCI SERMAYE AKIMLARININ ETKİLERİ TÜRKİYE ÖRNEĞİ adlı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulunun 16.07.2009 tarih ve 2009-12/34 sayılı kararıyla ile oluşturulan jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Öğretim Üyesi Adı Soyadı

İmzası

- Tez Savunma Tarihi : 3.12.2009
- 1) Tez Danışmanı : PROF. DR. MUFİT AKYÜZ
- 2) Jüri Üyesi : PROF. DR. NURDAN ASLAN
- 3) Jüri Üyesi : YRD. DOÇ. DR. MEHMET ALTAN MASUN

ÖZET

Küreselleşme olgusuyla birlikte 1980 sonrasında birçok ülkede finansal liberalizasyon süreci yaşanmaya başlamıştır. Özellikle gelişme yolundaki ülkeler yabancı sermaye katılımına, dolayısıyla finansal derinleşmeye engel teşkil edecek yasa ve kısıtları kaldırma yoluna gitmişlerdir. Çalışmada Türkiye'nin de dâhil olduğu liberalleşme hareketleri ve devamında bankacılık sektöründe yaşanan yabancı sermaye akımları teorik bir çerçeveye incelenmiştir.

Liberalizasyon olgusu, özellikle gelişmekte olan ülke piyasalarında yarattığı birçok olumlu etkinin yanında, ülkeyi finansal krizlere hazırlamak gibi olumsuz sonuçlar da doğurmuş ve bu krizler gelişmiş ülkeler açısından karlı pazarlar anlamına gelmiştir. Yabancı bankalar bu dönemde ya düşük maliyetle banka birleşmelerine ya da, mevcut şubelerinde büyüme yoluna gitmişlerdir. Kriz öncesinde büyük banka özelliği olan bankalar ya da kriz döneminde satılması planlanan bankalar oldukça ucuza mal edilmiştir. Birçok gelişme yolundaki ülkede faaliyet gösteren uluslararası bankaların rekabet ortamını baskılayarak, sektörde verimliliği arttırdığı kabul edilmiştir. Söz konusu verimlilik, yabancı bankaların ulusal piyasaya getirdikleri teknolojik yenilikler, bilgi ve tecrübeyle beraber hizmet çeşitliliği girdisiyle yakalanmıştır. Yabancı bankaların sunduğu yeni finansal sistemle klasik bankacılık kültüründen uzaklaşan ulusal bankalar risklerini daha çeşitli işlemlere dağıtarak gelişim süreçlerine hız kazandırmışlardır.

Ülkemiz de dünyadaki gelişmelere paralel olarak, 1980 kararları ile serbestleşme yolundaki ilk adımları atmış ve uluslararası bankalar için cazip pazar konumuna gelmiştir. Yabancı bankaların sektöre girişleri bankacılık sektörünün yapısını değiştirmiş, Türk bankacılık sisteminin klasik görüntüsünden çıkmasına ve teknoloji transferi, internet bankacılığı ve kaliteli hizmet gibi yeniliklerle katkıda bulunmuştur.

ABSTRACT

After 1980, financial liberalisation periods started in many countries with the effect of globalisation phenomenon. Especially developing countries chose a direction to cancel the regulations and restrictions on the capital involvement that decline the financial deepening. In this study, the liberalisation moves and consequent foreign capital flows that Turkey got involved are analyzed in a theoretical framework.

Liberalisation phenomenon, created the base for the financial crisis in the developing countries besides its many positive effects. Developing countries facing these financial crisis became profitable markets for the developed countries. In this period, foreign banks decided to either make joint ventures with lower costs or extend their existing branches. The domestic banks in the large segment before the financial crisis period and that were put on sale during the financial crisis period were acquired by these foreign banks with minimal costs. In many developing countries, it was observed that these foreign banks increased competition and improved efficiency. The improved efficiency was a result of technological innovation, know-how, experience and new financial products brought by these foreign banks. The new financial system provided by these foreign banks, helped in the development period of the domestic banks that left the traditional financial culture.

In parallel to the global developments, Turkey took the first step in the liberalisation by the regulations in 1980 and became an attractive market for the foreign banks. During the liberalisation period, foreign bank entries shaped and improved the structure of the Turkish banking system with new concepts such as technology transfer, online banking and customer satisfaction.

İÇİNDEKİLER

TABLolar LİSTESİ.....	iv
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	v
KISALTMALAR.....	vi
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

FİNANSAL LİBERALİZASYON VE ÜLKE ÖRNEKLERİ

1.1. KAVRAM OLARAK FİNANSAL LİBERALİZASYON	3
1.1.1. Bankacılıkta Finansal Liberalizasyon Süreci ve Dışa Açılma Politikaları	8
1.1.2. Finansal Liberalizasyonun Etkileri	8
1.1.2.1. Finansal Liberalizasyonun Olumlu Etkileri	8
1.1.2.1.1. Finansal Piyasalardaki Etkisi	8
1.1.2.1.2. Bankacılık Sektöründeki Etkisi.....	9
1.1.2.1.3. Uluslararası İlişkilere Etkisi.....	10
1.1.2.2. Finansal Liberalizasyonun Olumsuz Etkileri.....	10
1.1.2.2.1. Kontrol Mekanizmalarının Zayıflaması.....	10
1.1.2.2.2. Spekülatif Sermaye Hareketleri	11
1.1.2.2.3. Devletin Ekonomideki Yönlendirici Etkisinin Azalması.....	12
1.1.2.3. Finansal Krizler.....	13
1.1.2.3.1. Finansal Kriz Türleri	14
1.1.2.3.1.1. Döviz Krizi.....	14
1.1.2.3.1.2. Bankacılık Krizi	15
1.1.2.3.1.3. Dış Borç Krizi	15
1.1.2.3.1.4. Sistemik Finansal Kriz.....	16
1.1.2.3.2. Dünyada Yaşanan Finansal Krizler.....	16

1.1.2.3.2.1. Latin Amerika Krizi	17
1.1.2.3.2.2. Meksika Krizi.....	20
1.1.2.3.2.3. Güney Doğu Asya Krizi.....	23
1.1.2.3.2.4. Arjantin	24
1.1.2.3.2.5. Türkiye.....	30
1.1.3. Banka Birleşmeleri Ve Yabancı Sermaye.....	37

İKİNCİ BÖLÜM

GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERDE YABANCI SERMAYE

2.1. GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERDE YABANCI SERMAYE GİRİSLERİ.....	42
2.2. GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERDE YABANCI BANKALARIN ÖNEMİ	45
2.2.1. Gelişmekte Olan Ülkelerin Yabancı Bankalardan Beklentileri	45
2.2.2. Gelişmekte Olan Ülkelere Yabancı Sermaye Giriş Nedenleri.....	45
2.3. YABANCI BANKALARIN ULUSAL BANKACILIK SEKTÖRÜNDE FİNANSAL SİSTEME ETKİLERİ	47
2.3.1. Yabancı Bankaların Ulusal Piyasaya Olumlu Etkileri.....	49
2.3.2. Yabancı Bankaların Ulusal Piyasaya Olumsuz Etkileri.....	51
2.3.3. Yabancı Bankaların Finansal Kriz Dönemlerinde Davranışları.....	51

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE KRİZ DÖNEMLERİNDE YABANCI SERMAYE

3.1. TÜRKİYE'DE 1980 SONRASI FİNANSAL LİBERALİZASYON SÜRECİ	55
3.2. 1980 SONRASI ÜLKEMİZDE BANKACILIK SEKTÖRÜNDE YABANCI SERMAYE DAVRANIŞLARI VE FİNANSAL DERİNLEŞME.....	59

3.2.1. Türkiye’de Yabancı Bankalar ve Sektördeki Payları.....	63
3.2.1.1. Türkiye’deki Yabancı Bankalar	63
3.2.1.2. Türkiye’de Yabancı Bankaların Sektör Payları	66
3.3. KRİZ DÖNEMLERİNDE TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDEKİ GELİŞMELER	72
3.4. KASIM 2000 VE SUBAT 2001 KRİZLERİNDE YABANCI BANKALARIN DAVRANISLARI.....	76
3.5. FİNANSAL KRİZLER SONRASI TÜRKİYE EKONOMİSİNİN YAPILANMA SÜRECİ ve BANKACILIK SEKTÖRÜ	82
3.5.1. Kriz Sonrası Ekonominin Genel Görünümü	83
3.5.2. Güçlü Ekonomiye geçiş Programı	85
DEĞERLENDİRME ve SONUÇ.....	90
KAYNAKÇA	95

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: Arjantin’de Finansal Kuruluşlar ve Şubeler	28
Tablo 2. Türk Bankacılık Sektöründe Yabancıların Payı	37
Tablo 3. Gelişmekte Olan Piyaya Ekonomilerinde Ülkelere Göre Bankacılık Sektörü Sahiplik Yapısı.....	43
Tablo 4. Gelişmiş Piyasalarda Yabancı Katılımı	44
Tablo 5. Türkiye’de Liberalizasyon Sürecinden Sonra Yabancı Bankalar.....	53
Tablo 6. Türk Bankacılık Sektöründeki Bankaların Aktif Büyüklükleri (2008).....	61
Tablo 7. Türkiye’de Faaliyet Gösteren Yabancı Sermayeli Kalkınma ve Yatırım Bankaları (Mart 2009)	63
Tablo 8. Türkiye’de Faaliyet Gösteren Yabancı Bankalar (Mart 2009).....	64
Tablo 9. Türkiye’de Faaliyetleri Sona Eren Yabancı Bankalar	66
Tablo 10. Türkiye’de Yabancı Bankaların Banka, Şube ve Personel Sayısı Açısından Sektördeki Payları (%).....	67
Tablo 11. Türkiye’de Yabancı Bankaların Sektör İçindeki Payı.....	67
Tablo 12. Türk Bankacılık Sektöründe İstihdam Yapısı (Mart 2009).....	68
Tablo 13. Türkiye’deki Yabancı Bankaların Aktif Toplamının Sektördeki Payı(%)....	69
Tablo 14. Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizlerinde Yabancı Bankaların Bilanço Yapısının Gelişimi.....	78
Tablo 15. Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizlerinde Banka Grupları İtibarıyla Net Karın Gelişimi	80
Tablo 16. Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizlerinde Yabancı Bankaların ve Sektörün Gelir-Gider Yapısı.....	80
Tablo 17. Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizlerinde Yabancı Bankaların Karlılıklarında Etkili Olan Kalemler.....	82

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: 1980 Sonrası Mali Sistemin derinliği	60
Şekil 2. Sektörde Toplam Krediler İçerisindeki Banka Gruplarının Payı (%).....	71
Şekil 3. Sektörde Toplam Mevduat İçerisindeki Banka Gruplarının Payı (%).....	72
Şekil 4. Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizlerinde Banka Gruplarının Toplam Aktifler İçindeki Payı	77
Şekil 5. . Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizlerinde Yabancı Bankaların Likit Aktifler/T.Aktifler Gelişimi.....	79

KISALTMALAR

BDDK	:Bankacılık Devlet Düzenleme Kurumu
GOÜ	:Gelişmekte Olan Ülkeler
GSYİH	:Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
NAFTA	: Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi
GSYMH	:Gayri Safi Yurt İçi Milli Hasıla
PROER	:Ulusal Finans Sisteminin Yeniden Yapılandırılması Ve Güçlendirilmesi İçin Teşvik Programı
PROES	:Kamu Bankalarının Yeniden Yapılandırılması Ve Güçlendirilmesi İçin Teşvik Programı
BASEL	: Sermaye Uzlaşısı
İMKB	:İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
SPK	:Sermaye Piyasası Kurulu
DİBS	: Devlet İç Borçlanma Senedi
TCMB	:Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası
TMSF	: Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
IMF	:Uluslararası Para Fonu
NBER	:Amerika'daki Ulusal Ekonomik Araştırmalar Bürosu
TBB	:Türkiye Bankalar Birliği
AB	:Avrupa Birliği
ABD	:Amerika Birleşik Devletleri
BIS	:Uluslararası Ödemeler Bankası
DTH	:Döviz Tevdiat Hesapları
ÖFK	:Özel Finans Kurumları
TGA	:Tahsili Gecikmiş Alacaklar
TEFE	:Toptan Eşya Fiyat Endeksidir

GİRİŞ

1980'lerden sonra finansal serbestleşme hareketleri hız kazanmaya başlamıştır. Ve bu serbestleşme hareketleri özellikle 1990' ların ikinci yarısından itibaren finansal hizmetler sektöründe etkili olmuştur. Türkiye ve benzer gelişmekte olan ülkelerde finansal sistemin liberalleşmesinden bahsedildiğinde üzerinde en çok durulan konu, ulusal bankacılık sektörüne yabancı sermaye akışı olmuştur. Bu finansal derinleşme yeni yasal düzenlemeleri ve yabancı bankaların kurulmasına ilişkin engellerin kaldırılmasını da beraberinde getirmiştir.

Bankacılık sektörüne yabancı sermaye akışı yalnızca şube açma yoluyla olabildiği gibi daha geniş kapsamlı olarak, yerel bir banka ile birleşme, yeni bir banka kurma ya da mevcut bir banka ile birleşme şeklinde olabilir. Ancak yoğun olarak tercih edilen yöntem "birleşme ve satın alma" olarak karşımıza çıkmaktadır. Yabancı banka yatırımları büyüklüklerine göre ulusal sektör üzerinde çeşitli etkiler yaratmaktadır. Dışa kapalı bankacılık faaliyetleriyle varlıklarını sürdüren modernizasyondan uzak ulusal bankalar açısından bu bu yatırımlar temel olarak, yeni ve gelişmiş teknoloji ve hizmet-ürün çeşitliliği, yoğunlaşmış bir rekabet ortamı ve tecrübe anlamına gelmektedir. Yabancı bankaların getirdikleri en önemli olumlu etkilerin başında az personel ve yoğun teknoloji ile daha verimli çalışma ortamını girdikleri ulusal sektöre taşınmaları olmaktadır. Yabancı bankalar açısından da bu yatırımlar tatmini edici sonuçlar yaratmaktadır. Kendi iç pazarlarında karşı karşıya kaldıkları pazar doygunluğu, rekabet baskıları ve azalan getiriler yatırım yapan bankaları yeni Pazar arayışlarına itmiştir. Yaşanan bankacılık krizleri ile düşen maliyetler ve ulusal piyasalara girişleri engelleyen yasa ve düzenlemelerin zaman içinde ortadan kaldırılması bahsedilen yatırımları daha da cazip kılmıştır.

1980'de sadece 4 olan yabancı banka sayısı yıllar içerisinde iniş çıkışlar kaydetmiş ve 2001 yılında 17'ye ulaşan rakam 2009 Mart ayı itibariyle 17 olarak artış göstermiştir. Ancak kriz dönemlerinde yabancı bankaların sektör paylarında düşüşler yaşanmıştır. Nitekim ülkemizde yaşanan Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerini ele aldığımızda, 1980 yılında %2,9 olan yabancı banka sektör payı 2000 yılına gelindiğinde

%5,4, 2005 yılında %5,2 olarak kaydedilmiş ancak bahsedilen kriz dönemlerinde ise %3'lere kadar gerilemiştir. Literatürde konuyla ilgili kabul görmüş gerçek, bankacılık sektöründe ulusal piyasalara yabancı sermaye girişlerinde sektörde bulunan bankaların sayısının piyasadaki paylarından daha fazla önem arz ettiği, sayıca fazla olan yabancı bankaların sektöre etkilerinin daha yoğun olduğu yönündedir.

Burada bir diğer nokta ise, ülke içerisinde denetim ve gözetlemeye ilişkin alt yapının yetersizliği ve makroekonomik alt yapının dengesizliği söz konusu olduğunda finansal piyasaların liberalleşmesi krizler üzerinde tetikleyici rol oynayabilmektedir. Bu çalışmanın amacı ülkeler açısından finansal liberalizasyon süreci ve bu oluşumun bankacılık sektörüne getirdikleri, yaşanan finansal krizler sonrasında yabancı sermayenin yatırım olarak bankacılık sektörünü tercih etmesi ve bu yatırımlara bağlı olarak hem ulusal piyasa hem de yabancı sermaye davranışlarının, literatür araştırması ışığında incelenmesidir.

Bu anlamda çalışmanın birinci bölümünde, finansal liberalizasyon kavramı ve olası olumlu-olumsuz etkileri irdelenmiştir.

Teorik olarak finansal kriz süreci, finansal kriz türleri ve Brezilya, Meksika, Rusya, Arjantin, Güney Doğu Asya ve Türkiyede yaşanmış krizler üzerinde durularak kriz dönemlerinde yabancı bankaların davranışlarına değinilmiştir.

İkinci bölümde, gelişmekte olan ülkelerde yabancı sermaye girişlerine, yabancı sermaye girişinin nedenleri ve önemine, yabancı bankaların ulusal finans piyasasında bırakmış olduğu olumlu ve olumsuz etkilere değinilerek, konu akışı tablolarla desteklenmiştir.

Üçüncü bölümde, konunun daha çok ülkemiz açısından değerlendirilmesine yer verilmiştir. Finansal liberalizasyon süreci ve yabancı sermayenin sektör içerisindeki payına ve yabancı bankalara değinilmiştir. Kasım 2000 ve Şubat 2001 finansal krizlerinde yabancı bankaların davranışlarına ve kriz sonrası yeniden yapılanma sürecine yer verilmiştir. Nihayet sonuç ve değerlendirme kısmıyla çalışma tamamlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

FİNANSAL LİBERALİZASYON VE ÜLKE ÖRNEKLERİ

1.1. KAVRAM OLARAK FİNANSAL LİBERALİZASYON

Liberalizasyon, piyasalardaki miktar ve fiyat kontrollerinin azaltıldığı veya kaldırıldığı politika uygulamalarıdır. Finansal liberalizasyon; gelişmekte olan ülkelerin, gelişmiş ülkelerin uluslararası finansal faaliyetlerini kendi ülkelerine çekmek amacıyla, bankacılık sistemi üzerindeki denetim ve kısıtlamaları kaldırdığı ya da önemli ölçüde azalttığı, yasal düzenlemelerini gevşettiği bir uygulamalar bütünü olarak açıklanabilir. Genel anlamda liberalizasyon, ekonominin hem finans hem de reel kesiminin piyasa güçlerine açılmasıdır.

Finansal serbestleştirme, dar anlamda yalnızca “İç Finansal Serbestleştirme”yi ifade eden bir kavram olmakla birlikte, geniş anlamda “Dış Finansal Serbestleştirme”yi de kapsayan bir kavram olarak değerlendirilebilir. İç ve dış finansal sektörler arasındaki yakın ilişki ve karşılıklı etkileşim, bu tür bir geniş anlamda kullanımının haklı gerekçesini oluşturmaktadır. İç finansal serbestleştirme bir ekonomide yurt içi para cinsinden borç-alacak ilişkileri ve varlık tutma kararlarına ilişkin kurumsal yapıda fiyat ve miktar sınırlandırmalarının kaldırılması veya yumuşatılması işlemidir. İç finansal serbestleştirme işleminden anlaşılan, ilk olarak mevduat faiz oranlarının yükseltilmesidir. Daha geniş bir çerçeveden bakıldığında ise, iç finansal serbestleştirmeye birlikte ekonomide yeni finansal araçların ortaya çıktığı ve bunların yönetimine olanak sağlayacak kurumsal düzenlemelerin olduğu görülmektedir¹.

¹ Fatih Saygılı, Finansal Serbestleştirmenin Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Üzerindeki Etkisi, EGE Akademik Bakış, Cilt 1, Sayı 1001

1.1.1. Bankacılıkta Finansal Liberalizasyon Süreci ve Dışa Açılma Politikaları

Finansal deregülasyon politikaları,1970’li yıllarda gündeme gelmiş ve küreselleşme olgusu çerçevesinde 1980’li yıllardan itibaren de özellikle gelişmekte olan ülkelerde uygulanmaya başlanmıştır. 1970’li yıllarda Latin Amerika ülkelerinde uygulanan serbestleşme politikaları,1990’lı yıllara gelindiğinde Türkiye’de de uygulamaya konulmuştur. Ve Türkiye’de de daha önce uygulama alanı bulan benzer ülkelerdeki sonuçlarmeydana getirdiği gözlenmiştir.

Son yıllarda doğrudan yabancı yatırımların sektörel dağılımında önemli bir değişim yaşanmaktadır. 1990’ların ikinci yarısından itibaren hizmetler sektörü, özellikle finansal hizmetler sektörüne yönelik doğrudan yabancı yatırımların payında önemli bir artış gözlenmektedir. Finansal hizmetler sektörüne yönelik doğrudan yabancı yatırımların bölgesel dağılımında gelişmekte olan ülkeler, özellikle yeni gelişen piyasaların önemi ortaya çıkmaktadır. Gelişmekte olan ülkelere yönelik finansal sektör doğrudan yabancı yatırımların öncelikli olarak yöneldiği alanlardan birisi bankacılık sektörüdür. ²

Liberalizasyonun veya serbestleşmenin klasik iktisadi düşüncede anlamını bulan ve serbest piyasa işleyişini temel alan bir kavram olduğunu söyleyebiliriz.1929 Dünya Ekonomik Krizi ve İkinci Dünya Savaşı yıllarından sonra ekonomik müdahalelerin çözümünde kamu müdahalesi politikaları, 1980’lerin küresel politikaları ile uyumlaştırılmadığı ve problemlerin mevcut politikalarla çözümlenemeyeceğinin ortaya çıkması ile Liberalizm ve serbest piyasa işleyişi yeniden bir çıkış yolu olarak görülmüştür.³ Bu nedenle uluslararası finansal piyasalarda 1980 sonrasında deregülasyon, reregülasyon ve kambiyo düzenlemelerinde serbestleştirme, teknolojik gelişmeler ve tüm bu gelişmelere paralel olarak da finans piyasalarının bütünleşmesi yani küreselleşmesi gibi yeni olgular ortaya çıkmıştır. Bu sürece sadece gelişmiş ülkelerin finansal piyasaları değil aynı zamanda çok sayıda gelişmekte olan ülkenin finansal piyasalarının da katıldığı gözlenmektedir. Uluslararası alanda bu gelişmelerin

² Yrd. Doç.Dr. Muharrem Afşar, Doğrudan Yabancı Yatırımlar Ve Bankacılık Sektörü, Anadolu Üniversitesi İ.İ.B.F.

³ Ferhat Başkan Özgen, Globalleşme Sürecinde Gelişmekte Olan Ülkelerde Finans Piyasaları

yaşanıyor olmasının en önemli nedenleri olarak, gelişmiş ülkelerin dış ticaret ve kamu açıklarının finansmanının ve gelişmekte olan ülkelerin ise büyüme ve kalkınma finansmanının sağlanabilmesi için, yurt içi ve yurt dışı tasarruflara giderek daha fazla ihtiyaç duymaları ve daha fazla fon talep etmekte olmaları gösterilebilir.⁴

Uluslararası alanda yabancı banka girişlerinin yaşanıyor olmasında en önemli itici güç olarak, gelişmiş ülkelerin, gelişmekte olan ülkeleri yapacakları yatırım için yeni ve karlı pazar olarak görmeleri ve gelişmekte olan ülkelerin ise büyüme ve kalkınma finansmanını sağlanabilmesi için, yurt içi ve yurt dışı tasarruflara giderek daha fazla ihtiyaç duymaları ve daha fazla fon talep etmekte olmaları gösterilmektedir.⁵ 1980’li yılların başlarından 1990 yıllarına kadar uzanan dönemde gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler, mali sistemlerini serbestleştirmek amacıyla bir dizi reformlar yapmışlardır. Bunların en önemlileri faiz oranlarının serbest bırakılarak kredi tavanlarının kaldırılması, bankaların Merkez Bankasında tutmak zorunda oldukları mevduat münzam karşılık oranlarının indirilmesi ya da tamamen kaldırılması, bankacılık sektörünün hem yabancı hem de yerleşiklere açılması, sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesidir.⁶

Bir ülkenin ekonomik büyümesini arttırması için finansal deregülasyon ve finansal derinleşme büyük önem arz etmektedir. Bankacılık sistemi üzerinde denetim ve müdahalelerin önemli ölçüde azaltıldığı “deregülasyon” politikalarının sonucu olarak görülen finansal serbestlik ekonomilerin finans sistemleri üzerinde önemli etkilere sahiptir. Finansal deregülasyon kısaca finansal kurumların ve hizmetlerin çeşitlenmesidir.⁷

Finansal liberalleşme ile temel olarak pozitif faiz oranı ile tasarrufların arttırılması ve bu yolla yatırımların ve ekonomik büyümenin finansmanının gerçekleştirilmesi amaçlanmıştır. Bu uygulama bankaların ekonomi içerisindeki önemini arttırmıştır. Finansal liberalleşme ile birlikte sermaye hareketleri önündeki

⁴ Dr. Suna Oksay, Finansal Piyasalarda Yeni Yasal Düzenlemeler İhtiyacı ve Türk Finans Sistemi, Marmara Üniversitesi

⁵ Vesile Çakar, Yabancı Sermayeli Banka Girişleri Ve Ulusal Bankacılık Sektörleri Üzerindeki Etkileri

⁶ Bülent Güloğlu, Ender Altunoğlu, Finansal Serbestleşme Politikaları Ve Finansal Krizler: Latin Amerika, Meksika, Asya ve Türkiye Krizleri, İ.Ü. S.B.F. Dergisi No:27, Ekim 2002

⁷ Oksay, S,2

engellerin kaldırılması bankaların yurtiçi fonların yanı sıra yabancı fonların da el değiştirmesinde önemli bir aracılık fonksiyonu yerine getirmesine yol açmıştır. Bu yolla bankalar kalkınmanın finansmanı ve var olan iç tasarruf açıklarının kapatılması için gerekli olan yabancı kaynakların ülkeye girişinin sağlanmasında önemli bir rol üstlenmiştir.⁸

Son 20–30 yıl içerisinde dünya genelinde özellikle GOÜ’lerde deregülasyon uygulamaları önemli bir boyut kazanmıştır. Buna bağlı olarak ulusal piyasalar yabancı fon akımlarına açılmış, yabancı finansal kurumların ulusal ekonomilerdeki faaliyetlerine konan kısıtlamalar kaldırılmıştır. Bu bağlamda yaşanan serbestlik ortamında birçok ulusal ekonomiye yabancı banka girişleri gündeme gelmiştir.⁹

Yükselen ekonomilerde bankacılık, geleneksel olarak aşırı derecede korunan bir sektör olup bu sayede son derece elverişli koşullarda kaynak (mevduat) temin edebilen, kredi açabilen, yurtiçinden ve yurtdışından sektöre yapılacak yeni girişlere kapsamlı bir sınırlama getirilebilen konumuyla akıllarda yer etmiştir. Uzun yıllar boyunca da, bu yapıyı değiştirebilecek bir baskıya maruz kalmamıştır. Ne var ki, küresel boyutta cereyan eden piyasa ve teknoloji gelişmeleri, makro iktisadi baskılar ve 1990’larda yaşanan bankacılık krizleri, bankacılık sektörünü ve bu sektörle ilgili düzenlemeleri yapan kesimi, eski çalışma yöntemlerini değiştirmek ve bankacılık sektörünü ulusal düzeyde serbestleştirerek finansal kurumları dış rekabete açmak konularında zorlamıştır. Bu zorlamanın bir sonucu olarak, finansal ürünler, bankalar ve bankacılık dışı finansal kurumlar ve finansal kurumların coğrafi yerleşim yerleri arasındaki sınırlar ortadan kalkmaya başlamıştır. Söz konusu değişimler, yükselen piyasalardaki bankalar üzerinde rekabetçi baskıyı önemli ölçüde arttırmış ve bankacılık yapısında köklü değişikliklere yol açmıştır. Bu değişiklikler arasında, pek çok yeni kurumun tesis edilmesi, kamu bankalarının özelleştirilmesi, banka birleşmeleri ve yabancı banka sayısındaki artış dikkat çekici olmuştur.¹⁰

⁸ Ali İhsan Yiğitoğlu, 2001 Krizi Sonrası Dönemde Türkiye Ekonomisinin Ve Bankacılık Sektörünün Değerlendirilmesi, Sosyo-Ekonomi 2005–1

⁹ Yrd. Doç. Dr. Afşar

¹⁰ A. Hakan ATİK, Finansal Krizlerin Gölgesinde Yükselen Piyasa Ekonomileri, Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş., Ankara şubat 2005 s, 70

Dünyadaki globalleşme süreci içinde bütün ülkeleri etkileyen finansal gelişmeler genel olarak dört başlık altında toplanabilir;

1. Dünya çapında bütün finansal hızla gelişmektedir. Her ülke mali yapılarını ve mali sistemlerini güçlendirmek için reformlar yapmaktadır.
2. Dünya çapında özellikle ekonomik ve ticari anlamda ama yine de her alanda rekabet artmıştır.
3. Bütün GOÜ'ler 1980'den sonra başlayan genel bir eğilim olarak, uluslararası finansal piyasalara daha fazla girmeye başlamışlardır. Ekonomik sorunlarını çözebilmek amacıyla çareler aramakta ve uluslararası finansal piyasalarda fon talep etmektedirler.
4. Dünya nüfusunun %78 ini oluşturan Latin Amerika, Güney Doğu Asya ve Avrupa'nın Güney sahillerinde yer alan Türkiye dâhil ülkelerde, finansal piyasaların geliştirilmesine özel önem verilmektedir. Bu ülkeler dünya gayri safi milli hâsılasının %12 sine sahiptirler ve dünya sermaye piyasası hareketlerinin %15 ini ve dünya yatırım fonlarının sadece binde birini çekebilmektedirler.¹¹

Ancak, uluslararası sermaye piyasalarındaki bu eğilim aynı zamanda G.O. Ü'lerin ekonomilerinde bazı sorunların doğmasına neden olmaktadır. Bunlardan ilki artan kısa vadeli sermaye akımlarının istikrarlı olup olmaması ve kısa bir süre içinde tersi yöne dönüp dönmeyeceğine ilişkindir. Çünkü kısa vadeli sermaye akımları faiz ve döviz kuru arasındaki dengesizliklerden kaynaklanan arbitraj özelliğine dayanan istikrarsız sıcak para hareketi niteliği taşımaktadır. Bu yüksek likidite nedeniyle portföy yatırımları kısa vadeli banka kredileri ile birlikte riskli bir sermaye akımı olarak görülmektedir. Uluslararası sermaye hareketleri makro ekonomik politikalara, bankacılık sistemine ve beklenmedik politik ve ekonomik gelişmelere karşı aşırı duyarlıdır. Aşırı sermaye girişi karşısında değer kazanmış yerli para uluslararası sermayenin bu duyarlılığına bağlı olarak kaçması sonucunda değer kaybına uğramakta ve finansal krizler yaşanmaktadır. Bir diğer ifadeyle; portföy yatırımları ile döviz

¹¹ Dpt Mali Yapı Ve Mali Piyasalar,3. İzmir İktisat Kongresi Ankara 1992, S132

kurları ve menkul kıymet fiyatları arasında yakın bir ilişki vardır. Nitekim, istikrarsız bu iki piyasa portföy yatırımları ile birbirine bağlanmakta ve karşılıklı etkileşim sonucunda finansal krizler doğurduğu gibi, aşırı dalgalanmalar döviz rezervlerine bağlı olarak da ödemeler dengesi krizlerine yol açmaktadır.¹²

Finansal liberalizasyon sürecinde altı çizilmesi gereken belki de en önemli konu, liberalizasyonun ekonomiye olumlu bir katkı sağlayabilmesinin, ancak ulusal ekonominin gidişatına, mevzuata ve yönetime ilişkin aksaklıkların giderilmesi sonrası liberalleşme sürecine giriş ile gerçekleşebileceğidir. Bankacılık sisteminin iyi yönetilmesi, etkili ve verimli düzenleme ve denetleme yapılması, artan banka likit idesi ile risksiz alanlara plasmanın sağlanabilmesi ile mümkün olabilmektedir. Liberalizasyon öncesi gerekli altyapının oluşturulmaması durumunda, yabancı banka girişleri piyasa riskini arttırıcı bir rol oynayacaktır.¹³ Gelişmekte Olan Ülkelerin makro ekonomik dengeler sağlanmadan çok hızlı bir şekilde finansal serbestleşmeye geçmeleri kriz ortam yaratan sonuçlar doğurabilmektedir.

1.1.2. Finansal Liberalizasyonun Etkileri

Finansal serbestleşme her ne kadar finansal piyasalardaki eksikliklere çözüm bulabilmeyi hedeflese de özellikle uygulanması noktasında ekonomik istikrarsızlıklara ve bankacılık krizlerine yol açmıştır.

1.1.2.1. Finansal Liberalizasyonun Olumlu Etkileri

1.1.2.1.1. Finansal Piyasalardaki Etkisi

Türkiye’de 24 Ocak 1980 yılında açıklanan istikrar programıyla finansal liberalleşme sürecine girilmiştir. Tüm dünyada olduğu gibi finansal piyasalardaki baskı ve kısıtlamalar tedrici olarak azaltılmış ve zamanla tam liberalleşmeye doğru gidilmiştir. Öncelikle iç finansal liberalizasyon bağlamında faiz oranları serbest bırakılmış, bankacılık piyasasına giriş çıkışlar kolaylaştırılmış, finansal işlemler ve borç

¹² Dr. Serap Durusoy, Finansal Liberalleşmenin Sorgulanmasının Nedenleri, Abant İzzet Baysal Üniversitesi

¹³ Vesile Çakar, Yabancı Sermayeli Banka Girişleri Ve Ulusal Bankacılık Sektörleri Üzerine Etkileri, T.C. Merkez Bankası, Uzmanlık Tezi

alacak ilişkilerindeki düzenlemeler gevşetilerek işlem maliyetleri düşürülmüş, finansal piyasalarda yeni araçlar kullanılmaya başlanmıştır. Dış finansal liberalizasyon ile ilgili olarak sermaye giriş çıkışları serbestleştirilmiş, gerçekçi kur politikası uygulanmaya başlanmış, yerli yatırımcıların dış finansal piyasalarda veya yabancı yatırımcıların ev sahibi ülkenin finansal piyasalarında yatırım yapabilmesi kolaylaştırılmıştır.¹⁴

Faiz oranları ise artık serbest piyasada belirlenmeye başlanmış, böylece finansal kaynakların tahsis etkinliği daha iyi sağlanmıştır. 1982 yılında kabul edilen Sermaye Piyasası Kanunu ile sermaye piyasası işlemlerine legal ve yapısal temel oluşturulmuştur. Zaten faizlerin serbest bırakılmasıyla maliyeti artan banka kredileri yerine sanayici getirilen vergi teşvikleri, yeni enstrümanlar gibi etkenlerle durumu iyileşen sermaye piyasalarına yönelmişlerdir. 1986 yılında İstanbul Menkul Kıymetler Borsasının kurulmasıyla da hisse senedi piyasasına devlet güvencesi gelmiş ve piyasa daha da genişlemiştir.¹⁵

1.1.2.1.2. Bankacılık Sektöründeki Etkisi

Finansal liberalizasyon süreci bankacılık alanında da etkili olmuş ve sektöre giriş çıkışlar serbestleştirilmiştir. 1980'lerden sonra yabancı sermayenin bankacılık sektörüne girişi teşvik edilmiş, bankalar üzerindeki düzenlemeler kaldırılmış, finansal hizmetlerin çeşitliliği ve kalitesinin artırımı hedeflenmiştir.

Geliştirilen uluslararası bankacılık modeli ile bankalara bankacılıkla ilgili ya da bankacılıkla ilgisi olmayan finansal faaliyetler konusunda serbestlik verilmiştir. Bankalar faaliyetlerini geliştirebilmek ve büyüebilmek için en uygun fırsatları geleneksel bankacılık faaliyetlerinde görmüşlerdir. Diğer yandan bankaların bağımsızlığı arttırılmıştır.¹⁶ Finansal liberalizasyon bankalara kendi ürünlerinin veya hizmetlerinin fiyatlarını belirleme imkânı vermiş, diğer yandan hisse senedi veya tahvil

¹⁴ Gupta P. "Banking Crisis: A Survey Of The Literature", **International Monetary Fund**. 2002. (Çevrimiçi) [Http://Imf.Org/External/Country/Ind/Rr/2002/Pdf/050202.Pdf](http://Imf.Org/External/Country/Ind/Rr/2002/Pdf/050202.Pdf), 16 Kasım 2006. S. 244 (Aktaran, Alper Yılmaz, Türkiye'de Finansal Piyasalarda Liberalizasyon Sürecinde Bankacılık Sektörünün Gelişimi, Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniv. Kütahya, 2005)

¹⁵ Metin Sözen Ve Diğerleri, Anatolia, The Cradle Of Civilisation, Witness The Republic, İstanbul, Creative Publishing Ltd., 1999, S. 370-373. (Aktaran: Alper Yılmaz,)

¹⁶ Oecd Economic Surveys, Turkey, Annex Iv Financial Market Liberalisation In Turkey, Supplement No:1, December, 2001-2002, S. 184. (Aktaran Alper Yılmaz)

ihracında aracılık ve alım satım yapmaya başlamışlar, gerek müşterileri gerekse de kendileri adına menkul kıymet portföyü oluşturup işletmeye başlamışlar, sigorta piyasasına girmişler, finansal olmayan firmalara iştiraklerde bulunmuşlar ve döviz alım satımı yapmaya başlamışlardır. Türkiye örneğini düşünürsek, sektöre yabancı bankalar girmesiyle sektördeki oligopolistik eğilimleri azalmış ve rekabet artmıştır. Bu süreçte sektörde verimlilik artmış genel giderler düşmüş ve teknolojik yeniliklerin sektöre adaptasyonu mümkün olmuştur. Teknolojik gelişmelerin sektörde daha çok kullanılması sağlanmış böylelikle hem maliyetler düşmüş hem de hizmet kalitesi artmıştır.¹⁷

1.1.2.1.3. Uluslararası İlişkilere Etkisi

Finansal liberalizasyona geçiş ile birlikte daha önce uygulanan ithal ikameci sanayileşme stratejisi yerini ihracata dayalı sanayileşme stratejisine bırakmıştır. Sanayiciler için sorun olan fiyat kontrolleri kaldırılmış, yerli ve yabancı sermaye yatırımları için istenen minimum ihracat taahhütleri kaldırılmış, hızlı amortisman uygulamasına geçilmiş ve yabancı paranın yurtiçi dolanımı, alım satımı serbest bırakılmıştır. Böylelikle sanayiciler ihtiyaçları olan hammadde ve malzemeleri dünya fiyatlarından ithal etme imkanına kavuşmuşlardır. Yine döviz kurlarının dünyadaki dalgalanmalara paralel olarak ve enflasyon oranı da dikkate alınarak gerçekçi olarak belirlenmeye başlanması ihracatı olumlu etkilemiş ve ihracat hızla artmıştır. Diğer yandan dış ticaretin gelişimine yardımcı olması amacıyla serbest bölgeler faaliyete geçirilmiştir. Vergi mevzuatı da özel teşebbüsün ve dış ticaretin gelişebilmesi için yeniden ele alınmıştır.¹⁸

1.1.2.2. Finansal Liberalizasyonun Olumsuz Etkileri

1.1.2.2.1. Kontrol Mekanizmalarının Zayıflaması

Finansal liberalizasyonun olumsuz etkilerinden öncelikle piyasalar üzerinde kamu otoritelerine kontrol imkânı sağlayan dinamiklerin zayıflamasından bahsedilebilir. Honohan ve Stigliz'e göre finansal liberalizasyon sürecinden önceki finansal baskılama dönemlerinde uygulana gelen regülasyonlar, rasyonel kararlara göre değil, sektörel

¹⁷ Oecd Economic Surveys S. 184.

¹⁸ Sözen Ve Diğerleri. S. 368.(Aktaran, Alper Yılmaz)

önceliklere göre uygulanmıştır. Bu sistemde teknolojik imkânlardan yeterince yararlanamamış ve bazı sektörler (Bankacılık gibi) zayıf kalmıştır. Finansal baskılamaya dönemlerinde izlenen politikalar ise olumsuz eleştiriler getirilse de daha sağlamdır. Örneğin bir kriz ile karşı karşıya kalındığı zaman politika yapıcılarının ellerinde daha sağlam araçlar olabilmiş, sistem dışına çıkan unsurlar hemen tespit edilip düzeltilebilmiştir. Bu politikalar gayet açık ve nettir. Ancak finansal liberalizasyon ile birlikte politika yapıcılarının kapasitelerinin de üzerinde bir takım sofistike ve daha çok bilgi edinmeyi gerektiren ve dolaylı kontrol imkanı sağlayan kontrol mekanizmaları devreye girmiştir. Uygulanan politikalar yeterince adil değildir ve regülasyon kuvveti zayıftır. Ayrıca karar mekanizmalarının bağımsızlığı da azalmıştır Dolayısıyla sağlam ve ihtiyatlı nitelikteki finansal sınırlamalar ve izlenen politikalar, liberal dönemdeki politikalara göre daha iyidir.¹⁹

1.1.2.2.2. Spekülatif Sermaye Hareketleri

Liberalizasyon sürecinde özellikle sermaye serbestleştirilmesi daha önce Neo-Klasik iktisat teorisinde de belirtilen faydaların çoğunu sağlayamamıştır. Neo-Klasik teoriye göre yerli tasarruflar kalkınmada yetersiz kalırsa, yabancı tasarrufların kullanılması yatırımların gerçekleştirilmesi için gereklidir. Ayrıca yabancı sermaye beraberinde teknoloji, rekabet ortamı, yeni istihdam olanakları, döviz rezervlerinin kuvvetlenmesi ve sermaye açığının kapanması gibi olumlu unsurları da beraberinde getirecektir. Bu amaçla sermaye hareketleri iki tipte gerçekleşmiştir.²⁰

Birincisi (doğrudan) yabancı sermayenin direkt olarak yeni fabrikalar kurması, yeni makine ve teçhizatın ülkeye gelmesi, alt yapının güçlendirilmesi şeklindedir. İkinci tip sermaye hareketi (dolaylı) sadece o ülkenin para ve sermaye piyasalarındaki mevduat sertifikası, tahviller, hisse senetleri ve çeşitli ticari kağıtların alım satımı şeklinde gerçekleşmiştir. Aslında önemli olan doğrudan sermaye yatırımlarıdır Ancak yabancı sermaye genellikle dolaylı yatırım şeklinde gelmiştir. Kısa vadeli sermaye

¹⁹ Gerard Caprio, Patrick Honohan, Joseph Stiglitz, Financial Liberalisation How Far How Fast? Journal Of Comparative Economics 32 (2004), P. 364, [Http://Www.Elsevier.Com/Jce](http://www.Elsevier.Com/Jce) (20 Şubat 2005).(Aktaran Alper Yılmaz)

²⁰ Serap Durusoy, Finansal Liberalleşmenin Sorgulanmasının Nedenleri, Dış Ticaret Dergisi,15-25, Sayı 18, Temmuz 2000.

akımları faiz ve döviz kuru arasındaki dengesizliklerden kaynaklanan arbitraj özelliğine dayanan, istikrarsız sıcak para hareketi niteliği taşımaktadır. Yani spekülattir. Bu yüksek likidite nedeniyle portföy yatırımları kısa vadeli banka kredileri ile birlikte riskli bir sermaye akımı olarak görülmekte ve krizlerin başlamasında önemli rol oynamaktadır. Bu süreçte bankaların açık pozisyonları artar, yerli para aşırı değerlendirilir, ödemeler dengesi bozulur, üretken yatırımlar önemini kaybederek spekülattif yatırımlar değer kazanır.²¹

Eğer bir ülkede yüksek enflasyon ve gelişmemiş sığ finansal piyasalar mevcutsa bu durumda kısa vadeli sermaye hareketleri ekonomiyi olumsuz yönde etkileyebilmekte ve krizlere yol açabilmektedir. Bu durumda kısa vadeli sermaye akımları yalnızca kısa vadede ödemeler dengesi açıklarının kapatılmasına yaramaktadır.

1.1.2.2.3. Devletin Ekonomideki Yönlendirici Etkisinin Azalması

Finansal liberalizasyon sürecinde sermaye hesabının serbestleşmesi ile hızlanan kısa vadeli spekülattif nitelikli sermaye akımları bazı durumlarda ülkedeki karar otoritelerinin gücünü azaltır. Örneğin yüksek veya kronik enflasyonun görüldüğü bir ekonomide enflasyonu düşürmek için sabit döviz kuru politikası uygulanması yerli parada aşırı değerlenmeye yol açabilir. Bu süreçte Merkez Bankasının kurları devam ettirebilmesi veya para programı uygulaması zordur. Merkez Bankasının piyasaları yönlendirirken kullandığı önemli enstrümanlardan biri açık piyasa işlemleridir. Merkez Bankası bununla yurt içindeki aktiflerin verimlerinde değişiklikler yaparak programını uygular. Ancak dışa açık, kısa vadeli sermaye hareketlerinin yoğun olduğu bir ekonomide Merkez Bankasının bu müdahaleleri dış borç alma ve verme aracılığı ile hızla arbitraja uğrayarak dengelenir. Merkez bankasının aktifleri ise bu değişimlere eşit olarak ancak zıt yönde değişir. Böylelikle para otoritesinin finansal piyasalar üstündeki kontrolü azalmış olur. Tabii bir de dolarizasyon denilen yerli paradan kaçışta Merkez Bankasının piyasalar üstündeki etkisini azaltmaktadır.²²

²¹ Dr. Durusoy

²² Nurdan Aslan, Uluslar Arası Özel Sermaye Akımları; Portföy Yatırımları Ve Sıcak Para Hareketleri, İkinci Baskı, İstanbul, Türkmen Kitabevi, 1997, S. 37.

Finansal liberalizasyonun en olumsuz ve ülkeleri en yıpratıcı etkisi kuşkusuz ortaya çıkardığı finansal krizlerdir. Liberalizasyon sürecinde makroekonomik istikrarsızlıklar ve finansal yapıdaki zayıflıklar gibi temel etkenler genellikle ekonomiye finansal açıdan kırılğan bir yapı kazandırmaktadır. Kırılğan yapının bir noktadan sonra sürdürülemez duruma gelmesi ile krizler yaşanmaktadır.²³ Ülkemizde de yaşanan krizlerde görüldüğü üzere makroekonomik istikrar olmadığında uluslararası sermaye hareketleri yıkıcı olabilir. Sermaye hareketlerinin erken hayata geçirilmesi kırılğan finansal hareketlere sebep olarak ulusal istikrarsızlığı arttırabilir. Bu sonuç sermaye hareketlerini takip eden reel döviz kuru sonucu aşırı değerlenen ulusal parayla örtüşen sermaye hareketleri deneyimiyle ortaya çıkmıştır. Bu yüzden ülkemizde de olduğu gibi eğer uygun olarak süreci tamamlanmazsa tam bir liberalizasyon ülkeye zararlı olabilir.

1.1.2.3. Finansal Krizler

Ekonomik krizler; herhangi bir mal, hizmet, üretim faktörü veya döviz piyasasındaki fiat ve/veya miktarlarda, kabul edilebilir bir değişme sınırının ötesinde gerçekleşen şiddetli dalgalanmalar olarak tanımlanabilir. Söz konusu krizlerin ortaya çıkışı ve olası sonuçlarının bir ülkedeki politik istikrarsızlıkla yakından ilişkili olduğu genelde kabul edilen bir görüştür.²⁴ Etkiledikleri sektörler açısından krizler, reel sektör krizleri ve finansal sektör krizleri şeklinde ikili bir ayrıma tabi tutulabilir. Bu bağlamda finansal krizler, çeşitli faktörlere bağlı olarak finansal piyasalarda ortaya çıkan dalgalanmalar ve bunun sonucunda bu piyasaların fonksiyonlarını tam olarak yerine getirememesi olarak tanımlanabilir.

Reel krizler, üretimde ve/veya istihdamda önemli daralmalar şeklinde ortaya çıkabilirken; finansal krizler ekonominin reel kesimi üzerinde tahrip edici etkiler yaratabilen ve piyasaların etkin işleyiş gücünü bozan finansal piyasa çöküşleridir.²⁵ 1990'lı yılların basından itibaren dünyanın çeşitli ekonomilerinde değişik finansal krizler yaşanmıştır. 1994–1995 yıllarında Latin Amerika Ülkeleri'nde ortaya çıkan

²³ Mert Ural, Finansal Krizler ve Türkiye, D.E.Ü. İ.İ.B.F. Dergisi,2003

²⁴ Aykut Kibritçioğlu, Türkiye'de Ekonomik Krizler ve Hükümetler,1969–2001, Aralık 2001

²⁵ Güven Delice, Finansal Krizler; Teorik ve Tarihsel Bir Perspektif, Erciyesi Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi sayı 20,Ocak-Haziran 2003

Tekila Krizi, 1997’de Tayland parasının devalüe edilmesiyle başlayan Güneydoğu Asya Krizi, 1998 yılında meydana gelen Rusya ve Brezilya Krizi, 2000–2001 yıllarında ülkemizde yaşanan krizler ve 2001 yılında Arjantin ekonomisinin yaşadığı kriz, finansal krizlere örnek olarak gösterilebilir.

Bu krizlerde çeşitli ortak yanlar olmakla birlikte, hepsinin kendine has bazı özellikleri de bulunmaktadır. Ancak hepsi de değişen derecelerde de olsa önemli maliyetler yaratmıştır. Bu maliyetlerin en basta geleni bu krizler nedeni ile oluşan çıktı kayıplardır. Finansal krizler ekonominin temel aktivitelerinde ve reel sektör üzerinde ciddi etkileri olan ve bu mekanizmaların işleyişini bozan, finansal piyasalardaki çöküşler veya dalgalanmalardır. Bu durumda tüm finansal piyasalarda, para ve menkul kıymetler piyasasında veya bankacılık sektöründe temel işlevler büyük ölçüde aksar ve fonksiyonlarını yerine getiremezler.²⁶

1.1.2.3.1. Finansal Kriz Türleri

Gelişmekte olan piyasalarda yaygın olarak görülen finansal krizler; ana hatlarıyla döviz krizi, bankacılık krizi, dış borç krizi ve sistemik finansal kriz olmak üzere dört başlık altında toplanabilmektedir.

1.1.2.3.1.1. Döviz Krizi

Döviz krizi, bir spekülasyon etki sonucunda herhangi bir ülke parasının devalüe edilmesi veya değer kaybetmesiyle sonuçlanan ya da spekülasyon saldırılar sonucunda ülke yetkililerinin uluslararası rezervleri önemli ölçüde harcayarak veya faiz oranlarını hızlı bir biçimde yükselterek paralarını savunmaları durumunda oluşur.²⁷ Döviz krizi her zaman olmasa da çoğunlukla sabit, yarı sabit döviz kuru standartları altında, Para Kurulu uygulamasında veya ülke parasından kaçış durumunda ortaya çıkar.²⁸ Döviz krizleri genelde sabit kura dayalı dezinflasyon programları sonucunda ortaya çıkar. Döviz kuru çıpasına dayanan bu sistemde enflasyon konusunda olumlu gelişme ile

²⁶ Muharrem Afşar, Finansal Krizler Ve Türk Bankacılık Krizleri Üzerine Etkisi, Eskişehir, T.C.Anadolu Üniversitesi Yayın No: 1558, İkt. Ve İd. Bil. Fak. Yayın No: 183, 2004, S. 77–78.

²⁷ Mustafa Özer, Finansal Krizler, Piyasa Başarısızlıkları Ve Finansal İstikrarı Sağlamaya Yönelik Politikalar (Eskişehir: T.C Anadolu Üniversitesi Yayınları, 1999), S.29.

²⁸ Turan Yay, Gülsün Gürkan Yay Ve Ensar Yılmaz, Küreselleşme Sürecinde Finansal Krizler Ve Finansal Düzenlemeler (İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları, 2001). S.21.

birlikte, yerli paranın değer kazanması sonucu, cari işlemler dengesindeki açık büyür. Buna rağmen sabit kurdan çıkamayan ülkeler, ister istemez bir finansal krize sürüklenir.²⁹

1.1.2.3.1.2. Bankacılık Krizi

Bankacılık krizleri genelde banka bilançolarının kötüleşmesinden ; bilanço aktif yapılarının bozulmasından kaynaklanır. Daha açıkçası, geri dönmeyen kredilerin artması, menkul değerlerin piyasalarındaki dalgalanmalar, reel sektörün küçülmesi nedeniyle bankaların aktif yapılarının bozulması bankacılık krizlerinin temel nedenleri olmaktadır. Bankacılık sektörünün krize girmesi sonucunda mevduat sahipleri bankalardan mevduatlarını çekmeye başlayacağı için, bankaların likidite sıkıntısı had safhaya varır.

Finans sektöründe artan sorunlar krizi tetikleyen en önemli nedenler haline gelir. Geri dönmeyen krediler ne kadar artar ise bilançodaki vade uyumsuzluğu o denli çoğalır. Likidite riski yüksek, dövizde aşırı pozisyon açığı ile çalışan, özkaynakları yetersiz olan bir bankacılık sisteminin varlığı, kuşkusuz ekonomik kriz için uygun bir ortam yaratır.³⁰

1.1.2.3.1.3. Dış Borç Krizi

Bir ülkenin kamu ve/veya özel kesime ait dış borçlarını ödeyememe durumudur. Özellikle hükümetlerin dış borçların çevrilmesi ve yeni dış kredi bulma konusunda sıkıntı yaşamaları nedeniyle dış borcun yeni ödeme planlarına bağlanması veya yükümlülüklerin ertelenmesi şeklinde ortaya çıkarlar. Borçlanıcı borçlarını ödeyemediğinde veya borç vericiler borçların ödenmeme olasılığı olduğunu düşünerek yeni krediler vermeyip, mevcut kredileri geri almaya çabaladıklarında borç krizleri ortaya çıkar. Bu krizler özel veya kamu borcundan kaynaklanabilir. Kamu sektörünün geri ödeme yükümlülüklerini yerine getiremeyeceği şeklindeki risk algılamaları özel sermaye girişlerinde şiddetli bir düşüşe ve bir para krizine yol açabilir.³¹

²⁹ Prof.Dr. Aslan Eren, Araş. Gör. Bora Süslü, Finansal Kriz Teorileri Işığında Türkiye’de Yaşanan Krizlerin Genel Bir Değerlendirmesi, Yeni Türkiye Sayı 41, Eylül 2001

³⁰ Eren, Süslü

³¹ Delice

1.1.2.3.1.4. Sistemik Finansal Kriz

Sistemik finansal krizler, finansal piyasaların etkin olarak çalışmasını engelleyerek reel ekonomi üzerinde önemli menfi etkilere sahip finansal bozulmalar olarak tanımlanır.³² Sistemik finansal krizler bir döviz krizini bünyesinde barındırabilirken; döviz krizleri her zaman sistemik finansal krizlere yol açmayabilir. Bu krizlerin temelinde likidite sorunları olmakla birlikte, ülke borcunun aşırı artması, mevduat sigorta sisteminin kötüye kullanılması, Merkez Bankası'nın piyasaya likidite sunmasındaki başarısızlık ve finans kesimi dışından kaynaklanan şoklar yer almaktadır. Sistemik finansal krizlerin kendine özgü bir takım özellikleri bulunmaktadır,³³

- Bu krizler finansal piyasalarda oluşmakta ya da bu piyasalar tarafından boyutları büyütülmektedir,
- Bu krizlerde bir ülke ya da kurumda oluşan sorunlar, diğer ülke ya da kurumlarda sorunlara veya iflaslara neden olmaktadır,
- Yatırımcılar güven kaybı nedeni ile sağlamak istedikleri likiditeyi keserler. Likiditenin kesilmesi borç alanların kredibilitésinden değil yatırımcının tamamen kendi düşüncesinden kaynaklanmaktadır,
- Ekonomi üzerinde önemli tahribata neden olur,
- Sistemik finansal krizler mutlaka politik müdahaleyi gerektirir.

1.1.2.3.2. Dünyada yaşanan Finansal Krizler

Milli ekonomilerin karşılaştıkları finansal krizlerde, uluslararası kısa süreli sermaye akımlarının ve spekülatif saldırıların önemli bir rolü bulunmaktadır. Dünyada karşılaşılan finansal krizlerde, bu etkileri görmek mümkündür.

³² Sayım Işık, Koray Duman ve Adil Korkmaz "Türkiye Ekonomisinde Finansal Krizler: Bir Faktör Analizi Uygulaması" DEÜ İ.İ.B.F. Dergisi Sayı 1,2004

³³ [Http://Www.Chicagofed.Org/Publications/Economicperspectives/1998/Ep3q98i2.Pdf](http://www.Chicagofed.Org/Publications/Economicperspectives/1998/Ep3q98i2.Pdf) S.15. Erişim: 18 Nisan 2009(Çev.)

1.1.2.3.2.1. Latin Amerika Krizi

1980'li yılların başlarında Latin Amerika ülkelerinin finansal gelişmişlik seviyesi ülkeden ülkeye büyük farklılıklar göstermekteydi. Arjantin, Brezilya, Şili ve Uruguay gibi ülkelerde bankacılık sektörü önemli derecede dengesizlikler ihtiva etmesine rağmen biraz daha gelişmiş durumdaydı. Bolivya, Dominik Cumhuriyeti, Ekvator, Nikaragua, Peru ve Venezüella'da finansal sektör tam anlamıyla baskı altındaydı. Bu ülkelerde finansal baskı politikaları, faiz oranlarının kontrol edilmesi, kredi tesisinin devlet tarafından yapılması, menkul kıymet borsalarının ve yeni mali kurumların kurulmasının engellenmesi, sermaye hareketlerine sınır getirilmesi şeklinde ortaya çıkmıştır. Finansal baskı politikaları Latin Amerika ülkelerinde finansal sektörün daralmasına yol açmıştır. Finansal sektörünün büyüklüğünü ölçen para arzının (M2Y) GSYİH'ya oranı, 1980 öncesinde %40'ların altında seyretmiştir. Gelişmiş ülkelerinkine karşılaştırıldığında bu oran oldukça düşüktür.³⁴ 1980 öncesinde Latin Amerika ülkelerinin birçoğunda görülen yüksek enflasyon ve aşırı değerlenmiş ulusal paralar, kişileri tasarruflarını değişik finansal aktifler arasında paylaşmak yerine, döviz cinsinden tutmaya sevk etmiştir. Ayrıca mevduat münzam karşılıklarının çok yüksek oranlarda olması ticari bankaların özel sektörün yatırımlarını finanse etmesini engellemiştir. Latin Amerika ülkelerinin birçoğunda menkul kıymet borsaları da 1980 öncesinde bürokratik engellemeler nedeniyle gelişmemiş ve 1980'li yılların ortalarına kadar hisse senetlerinin piyasa değerindeki düşüş sürmüştür.

1980 öncesinde uygulanan kredi tahsis politikası da devletin Latin Amerika ülkelerinde finansal piyasalara müdahale etmek için yoğun olarak kullandığı bir araç olmuştur. Genel olarak devlet kredi tahsisini a) Kamu bankaları aracılığıyla piyasa faiz oranının altında devlet tarafından belirlenen öncelikli sektörlerle kredi vermek, b) Özel ticari bankaları, portföylerinin bir kısmını öncelikli sektörlerle ayırmaya zorlamak, c) Bu sektörlerle kredi veren ticari bankalar için reeskont oranlarını düşük tutmak, d) Ticari bankaları, portföylerinin niteliğine göre değişik oranlarda mevduat münzam karşılığı buldurmaya zorlayarak gerçekleştirmiştir. Latin Amerika ülkelerinde reform öncesi

³⁴ Edwards S.(1995), Crisis And Reform In Latin America From Despair To Hope, The World Bank, Washington D.C. U.S.A.S.204(Aktaran Bülent Güloğlu, A.Ender Altunoğlu)

dönemde görülen en önemli problemlerden birisi de mali sistem üzerinde etkin bir denetim mekanizması olmamasıdır. Bankaların kredi portföyleri hakkında yeterli bilgi verme zorunluluğunun minimum düzeyde olması ya da hiç olmaması, yerli ya da yabancı bağımsız denetleme kurumlarınca bankaların denetlenmemesi, mevduata verilen garantiler nedeniyle bazı holding bankalarının topladıkları kredileri kendi bünyelerindeki şirketlere usulsüzce aktarmaları, şüpheli alacak karşılıklarının düşük olması ve benzeri nedenler yüzünden verimsiz kredilerin (nonperforming loans) oranı yükselmiştir. 1982 yılındaki borç kriziyle birlikte verimsiz kredilerin oranı bankaların toplam portföyünün % 20'sine ulaşmıştır.³⁵

Bu borç krizi özellikle Arjantin, Kolombiya, Şili ve Uruguay'ın finansal sektörlerini derinden etkilemiştir. Arjantin'de 1980–1982 yılları arasında özel ticari bankaların en büyükleri ve 42 küçük ve orta ölçekli mali kurum tasfiye edilmiştir. Benzer bir şekilde Şili'de de 11 tane büyük finansal kurumun likidasyonuna gidilmiştir. Bir yıl sonra, kriz daha da genişlemiş ve 7 tane iflas etmiş banka devlet tarafından geri alınmış ve bunlardan iki tanesi kapatılmış, diğer beş tanesinin rehabilitasyonu gerçekleştirilerek küçük yatırımcılara ve özel emeklilik fonlarına satılmıştır. Uruguay'da, Merkez Bankası mevduat sahiplerini korumak amacıyla sorunlu bankaları geri almadan önce, yabancılara rehabilitasyonlarını sağlamak ve kötü kredilerinden (bad loans) arındırmak koşuluyla satmıştır. Tüm çabalara rağmen kriz 1986 yılına kadar devam etmiştir.³⁶

Ülkeden ülkeye değişmekle birlikte genel olarak Latin Amerika ülkelerinde yapılan finansal reformlar, faiz oranlarının serbest bırakılmasını, kredi tahsis politikalarının terk edilmesini, mevduat münzam karşılık oranlarının düşürülerek bütün finansal kurumlar için uyumlu hale getirilmesini, sermaye hareketlerinin serbest bırakılmasını, yerli ve yabancı bankaların finansal piyasalara girmesini engelleyen yasaların kaldırılmasını ve etkin bir denetim mekanizması geliştirilmesini hedef almaktaydı. Latin Amerika ülkelerinin arasından özellikle Arjantin, Şili ve Uruguay yukarıda belirtilen reformları büyük bir hızla gerçekleştirmişlerdir.

³⁵ Bülent Güloğlu, A.Ender Altunoğlu

³⁶ Edwards S.208(Aktaran Bülent Güloğlu, A.Ender Altunoğlu)

Latin Amerika ülkelerinin arasından özellikle Arjantin, Şili ve Uruguay yukarıda belirtilen reformları büyük bir hızla gerçekleştirmişlerdir. Bu üç ülkede, kronik hale gelmiş enflasyonu engellemek için döviz kurundaki değişimleri önceden gösteren takvimler (tablitas) yayınlanmıştır. Bu takvimler halk arasında ulusal paranın değerinin düşmesinde yavaşlamalar olacağı ve enflasyon oranının uluslararası düzeylere yaklaşacağı beklentisinin yaygınlaşması amacıyla kullanılmışlardır. Aynı zamanda bu ülkeler sermaye hesaplarını serbestleştirerek ulusal faiz oranlarını, uluslararası faiz oranlarına yaklaştırmaya çalışmışlardır.

Alınan bu tedbirler sayesinde enflasyonun ve faiz oranlarının düşeceği bekleniyordu. Ancak enflasyon beklenildiğinden daha yüksek çıkmış ve bu yüzden de reel olarak Latin Amerika ülkelerinin ulusal paraları büyük ölçüde değerlenmiştir. Sonuçta ihracat ve üretim olumsuz biçimde etkilenmiştir.³⁷ Ulusal ve uluslararası faiz oranları arasındaki büyük farklar yüzünden ve döviz kurundaki değişikliklerin önceden ilan edilmesinden dolayı, sermaye girişleri hızlanmış ve bu durum hızlı bir parasal genişlemeye yol açmış, sonuç olarak yerli talebin kontrol edilmesini güçleştirmiştir. Mali sistemi kontrol eden etkin bir denetim mekanizmasının olmaması ve mevduata verilen garantiler nedeniyle bankalar aşırı derece de borç vermişlerdir. Bankaların verdiği borçlar daha çok yurtdışından dolar cinsinden ve düşük faiz oranlarından aldıkları kredilerden oluşuyordu. Hemen ekleyelim ki, bankalar düşük faizden aldıkları kredileri yurtiçinde yüksek faizden ve ulusal para cinsinden ödünç vererek büyük kârlar elde etmişler, ancak bu durum dolar cinsinden borçlarının artmasına neden olmuştur. 1980'li yılların başlarında cari işlemler dengesini sağlamak için Arjantin, Şili ve Uruguay, tablita uygulamasından vazgeçmek ve paralarını büyük oranlarda devalüe etmek zorunda kalmışlardır. Böylece dolar cinsinden borçlanmış bankalar ve işletmeler iflasa sürüklenmişlerdir. İflas eden birçok banka daha sonra devlet tarafından kurtarılmıştır.³⁸

Kurtarma operasyonlarının neden olduğu aşırı parasal genişleme, izlenen yapısal uyum politikalarının sürdürülmesini imkânsız hale getirmiş ve bir müddet sonra

³⁷ Bülent Güloğlu, A.Ender Altunoğlu, S.7

³⁸ Bülent Güloğlu, A.Ender Altunoğlu, S.7.

Arjantin ve Şili’de devlet yeniden mali sektörü denetim altına almak zorunda kalmıştır. Ancak bu durum çok uzun sürmemiş ve bir müddet sonra her iki ülke yeniden finansal serbestleşme politikalarına geri dönmüşlerdir. Öncelikle mali durumu kötü olan bankalar kamulaştırılmış daha sonra yeniden özelleştirilmişlerdir. Birçok Latin Amerika ülkesi gibi, Arjantin ve Şili de uzun dönemi kapsayan bir mali ıslah programı yürürlüğe koymuş ve etkin bir finansal denetleme sistemi oluşturmaya çalışmıştır. Ancak yeterli sayıda eğitilmiş personelin(muhasebeci, müfettiş ve benzeri) olmaması, denetleme sistemindeki aksaklıklar ya da kanun boşlukları veya politik nedenlerle denetiminin engellenmesinden dolayı bugüne kadar bu ülkelerde etkin bir denetim mekanizması oluşturulamamıştır.³⁹

1.1.2.3.2.2. Meksika Krizi

Latin Amerika ülkelerinden Meksika, Aralık/1994 tarihinde para biriminde ortaya çıkan büyük çöküş ile sarsılmış, kriz konusundaki beklendiğinin artması üzerine, 20 Aralık 1994 tarihinde ulusal para birimi pesoyu devalüe etmek zorunda kalarak finansal bir krizle karşılaşmıştır. 1994 yılında Meksika'da yaşanan krize bakıldığında temel nedenin, 1980'lerin sonunda ve 1990'ların başında olumlu konjonktürün etkisiyle ülkeye gelen çok kısa dönemli sıcak paranın, değerlenmiş kur, yüksek cari ödemeler açığı, özel tasarruflardaki düşme ve politik istikrarsızlıkları görerek ülkeden çıkmaya başlaması olduğu görülmektedir. 1990–1993 arası dönemde ülkeye özel yabancı sermaye girişi 72,5 milyar dolar düzeyine çıkmıştır. 1994 yılına girildiğinde kimse bir kriz öngörmemiştir. Aksine 1993 sonunda NAFTA'ya girişin Amerikan Kongresi'nde onaylanması ile birlikte yabancı sermaye ile ilgili beklentiler daha fazla artmıştır. Ancak 1994'ün sonuna doğru oluşan panik havası ile ülke döviz rezervleri 26 milyar dolardan 6 milyar dolara gerilemiştir. Bu olayı, büyük bir devalüasyonun takip etmesi ise finansal krize ortam oluşturmuştur.⁴⁰

³⁹ Bülent Güloğlu, A.Ender Altunoğlu,A.G.M.,S.7.

⁴⁰ Dorukkaya Ş. Yılmaz H. (1999) “ Global Kriz, Türkiye Ekonomisine Etkileri Ve 1999 Yılında Alınması Gereken Tedbirler”, Vergi Dünyası, S.1127 (Aktaran Yrd. Dç. Dr. Kadir Kökocak, Küreselleşme Paradigması Açısından Yabancı Sermayenin Küresel Ekonmiyi Belirleme Etmenleri, Ocak 2007)

Krizin Nedenleri;

Latin Amerika ülkelerinden Meksika, Aralık/1994 tarihinde para biriminde ortaya çıkan büyük çöküş ile sarsılmış, kriz konusundaki beklentilerin artması üzerine 20 Aralık 1994 tarihinde ulusal para birimi pesoyu devalüe etmek zorunda kalarak finansal bir krizle karşılaşmıştır. ⁴¹

Ancak %15 oranında gerçekleştirilen devalüasyon piyasalar tarafından yeterli görülmemiştir. Yapılan devalüasyon döviz üzerinde oluşan spekülasyon atağı yavaşlatamamış; aksine büyük oranlı döviz dalgalanmalarını beraberinde getirmiştir. 22 Aralık 1994'de döviz kuru serbest dalgalanmaya bırakılmıştır. Meksika krizi hükümetin aldığı devalüasyon kararı sonrasında patlak vermiş olmakla birlikte altında yatan nedenler 1990'lı yılların başlarında Meksika ekonomisindeki gelişmelerden kaynaklanmıştır. Olumlu beklentiler ve konjonktürün etkisiyle ülkeye gelen çok kısa dönemli sıcak paranın, değerlenmiş kur, yüksek cari ödemeler açığı, özel tasarruflardaki düşme ve politik istikrarsızlıkları görerek ülkeden çıkmaya başlaması, krizin altında yatan en temel etkidir.

1990 yılının başından itibaren Meksika bankacılık sistemine yoğun sermaye girişi olmuş ve yerli bankaların uluslararası bankalardan aldıkları krediler hızla büyümüştür. Bankaların kredi plasmanları hızla artmış ve GSYMH'ya olan oranı 1987 yılındaki yüzde 20 seviyesinden, 1994 yılında iki kat artarak yüzde 40'a ulaşmıştır. ⁴² Devalüasyon sonrası artan faizler ve enflasyon, reel gelirlerin düşmesine ve takipteki kredilerin artmasına yol açmış, buna bağlı olarak da banka bilançoları bozulmuştur.

Yeniden Yapılandırma;

Bankacılık sektöründeki likidite sorunları ile ilgilenmesi amacıyla FOBAPROA adlı kamu kuruluşu oluşturulmuştur. Krizi bastırarak ve bankacılık

⁴¹ Prof. Dr. Myhammed Akdiş, Küreselleşmenin Finansal Piyasalar Üzerindeki Etkileri ve Türkiye, Pamukkale Üniversitesi

⁴² [Http://www.tbb.org.tr/Turkce/Arastirmalar/Restructuring.Doc](http://www.tbb.org.tr/Turkce/Arastirmalar/Restructuring.Doc) Erişim: 16 Aralık 2003

sisteminde bir sistemik kriz oluşumunu önlemek amacıyla borçluları destekleyen ve banka bilançolarının iyileştirilmesine yönelik aşağıdaki önlemler alınmıştır. Bunlar,⁴³

- Meksika bankalarının yabancı para cinsinden borçlarının yaklaşık yüzde 75'inin kısa dönemli olması nedeniyle Meksika Merkez Bankası, bankaların kısa dönemli yabancı para finansmanını sağlamak üzere dolar kredi penceresi oluşturmuş,
- Banka bilançolarındaki tahsili gecikmiş alacakların azaltılması için bankaların kredi portföylerinin bir kısmının, 10 yıl vadeli devredilemeyen hazine bonoları (Fobaproa bonoları) verilmek suretiyle hükümete devredilmesi sağlanmış,
- Bankaların asgari yüzde 8 olan sermaye yeterliliğini karşılamak üzere özel bir fon kurulmuştur. Fon tarafından zor durumdaki bankalara sağlanan kredilerin 5 yıl içinde geri dönmesi veya sermaye yeterliliğinin yüzde 8'in altına düşmesi ile eksilen sermayenin tamamlanmaması durumunda açılan krediye eşdeğer oranda banka hissesinin devralınması koşulu getirilmiş,
- Banka-şirket anlaşmalarını koordine eden bir birim oluşturularak büyük grupların borç yeniden yapılandırılmaları desteklenmiştir. Borç yeniden yapılandırma programı küçük firmalara da gönüllü olarak uygulanmıştır.

Bankacılık sistemine yeniden sermaye aktarılması konusunda iç kaynakların yetersizliği, yabancı mülkiyetin teşvik edilmesini gündeme getirmiştir. Alınan kararlar sonucunda yabancı bankaların sektör paylarında artış yaşanmıştır. Meksika'da uluslararası düzenleme standartlarına uyum bakımından önemli gelişmeler kaydedilmiş, etkin bir bankacılık sistemi için temel altyapı modernleştirilmiştir. Bankalar Kanunu değiştirilmiş, iştiraklere verilen kredilerin sınırlandırılması için yeni düzenlemeler yapılmış, kredi sınıflandırılması ve karşılık ayrılması sisteminde gelişmeler kaydedilmiş, yabancı para riskine maruz kalma durumu azaltılmış, mevduat sigortası kapsamı daraltılmış ve muhasebe standartları geliştirilmiştir. Yabancı bankaların Meksika bankacılık sistemine girişinin en çabuk ve yararlı etkisi sektörün yeniden

⁴³ TBB,1995 Kriz Sonrasında Meksika Bankacılık Sistemi, Nisan 2002

sermayelendirmesine yaptığı katkı olmuştur. 1995–1998 yılları arasında yabancı bankaların Meksika’da açtığı kredilerdeki gelişme bu kredilerin çok daha istikrarlı olduğunu ve ekonomik şoklara ulusal bankalara göre daha az duyarlı olduğunu göstermektedir.⁴⁴

1.1.2.3.2.3. Güney Doğu Asya Krizi

Son yılların en önemli finansal olayı Güneydoğu Asya’da görülen ve tüm dünya ekonomilerini etkileyen mali krizdir. 1997 yılı Şubat ayında başlayan ve Tayland’ın 2 Temmuz’da para birimi Baht’ı devalüe etmesi ile bölge ekonomilerine ve dünyaya yayılan finansal kriz, çeşitli yönleri ile önemli bir ekonomik olay olarak görülmektedir. Böyle bir krizin önceden tahmin edilememiş olması, krize uğrayan ülkelerin reel ekonomilerinde herhangi bir problem bulunmaması da, hem uluslararası mali sistemin yönetimi ve denetimi sorununu hem de krizde önemli rol oynayan spekülasyon sermaye hareketlerini yeniden gündeme getirmiştir. 1990’ların basından beri Avrupa ve Japonya’da devam eden zayıf büyüme, cazip yatırım imkânlarını mevcut tasarrufların gerisinde bırakmıştır. Büyük miktarlara ulanan özel sermaye akımları, yüksek getiri bekleyen uluslararası yatırımcılar tarafından mevcut riskler göz önüne alınmadan, yükselen yeni pazarlara kaydırılmıştır. Güneydoğu Asya ülkelerine böylesine büyük miktarlarda kısa süreli yabancı sermaye girişi, yerli mali varlıkların fiyatını yükseltmiş ve finans piyasalarında suni ve spekülasyona açık bir kabarmaya sebebiyet vermiştir.⁴⁵

Ancak sınır tanımayan ve gün geçtikçe globallesen uluslararası sermayenin ortaya çıkardığı sorunlar sınırlı bir alanda da kalmamaktadır.⁴⁶ Bu yönüyle günümüz ekonomilerinde piyasaların, mali sermayenin ve özellikle de spekülasyon kazançlarının

⁴⁴ TBB,1995 Kriz Sonrasında Meksika Bankacılık Sistemi, Nisan 2002

⁴⁵ Prof. Dr. Akdiş

⁴⁶ Zafer Tunca, Asya Krizinde Yapısal Sorunlar. İ.S.O. Dergisi.(386): 33–34.(Aktaran, Muhammed Akdiş, Küreselleşmenin Finansal Piyasalar Üzerindeki Etkileri ve Türkiye Finansal Krizler,)

ağırlıklı bir yer kazandığı kendine özgü koşulları tarafından belirlendiği ifade edilmektedir.⁴⁷

1.1.2.3.2.4. Arjantin

Arjantin ekonomisinin sağlıksız yapısı aşağıdaki etkenlerden kaynaklanmaktadır:⁴⁸

- Gelir dağılımının bozukluğu ve yüksek işsizlik ülkede rüşvet ve yolsuzlukları sürekli artırmaktadır. Yolsuzluk sıralamasında Türkiye’den daha kötü bir durumdadır.
- 1990 yılından itibaren uygulanan hatalı özelleştirme politikaları ile oluşturulan verimsiz şirketler ve karteller ülke ekonomisine zarar vermektedir. Arjantin, milli petrol şirketlerini bile stratejik değerlendirme yapmadan satmıştır.
- 1990-2000 yılları arasında Arjantin’e 150 milyar dolar sıcak para girişi oldu. Bu durum Arjantin ekonomisinin dengesini bozmuştur.
- Asya, Meksika ve Rusya krizlerinin etkisiyle ekonomisi zayıflamış olan Arjantin’in oldukça kısa vadeli, ödenmesi zor dış borçları 146 milyar dolar olmuştur.

Yukarıdaki sebepler bir ülkenin krize girmesi için her ne kadar gerekli olsa da yeterli değildir. Çünkü Arjantin’in durumunda olan hatta daha kötü olan ülkeler bulunmaktadır.

2001 yılı sonuna kadar sürdürülen program neticesinde ilk yıllarda olumlu ekonomik gelişmeler yaşanmış ancak daha sonra etkin bir para politikası yürütülmemesi ve dış etkenler sonucu ekonomik büyüme sağlanamamış ve programın son yıllarında ekonomide bir daralma süreci başlamıştır. Bu esaslar çerçevesinde hazırlanan Konvertibilite Programı’nın temel unsurları aşağıdaki gibi oluşturulmuştur,⁴⁹

- Yerel para Peso ile ABD doları arasındaki parite sabitlenmiş,
- Para basımı uluslararası rezervlerdeki net değişime bağlanmış,

⁴⁷ Alpaslan Işıklı, Asya Kaplanlarına Ne Oldu. Mülkiyeliler Birliği Dergisi. Cilt: XXII. (206–209) : 7–12.(Aktaran, Muhammed Akdiş)

⁴⁸ Duygu Evirgen, Arjantin Krizinin Nedenleri, Sonuçları ve Türkiye Karşılaştırılması, Mevzuat Dergisi, Sayı 77, Mayıs 2004

⁴⁹ E. Alpan İnan, “Arjantin Krizinin Sebepleri Ve Gelişimi,” Bankacılar Dergisi. Sayı No 42: 57–74, (2002), S.58.

- Merkez Bankası'nın kamuya kredi açması kanunla yasaklanmış,
- Kamu maliyesi alanında disiplinin sağlanması ve sürdürülmesi için siyasi çevrelerde uzlaşma sağlanmış,
- Yapısal reformlar ve özelleştirmeye hız verilmiştir.

Krizin Nedenleri;

Yabancı sermayeye garanti vermek için para birimini dolara bağlayan Arjantin'e 1990'lı yılların ilk yarısında sermaye akışı önemli ölçüde artmış ve ekonomi beklenmedik oranlarda büyümüştür. Konvertibilite planının kapsamında yer alan özelleştirme süreci sonucunda 1991-1994 yılları arasında toplam 12 milyar dolara yakın bir gelir sağlanmış, bankalar, telefon şirketleri, gaz, su, elektrik, demiryolları, havayolları, havaalanları, posta servisi ve metro dahi özelleştirilmiştir. Gerçekleştirilen özelleştirmeler sonucunda işsizlik makul düzeyde artmış, fakat buna karşın verimlilikte büyük artışlar kaydedilmiştir. Bu gelişmeler sonucunda uluslar arası sermaye piyasalarında Arjantin ekonomisine olan güven yeniden sağlanmıştır Arjantin için krizin başladığı 1997 yılında ABD dolarının aşırı değer kazanması, Arjantin'in rekabet gücünü önemli ölçüde azaltmıştır. Devlet Başkanı Carlos Menem dönemindeki yolsuzluklar ekonomiye zarar vermiş, yönetim iktidarını korumak için eyaletlere büyük miktarlarda para akıtmıştır.

Arjantin üzerindeki yıkıcı faiz yükünü azaltmak için piyasa güveninin yeniden kazanılması gerektiğini iyi bilen Domingo Cavallo'nun, ekonomiyi canlandırmaya yönelik ilk teşebbüsleri yeterli sonuç getirmemiş ve zaten her beş işçiden birinin işsiz olduğu ekonomide istikrar politikalarına ve önemli mali kısıntılara başvurmaya zorlanmıştır. Cavollo, kamu harcamalarını gelirler ile sınırlandıran "sıfır açık planı"nı başlatmış ve maaşları ve emeklilik fonlarını %13'e kadar keserek bu planı uygulamıştır. Fakat piyasalar, Arjantin kongresinin, eyaletlerin ve halkın bu politikaları benimseyeceği konusunda şüpheli davranmış, reaksiyon göstermemiştir. Yoğun protestolar ve halk ayaklanmaları neticesinde önce Cavallo ardından da devlet başkanı de la Rúa istifa etmek zorunda kalmışlardır.

Krize sebep olan diğer faktörler ise; 1988–1989 hiperenflasyonu sırasında yüksek rakamlara ulaşan memur ve işçi sendikalarının alacaklarının tanınması, kamu kuruluşlarının piyasaya olan borçlarının üstlenilmesi ve bu kuruluşların daha sonra özelleştirilmesidir. Bu iki durum da Arjantin'e 100 milyar dolara mal olmuştur.⁵⁰

Toplam dış borcu, dolar cinsinden 140 milyar dolara, GSYMH'ya oranı da %50'ye kadar yükselmiştir. Bu oranın düşük olması Peso'nun dolar karşısında aşırı değerli olmasından kaynaklanmıştır. Kriz belirtilerinin en önemli göstergesi olan kısa dönemli dış borcun uluslar arası rezervlere oranı 1998 sonrası 1,20 civarına tırmanmıştır.⁵¹

Sonuç olarak 2001 yılında Arjantin ekonomisi iflas etmiş, borçlarını döndüremez hale gelmiştir. Memur maaşlarını dahi ödemekte zorlanmış, bankacılık sistemi çökmüştür. Mevduat çekilişlerine ve sermaye hareketlerine sınırlama getirilmiş, faiz oranları %1000'lere tırmanmış ve uzun süre karşı çıkılmış olmasına rağmen yüksek oranlı bir devalüasyon yaşanmıştır.

Yeniden Yapılandırma;

Mart 1991- Aralık 2001 arasında yaklaşık on sene uygulanan Konvertibilite Programı, IMF'nin onayladığı, önerdiği ve maddi olarak da desteklediği bir program olmuştur. Programın temel ayağını oluşturan sabit kur ve para kurulu uygulaması geçtiğimiz on yılda pek çok gelişmekte olan ülkeye IMF tarafından önerilen ve enflasyonun altında kur uygulaması diye genelleştirebileceğimiz bir kur politikasının en katı, en tavizsiz versiyonudur. Programın ikinci önemli unsuru olan özelleştirme süreci büyük bir başarıyla uygulanmıştır. Kamu kesimi belediye hizmetlerinden dahi çekilmiş ve nitekim konsolide bütçenin milli gelir içindeki payı programın ilk üç yılında yüzde 7 civarında kalmıştır. 1995'ten itibaren gerek Tekila Krizinin harcamaları artırıcı etkisi, gerekse özelleştirme sürecinin yarattığı gelirin sona ermesi kamu gelirlerinin artırılmasını gerektirmiş ve bütçenin milli gelir içindeki payı yüzde 14–15 düzeyine çıkararak, günümüze kadar bu oranda devam etmiştir.

⁵⁰ Arjantin ve Türkiye Ekonomik Krizleri, T.C. DTM, Sayı 9, Ocak 2002

⁵¹ Nurhan Yentürk, "Arjantin Krizi: Dış Borç İle Tango," İktisat İşletme Ve Finans Dergisi. Sayı No:193: 51–61, (Nisan 2002), S.59.

Programın üçüncü ayağı yapısal reformlardır. Bu reformlar da başarılı bir şekilde uygulanmış; merkez bankası bağımsızlığı sağlanmış ve hatta merkez bankasının kamuya kredi açması kendi inisiyatifine dahi bırakılmayıp kanunla yasaklanmıştır. Benzer şekilde dolar/peso paritesinin değiştirilmesi için de kanun değişikliği gerekmektedir. Yukarıda sayılan politika grupları tamamen IMF tarafından önerilen ve tam da önerildiği kapsamda başarılı bir şekilde hayata geçirilen politiklardır. Bu nedenden dolayı; krizden sonra gerek IMF tarafından, gerekse IMF dışındaki araştırmacılar tarafından önerilen politikalar bütününe krizde payı olup olmadığı sorgulanmıştır.⁵²

Tablo 1

Arjantin’de Finansal Kuruluşlar ve Şubeler 1980-2001

	1991		1994		1996		2001	
<i>Finansal kurumlar</i>	Kuruluş	Şube	Kuruluş	Şube	Kuruluş	Şube	Kuruluş	Şube
<i>Kamusal sermayeli</i>								
Bankalar	6	931	6	907	3	553	2	614
Bölgesel bankalar	29	916	27	752	18	920	11	777
Özel sermayeli bankalar	57	1.090	66	1.198	53	1.807	32	742

⁵² TBB, Bankacılar Dergisi, Sayı 42, Eylül 2002

Yabancı sermayeli bankalar	31	322	31	360	39	375	39	1.831
Kooperatif bankaları	44	799	38	842	6	350	2	236
Özel bankalar toplamı	132	2.211	135	2.400	98	2.532	73	2.809
Bankacılık sektörü toplamı	167	4.058	168	4.059	119	4.005	86	4.200
B a n k a d ı ŝ ı kuruluşlar	47	28	37	22	26	44	22	73
Finansal sistemin toplamı	214	4.086	205	4.081	145	4.049	108	4.273

Kaynak: DE PAULA, L. ve ALVES, J. A. (2003), "The Determinants and Effects of Foreign Bank Entry in Argentina and Brazil: A Comparative Analysis," www.ie.ufrj.br (Aktaran Pelin Ataman Erdönmez, Finansal Krizler Sonrası Gelişmekte Olan Ülkelerde Yabancı Bankalar, Bankacılar Dergisi, Sayı: 51, 2004, s.29)

Arjantin’de 2002 itibariyle yabancı bankalar bankacılık sektörünün toplam aktiflerinin yüzde 47,3’ünü, yerel bankalar (özel sermayeli bankalar) ise sadece yüzde 28,3’ünü (kamu bankaları ise yüzde 47,3’ünü) kontrol etmektedir. Diğer bir deyişle, Arjantin’de bankacılık sektörünün yarısı yabancı bankaların kontrolündedir.

Arjantin’de Konvertibilite Kanunundan dolayı Konvertibilite Programı olarak bilinen programın en geniş ve güçlü düzenlemeleri bankacılık sektöründe yapılmıştır. Programın sektörü ilgilendiren kararları aşağıda kronolojik olarak sunulmaktadır.

1. Nisan 1991 Merkez Bankasının Para Kuruluna dönüştürülmesi
2. Eylül 1992 Merkez Bankasının bağımsız hale dönüştürülmesi
3. Aralık 1992 Tasarruf mevduatı sigortasının kaldırılması
4. 1992 BASEL Sermaye yeterliliği uygulamasının yürürlüğe girmesi

5. Aralık 1994 Sermaye yeterliliği rasyosunun yüzde 11,5'e yükseltilmesi
6. 1994 Bankaların kredi karşılık oranlarının yükseltilmesi
7. Aralık 1994 Tekila krizinin başlaması
8. Nisan 1995 Tasarruf mevduatı sigortasının yeniden uygulanmaya başlanması
9. Ağustos 1995 Likidite yeterliliğinin getirilmesi
10. Aralık 1995 Tekila krizinin sona ermesi
11. Eylül 1996 Piyasa riski sermaye gereğinin uygulamaya konulması
12. 1997 BASIC uygulamasının başlatılması
13. Mart 1999 Faiz riski için sermaye gereği uygulamasının başlatılması

Yeniden yapılanmanın sonucu olarak yabancı bankalara bakarsak;

Yabancı bankaların girişinden beklenen genel olarak bankacılık sisteminde etkinliği artırmaktadır. Liberalizasyon politikalarına ve özelleştirmeye ilişkin düzenlemelerin 1992 yılına kadar gitmesine rağmen, yabancı bankalar Arjantin bankacılık sistemine Tekila krizinden sonra girmeye başlamışlardır. Yabancıların mali sektör dışındaki sektörlerde programın başlangıcından itibaren gelmelerine rağmen mali sektöre rağbet göstermemelerinin nedeni olarak yeni ekonomik yapının şok altında tümüyle test edilmesini beklemleri gösterilmektedir. Bu krizin ardından Arjantin'deki yabancı banka payının arttığı gözlenmektedir. Aşağıdaki grafikten izleneceği gibi 1999 sonu itibarıyla bankacılık sisteminin neredeyse yarısı yabancıların elindedir.⁵³

1.1.2.3.2.5. Türkiye

Türkiye ekonomisi 1980 sonrası yoğun olarak başlayan küreselleşme olgusuna kayıtsız kalamamış ve daha fazla büyümenin şartı olarak finansal piyasalarda serbestleştirme hareketlerine hızla başlamıştır. 24 Ocak 1980 döneminde ekonomide

⁵³ Yasemin Türker Kaya, BDDK, Bankacılık Sektöründe Yeniden Yapılandırma; Arjantin Örneği, Şubat 2001

liberalizasyonu hedefleyen bir dizi yeni politika benimsemiş ve uygulanmaya başlanmıştır.

24 Ocak 1980 Kararları ile, Türkiye ekonomisinde önemli ve köklü değişiklikler başlatılmıştır. Bu kararlar ile karma ekonomik sistem yerini, daha liberal bir anlayışa bırakmış ve modern ekonomi politika araçlarının özellikle de para politikalarının ağırlık kazandığı bir dönem açılmıştır. Bu dönemle beraber, ülkemizde monatarist anlayışın hakim olduğu ve Merkez Bankası'nın para politikasının önemli bir uygulayıcısı olarak kabul edildiği görüş ağırlık kazanmıştır. 24 Ocak Kararları diğer taraftan, finansal yapıyı da liberalleştirmiştir.⁵⁴

Türkiye ekonomisini liberalleştirme sürecinde, kuramsal yapıya uygun bir sıra takip edilmiştir. Birinci aşamada yurtiçi üretimde, ikinci aşamada dış ticarete ve nihayet üçüncü ve son aşamada ise finansal sektörde liberalleşmeye gitme amaçlanmıştır. Uygulamaya dönük noktada dışa dönük sanayileşme ve ekonomide liberalleşmeyi amaçlayan politikalar konusunda günümüze kadar görev yapan tüm hükümetler benzer politikalar benimseyip benzer araçlar kullanmışlardır. Ekonomide deregülasyon çabalarının ve ihracatı teşvik politikalarının yanında 1980 sonrasında yaşanan finansal gelişmeler aşağıdaki şekilde özetlenebilir :⁵⁵

- Mevduat ve kredi faiz oranları serbest bırakılmıştır.
- Döviz işlemlerine getirilen kısıtlamalar ortadan kaldırılmıştır.
- Kişilere portföylerinde döviz bulundurma hakkı tanınmıştır.
- Mali piyasalardaki vergilendirme yükleri azaltılmıştır.
- Yabancı ve yerli bankaların mali sisteme katılmalarına ilişkin kısıtlamalar kaldırılmış, yapılan düzenlemelerle yabancı sermayenin serbestîsi arttırılmıştır.
- Menkul kıymet piyasaları oluşturulmuştur.
- Finansal piyasalardaki uluslararası entegrasyon ve derinleşme amaçlı İMKB, SPK, Bankalar arası Para Piyasası, Döviz ve Efektif Piyasası ve döviz karşılığı Altın Piyasası kurulmuştur.

⁵⁴ Dr. Suna Oksay, Finansal Piyasalarda Yeni Yasal Düzenlemeler İhtiyacı ve Türk Finans Sistemi

⁵⁵ Çakar, V. (2003). Yabancı Sermayeli Banka Girişleri Ve Ulusal Bankacılık Sektörleri Üzerindeki Etkileri. Tcmb Bankacılık Ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü, Uzman Yeterlilik Tezi, Ankara.S.13

-Türk Parasının Kıymetini Koruma hakkında kanun çıkartılmış ve ileriki yıllarda kanun üzerinde yapılan düzenlemelerle finans kesiminin dışa açılması kolaylaştırılmıştır.

Fakat günümüze bakıldığında hedeflenen makro ekonomik değişkenlerdeki iyileştirmenin, işsizlik, enflasyon, milli gelir düzeyi gibi değişkenlerde gelişmiş ülke düzeyinin yakalanamadığı açıkça görülmektedir. İç ve dış borç stokunun rekor seviyelere ulaşması, gelir dağılımdaki mevcut bozuk durum, büyüme rakamlarının istikrarsız bir trend izlemesi gibi sorunların yanında yaşanan finansal krizler iktisadi çevrelerce yaşanan finansal serbestleşme hareketlerine bağlanmaktadır.⁵⁶

Türkiye ekonomisinin dünya piyasalarına entegrasyonu sürecinde ülke ekonomisinde yaşanan Nisan 1994, Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleri ekonomide ciddi kayıplara neden olmuşlardır. Bu finansal krizler tüm dünyada yaşanan 1980 sonrası finansal liberalleşme politikalarının sonucu olarak değerlendirilebilir.

5 Nisan 1994 Krizi;

24 Ocak 1980 kararları ile Türkiye ekonomisi hızlı bir dönüşüm süreci içerisine girmiştir. Bu dönüşüm ile birlikte Türkiye ekonomisi ithal ikamesi sanayileşme politikası yerine serbest piyasa mekanizmasına dayalı ihracata yönelik sanayileşme politikasına geçmiştir. Piyasa mekanizmasının yol göstericiliği ve özel kesim inisiyatifinden azami ölçüde yararlanmayı öngören 24 Ocak 1980 kararları ile ekonominin uluslar arası rekabet ortamına uygun dinamik bir yapıya kavuşturulması amaçlanmıştır. Küresel ekonomiye entegre kararı alınmış ve uygulamaya başlanmıştır. Fakat Türkiye ekonomisi bütünleşen dünya ekonomisinin ve yaşanan teknolojik devrimin bir parçası haline gelerek bilgi toplumu olma sürecinde hedeflediği yere ulaşamamıştır. Bunun en büyük nedeni devletin ulusal ekonomiyi yönlendirmede seçtiği ekonomi politikalarıdır. Özellikle 1990'lı yıllarla birlikte sık aralıklarla yaşanan seçim ekonomileri, siyasi istikrarsızlıklar süresi, makroekonomik istikrarı yeniden oluşturabilmek yerine spekülatif faaliyetlerin ön plana çıktığı, reel ekonomiden

⁵⁶ [Http://ibf.erciyes.edu.tr/Akademik/Kum/Turkeko.html](http://ibf.erciyes.edu.tr/Akademik/Kum/Turkeko.html)

uzak,kısa vadeli sermaye girişlerine dayanan, kısa süreli ve yapay büyümeler üzerine kurulu politikaları öne çıkarmıştır.⁵⁷

1990'lı yıllarda uygulamaya konulan politikaların bir sonucu olarak, Türk Lirası'nın yabancı paralar karşısında reel olarak değer kazanması, ihracatı kısıtlarken, ithalatı kolaylaştırmıştır. Bunun sonucunda, 1993 yılında dış ticaret açığı en yüksek seviyesine ulaşmış, yıl sonunda finansal piyasalarda istikrarsızlığın artması ve döviz kurlarındaki aşırı dalgalanmalar, ekonomide geleceğe ilişkin kötümser beklentileri arttırırken, belirsizlik ortamını da beraberinde getirmiştir. Bununla birlikte, giderek artan bütçe açıkları ve yükselen fiyatların yol açtığı iç dengesizlikler sonucu bozulan dış denge, 1994 yılındaki ekonomik gelişmeleri etkileyen önemli faktörler arasında yer almıştır.

1994 bankacılık ve finans krizi, TCMB'nin duruma zamanında ve gerekli ölçüde müdahale edecek kadar rezervi olmaması nedeniyle yaygınlaşmış ve tüm bankacılık sektörünü ve ekonomiyi tehdit eder hale gelmiştir. Bankacılık sektörünün 1994 krizinden ciddi boyutta etkilenmesinin temel nedeni, 1989-1993 döneminde izlenen düşük döviz kuru ve yüksek faiz politikalarının sona ermesi ile kar oranlarının düşmesidir. Diğer yandan, ekonomik ve politik istikrarsızlığın yoğunlaşmasından dolayı, belirsizliğin ve riskin artması da bankacılık sektörünün etkinliğini azaltmıştır. Sektörde yaşanan kriz, zaten kötü yönetilen ve mali bünyeleri zayıf olan bankaların ve kurumların iflasını hızlandırmış, krizle gelen şok, bankacılık sektörünün toplam varlıklarını azaltmış, ayrıca aktif ve pasif yapılarında değişikliklere yol açmıştır. Krizle birlikte hızla küçülen bankacılık sisteminde özkaynaklar erimiş, banka sistemine olan güven büyük ölçüde sarsılmıştır. Güvenin yeniden tesis edilmesi amacıyla bir çözüm olarak, tasarruf mevduatına % 100 sigorta uygulaması ile devlet güvencesi getirilmiştir. Böylece bankacılık sektörüne güven yeniden sağlanarak, mali kesimde kriz bir süreliğine aşılmıştır. Ancak, bu limitsiz sigortanın devamı ve kamu kesiminin yüksek faizden borçlanmasını sürdürmesi nedeniyle, aşırı risk alan, kuralsız bir bankacılık yapılmış, bu

⁵⁷ Yrd. Doç.Dr. Zeynep Karaçor. Öğrenen Ekonomi Türkiye: Kasım 2000-Şubat 2001 Krizinin Öğrettikleri, Selçuk Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Yayınları.

durum ileriki dönemlerde sektörde başka sorunlara neden olmuştur. Ayrıca bankalar yasasının 1999 yılına kadar çıkarılmaması ve ekonomideki yüksek risk oranının sürmesi de, bankacılık sektörünü bıçak sırtında tutmuştur.⁵⁸

Bu dönemde bankacılık sektörünün tekrar toparlanabilmesi ve güven ortamının tekrar sağlanabilmesi için mevduata %100 sigorta uygulaması ile devlet güvencesi getirilmiştir. Böylelikle mali kesimde yaşanan krizin bir nebze atlatıldığı gözlenmiştir. Ancak bu güvenceye ileriki dönemlerde herhangi bir düzenlemenin getirilmemesi ve kamu kesiminin yüksek faizden borçlanmasıyla sürdürülmesi bankacılık sektörünü aşırı risk almaya ve kural dışılığına itmiştir. 1994 yılının ikinci yarısından itibaren kısmen toparlanmaya başlayan bankacılık sektörünün denetimi ve yönetimindeki mevcut zafiyetler, Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF)'na kriz döneminde devredilen bankaların işleyişindeki bozukluklar ve banka kuruluşlarının nispeten kolaylaştırılması finansal yapıdaki kırılganlığı arttırmış ve ileriki dönemlerde yaşanacak diğer krizlere ortam hazırlamıştır.⁵⁹

Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizi;

1999 yılının son çeyreğinde, Türkiye Ekonomisinin, makro ekonomik değişkenler açısından karamsar bir görünüm içerisinde bulunduğu söylenebilir. Ekonomi bir önceki yıla göre yüzde 6.1 oranında küçülmüş, TEFE, yüze 50'lerden yüzde 70'lere ulaşmış, bütçe açıkları artmış, hazine faizlerinin yıllık ortalama bileşik oranı yüzde 106 seviyesine gelmiş gözükmektedir.

Türkiye 2000 yılında IMF ve Dünya bankasının desteğini alarak üç haneli rakamlara ulaşan enflasyonu düşürmek için bir dezenflasyon programını uygulamaya koymuştur. 1999 yılının Aralık ayında IMF'e verilen niyet mektubunda 2000 enflasyonu düşürme programının genel çerçevesi şöyle belirlenmiştir: a) Faiz dışı bütçe

⁵⁸ Dr. Oğuz Yıldırım, Türk Bankacılık Sektöründe Yaşanan Finansal Krizler 1980-2002 (Nedenleri, Sonuçları ve Ekonomik Etkileri)

⁵⁹ Bankacılar Dergisi. (2004). Finansal Krizler Sonrası Gelişmekte Olan Ülkelerde Yabancı Bankalar, Sayı 51, İstanbul. S.12

dengeşinin fazla vermesi b) Döviz kuru ve para politikalarının yeniden belirlenmesi c) Sosyal güvenlik, özelleştirme, vergi ve tarım konularında yapısal reformların gerçekleştirilmesi. Böylelikle enflasyonun temel kaynağının kamu açıkları olduğu ve bununda kamu kesimi finansman yönetiminden kaynaklandığı kabul ediliyor ve bu açıkların kapatılması için tedbir alınıyordu. Bu amaçla bir yandan kamu harcamalarının kısılması, diğler taraftan da vergi gelirlerinin artırılması kararlaştırılmıştır. Bunlara ek olarak, IMF ve Dünya Bankasından sağlanacak uzun vadeli ve düşük maliyetli kredilerle, yüksek reel faizli ve kısa vadeli iç borçlanmanın azaltılması hedeflenmiştir. Bu doğrultuda faiz dışı bütçe fazlasının 7,5 milyar dolar fazla vermesi temel hedef olarak ortaya konulmuştur.⁶⁰

Enflasyonu Düşürme Programı olarak adlandırılan bu program (kısaca 2000 programı) döviz kurunu nominal çapa olarak kullanan para ve kur politikasını çok sayıda yapısal düzenleme ve sıkı maliye politikası ile destekleyen bir çerçeve oluşturuyordu. Bu programda 2000 yıl sonu için TEFE enflasyonu yüzde 20 ve TÜFE enflasyonu yüzde 25 olarak hedeflendi. 1 ABD doları ve 0.77 Euro'dan oluşan kur sepetinin Türk Lirası (TL) karşısındaki değeriindeki değışim tarzı 1.5 yıllık süre için önceden ilan edildi. Daha sonra belirli yöntemlerle bant sistemine geçileceğı ve son aşamada serbest dalgalı kur rejiminin yürürlüğe konulacağı açıklandı. 2000 yılı için kur sepetindeki değışim çizelgesi TEFE enflasyonu yıl sonu hedefi doğrultusunda düzenlenmiş ve kümülatif artışın yüzde 20 oranında kalacağı taahhüt edilmişti.

Uygulama takvimi önceden belirlenmiş yapısal reformlar, kamu mali kesiminde kurumsal ve yönetsel düzenlemeleri, vergi idaresini, tarım sektöründe kamu desteğini azaltacak önlemleri, sosyal güvenlik sistemini, özelleştirmeyi, sermaye piyasasını ve bankacılık sisteminin güçlendirilmesini kapsıyordu. 2000 yılında özelleştirmeden 7.6 milyar dolarlık (nakit) gelir beklentisi niyet mektubunda açıklandı. İç borç yönetiminin kurumsal altyapısını güçlendirmek için piyasa yapıcılığı (primary dealer) sisteminin getirilmesi programlandı.⁶¹

⁶⁰ Güloğlu, Altunoğlu s.23

⁶¹ Merih Celasun, 2001 Krizi, Öncesi ve Sonrası Mali Bir Değerlendirme Bilkent Üniversitesi

Bu olumlu tabloya rağmen neden Türkiye ekonomisi 22 Kasım tarihinde krize taşınmıştır. 22 Kasım krizi finansal sistem kaynaklı bir krizdir ve aktörü de bankacılık kesimidir. Finans piyasalarında yaşanan bu etkileşim actor konumundaki bankacılık kesimin tetiği ateşlemesi ile krize dönüşmüştür. Bankaların açık pozisyonlarını kapatmaya çalışmaları, kamu ve özel bankaların borçlanma telaşına girmelerine neden olmuştur. Türkiye'nin dışsal (euro) piyasalarda borçlanma faizi üzerindeki risk primlerinin yükselmeye başlaması, bankaların dış borçlanmasını zora girmesine neden olmuştur⁶²

Bankaların hızla yükselen likitide ihtiyaçları ve bunun için yüksek faizle likitide arayış içerisine girmeleri sonucu döviz talepleri artarken, yabancı bankalarda hazine kağıtların da hızla satarak Türkiye'den çıkmaya başlamıştır. Bu ortam içerisinde Merkez Bankası'nın en önemli hatası bu gelişmeler karşısında piyasanın duyduğu likitide ihtiyacını zamanında karşılayamamış olmasıdır. 22 Kasım 2000 tarihinde bankacılık sektöründe başlayan kriz 19 Şubat 2001 tarihinde döviz krizine dönüşerek ikiz kriz (twin crisses) karakterine bürünmüştür. 21 Şubat 2001 krizi ile, 9 Aralık 1999 tarihli program tamamen ortadan kalkmış, Merkez Bankasından 6 milyar dolar rezerv kaybı yaşanmış, İnterbank piyasasında gecelik faizler %6000'leri aşmış, ortalama olarak % 4000'ler olarak gerçekleşmiştir. Bu gelişmeler karşısında kur dalgalanmaya bırakılmıştır. Kriz sonrası yabancı bankalar ile birlikte iç piyasadaki bakalar ve karar birimlerinin döviz talepleri oluşturmuşlardır. ⁶³

Döviz krizi niteliğindeki 2001 krizi, temelde cari işlemler açığına dayandırılmaktadır. Aşırı değerlenmiş Türk Lirası, sermayeden yoksun mali sektör, açık pozisyonlar, kamu bankaların görev zararları, siyasi istikrarsızlıklar ve gerekli düzenlemelerin zamanında yapılamamış olması 2000 ve 2001 krizini hazırlayan temel unsurlar olarak, o dönemde karşımıza çıkmaktadır. 1990 yılından bu yana sorunlu bir

⁶² Prof.Dr. Ercan Ugur, Krizden Krize Türkiye,2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizleri, Türkiye Ekonomi Kurumu,7Nisan2001

⁶³ Karaçor

bankacılık sisteminin varlığı ve yüksek açıklar üzerine kurulmuş bir ekonomi programının olusu da krizleri derinleştirmiş gözükmektedir.⁶⁴

Sonuçları itibariyle, ekonomiyi tümüyle sarsmış olan bu iki kriz uygulanan ekonomik programı değiştirmekle kalmamış, Cumhuriyet Tarihinin en büyük finansal krizi olarak kayıtlara geçmiştir.⁶⁵ Bu krizlerinin olumsuz etkilerinin giderilebilmesi ve bir daha tekrarlanmaması için yapısal reformların gerekliliği bu dönemde anlaşılmıştır. 1990'lı yıllarla beraber krizler ekonomisi haline gelmiş olan Türkiye'nin yaşananlardan ders çıkarıp ekonomiyi bu kırılgan yapıdan uzaklaştırmasının önemi tüm ekonomik birimler tarafından kabul edilmiştir. Ve Mayıs 2001'de Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı açıklanmış ve IMF ile yeni bir stand-by düzenlenmesine gidilmiştir. Özellikle mali kesim odaklı yeniden düzenlemelerin ağırlıklı olduğu bu program ekonominin tüm kesimlerini kapsayan bir program özelliği göstermektedir. Bankacılık sektörünün kriz ortamlarında temel nokta olması ve kriz sürecini doğrudan etkilemiş olmaları, özellikle bankacılık sektörünü tümüyle içine alan bir reform gerçeğini ortaya koymuştur.

Türkiye ekonomisinin 2000 Kasım ve 2001 Şubat aylarında yaşadığı şiddetli finansal krize yol açan nedenlerin başında şu dört etkinin yer aldığı söylenebilir:

1. İzlenilen döviz kuru politikasının inandırıcı bir atmosferde uygulamaya konulamaması,
2. Etkin denetimi yapılmayan bankacılık kesiminin ekonomik olmayan davranışları,
3. 2000 yılında uygulamaya konulan dezenflasyon programının sağlam bir zemine oturmayışı,
4. 90'lı yıllarda dış ödemeler dengesinde giderek artan öneme sahip olan kısa vadeli sermaye hareketlerinin istikrarsız bir zemin oluşturması.⁶⁶

⁶⁴ Uygur

⁶⁵ Karaçor

⁶⁶ Aslan Eren, Bora Süslü

1.1.3. Banka Birleşmeleri Ve Yabancı Sermaye

Ülkemizde son dönemde gündem oluşturan konulardan biri de bankacılık sektörüne olan yabancı sermaye ilgisi ve bu konuda yaşanan gelişmelerdir.

Tablo 2.

Türk Bankacılık Sektörü Yabancıların Payı

	Ara.03	Ara.04	Ara.05	Ara.06	Ara.07	Ara.08	Mar.09
Yabancı Banka Sayısı	13	13	13	15	18	17	17

Kaynak: TBB, BDDK.

Tablo 4 üzerinden de görüldüğü gibi yabancı banka sayısı yıllar içinde çok yoğun olmamakla birlikte gözle görülür biçimde artış kaydetmiştir.

Dünyada son zamanlarda gerçekleşen bazı birleşmeler;

- ✓ Citicorp-Travelers Group: 79 milyar Dolar
- ✓ Nationsbank-Bank of America: 62 milyar Dolar
- ✓ Credit Agricole Indosuez- Credit Lyonnais
- ✓ JP Morgan-Chase
- ✓ First Boston-Credit Swiss

Türkiye’de son zamanlarda gerçekleşen bazı birleşmeler;

- ✓ Tekfenbank A.Ş."nin ticari ünvanı 11 Ocak 2008 tarihi itibarıyla "Eurobank Tekfen A.Ş." olarak değişmiştir. (BDDK'nın 23 Şubat 2007 tarihli kararı ile Tekfenbank A.Ş. hisselerinin % 70'inin Eurobank EFG Holding(Luxemburg) S.A. tarafından devralınmasına izin verilmiştir.)

- ✓ Oyak Bank A.Ş."nin ticari ünvanı 7 Temmuz 2008 tarihi itibariyle "ING Bank A.Ş." olarak değişmiştir. (BDDK'nın 24 Aralık 2007 tarihli kararı ile Oyak Bank'ın %100'üne denk gelen sermayesi ING Bank N.V.'ye devredilmiştir.
- ✓ MNG Bank A.Ş."nin ticari ünvanı 3 Nisan 2007 tarihinde İstanbul Ticaret Sicil'inde tescil ettirilerek "Turkland Bank A.Ş." olarak değiştirilmiştir. (BDDK'nın 28 Aralık 2006 tarih ve 2075 kararı ile, MNG Bank A.Ş. hisselerinin %50'sinin Arap Bank plc ve %41'inin BankMed tarafından devralınmasına izin verilmiştir. Fiili hisse devri 29 Ocak 2007 tarihinde gerçekleşmiştir. Banka, bu tarih itibariyle özel sermayeli mevduat bankaları grubundan Türkiye'de kurulmuş yabancı sermayeli bankalar grubuna geçmiştir.)
- ✓ Calyon Bank Türk A.Ş."nin ticari ünvanı 28 Aralık 2007 tarihi itibariyle "Calyon Yatırım Bankası Türk A.Ş." olarak değişmiştir.
- ✓ Tat Yatırım Bankası A.Ş."nin ticari ünvanı 31 Ocak 2007 tarihinde "Merrill Lynch Yatırım Bank A.Ş." olarak değişmiştir.
- ✓ BDDK'nın 28 Eylül 2006 tarih ve 1983 sayılı kararı ile Denizbank A.Ş. hisselerinin % 74.99'u Dexia Participation Belgique S.A.'ya devredilmiştir. Bu tarih itibariyle banka, "Özel Sermayeli Ticaret Bankaları" grubundan "Türkiye'de Kurulmuş Yabancı Bankalar" grubuna geçmiştir.
- ✓ BDDK'nın 28 Temmuz 2006 tarih ve 1944 sayılı kararı ile Finans Bank A.Ş. hisselerinin % 46'sı National Bank of Greece S.A.'ya devredilmiştir. Bu tarih itibariyle banka, "Özel Sermayeli Ticaret Bankaları" grubundan "Türkiye'de Kurulmuş Yabancı Bankalar" grubuna geçmiştir.
- ✓ Türk Dış Ticaret Bankası A.Ş.'nin Ticari Ünvanı 28 Kasım 2005 tarihi itibariyle "Fortis Bank A.Ş." olarak değişmiştir.
- ✓ 4 Temmuz 2005 tarihinde Türk Dış Ticaret Bankası A.Ş.'nin ödenmiş sermayesinin % 89,34'ünü Fortis Bank NV-SA'ya devredilmiştir. Bu tarih itibariyle banka, "Özel Sermayeli Ticaret Bankaları" grubundan "Türkiye'de Kurulmuş Yabancı Bankalar" grubuna geçmiştir.

- ✓ JP Morgan Chase Bank 'ın Ticari Ünvanı 28 Şubat 2005 tarihi itibariyle "JP Morgan Chase Bank N.A." olarak değişmiştir.
- ✓ Sitebank A.Ş.'nin ticaret ünvanı 28 Mart 2003 itibariyle "BankEuropa Bankası A.Ş." olarak değişmiştir.
- ✓ Toprak Yatırım Bankası A.Ş.'nin ticaret ünvanı 22 Ocak 2003 itibariyle "C Kredi ve Kalkınma Bankası A.Ş." olarak değişmiştir. C Kredi ve Kalkınma Bankası A.Ş. bankasının ticari ünvanı 29 Aralık 2005 tarihinde BankPozitif Kredi ve Kalkınma Bankası A.Ş. olarak değişmiştir.

2001 yılında yaşanan krizin ardından, ilk olarak dünyanın en büyük bankacılık gruplarından biri olan HSBC Bank Demirbank'ı satın almış, 2004 yılından itibaren ise, sektöre yabancı sermaye girişi hızlanmıştır. Bu süreç içerisinde Türk Ekonomi Bankası'nın %50'sini BNP Paribas, Yapı ve Kredi Bankası'nın %57,4'ünü Koç Unicredito ortaklığı, Dısbank'ın %89,34'ünü Fortis, Garanti Bankası'nın %25,5'ini GE Consumer Finance, C Bank'ın %58'ini Bank Hapoalim, Finansbank'ın çoğunluk hissesini Yunan Ulusal Bankası (NBG), Tekfenbank'ın %70'ini EFG Eurobank, Denizbank'ın %75'ini Dexia, Sekerbank'ın %33,98'ini Kazak Bank Turan Alem Group, MNG Bank'ın %91'i BankMed ve Arab Bank'a, Akbank'ın %20'si ise Citigroup'a satılmıştır. Son olarak, Haziran 2007'de Oyak Bank'ın ING'ye satış süreci başlamıştır.

Dünya ekonomisinin geneline bakıldığında bankacılık sektörünün özellikle gelişmiş ülkelerde tam olarak entegre olmasından söz etmek mümkün değildir. Bu durum AB için de geçerlidir. Nitekim AB'de birçok ülkede bankacılık sektöründe yabancı bankaların payı yüzde 10 veya daha düşük orandadır. Bankacılık sektöründe konsolidasyon yaygın bir şekilde gerçekleşmesine karşılık, sınır ötesi birleşme ve devralmalar sınırlı düzeyde kalmıştır. Sınır ötesi birleşme ve devralmaların finansal sektörün entegrasyonunda büyük önem taşıdığı görülmüşse de, piyasa payını artırmak suretiyle rekabet gücü elde etmek için ulusal sınırlar içinde gerçekleştirilen birleşme ve devralmalar daha çok teşvik edilmiştir.⁶⁷

⁶⁷ Erdönmez, Pelin Ataman. "Finansal Krizler Sonrasında Gelişmekte Olan Ülkelerde Yabancı Bankalar", Tbb Bankacılık Ve Araştırma Grubu, Bankacılık Dergisi No:51, Aralık 2004.S.73

Banka birleşme ve devralmaları banka sahipliği yapısında önemli değişikliklere yol açmıştır. Sınır ötesi birleşme ve devralmalar, iştiraklerin ve diğer euro bölgesi ülkelerde faaliyet gösteren Avrupa bankalarının artmasına yol açmıştır. AB ülkeleri arasında Lüksemburg yüzde 94,6 ile yabancıların en fazla paya sahip olduğu ülkedir. Bu ülkedeki bankaların büyük çoğunluğu Alman bankaları tarafından devralınmıştır.

Finlandiya ve İrlanda bankacılık sisteminin yüzde 40'ı, Belçika bankacılık sisteminin ise yüzde 36'sı yabancılar tarafından kontrol edilmektedir. Almanya, Hollanda ve Yunanistan'da ise yabancıların sistemdeki payı yüzde 6'dan fazla değildir.⁶⁸ Almanya'da bu oran % 6,2, Polonya'da % 67,6, Brezilya'da % 33,1, Macaristan'da % 91 (68,1'i çoğunluk hisse, % 22,9 azınlık hisse)'dir. (Bundesbank, Brezilya ve Macaristan Merkez Bankaları) Yabancılaşmanın sonuçları hakkında farklı görüşler mevcut olmakla birlikte olası faydalar;

- Yeni teknolojilerin ve bankacılık ürünlerinin sektöre girmesi,
- Güçlü bir sermaye yapısına ve güvene sahip bankaların girişiyle sektörün güçlenmesi,
- Sektörde rekabetin ve etkinliğin artması,
- Uluslararası finans çevrelerinden fon bulma imkânlarının genişlemesi,
- İleri uzmanlık birikimlerinden yararlanılması,
- Yabancı sermaye girişi olarak sıralanırken,

Muhtemel sakıncalar;

- Yabancı bankaların finansal kriz dönemlerinde işlerini bırakıp gitmeleri (cut and run),
- Ölçek avantajlarını kullanarak daha kaliteli müşterilere yönelmeleri (cherry pick),

⁶⁸ Erdönmez. A.G.E. S.74

- Ulusal ekonominin küçük ölçekli işletmelerine kredi açmakta isteksiz davranmaları,
- Kriz dönemlerinde kredi arzını sınırlamaları yabancılaşmanın muhtemel sakıncalarındandır.⁶⁹

⁶⁹ Bddk. (19 Temmuz 2005). Türk Bankacılık Sistemi 2005 İlk Yarı. Basın Toplantısı, İstanbul.

İKİNCİ BÖLÜM

GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERDE YABANCI SERMAYE

2.1. GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERDE YABANCI BANKA GİRİSLERİ

Günümüze gelindiğinde bankacılık sektöründe devam eden gelişim ve değişimler özellikle gelişmekte olan ülkelerin sermaye birikimlerindeki sıkıntılar nedeniyle ortaya çıkmıştır. Finansal liberalizasyon politikaları bağlamında gelişmekte olan ülkelerde yaşanan krizler de, bankacılık sektöründeki bu değişime yol açan önemli bir neden olmaktadır. Sermaye kıtlığı ve kriz ortamı gibi sorunlar için üretilmiş olan çözümler içinde, zor durumdaki bankalara sermaye girişi sağlayabilmek ve ulusal kalkınmayı finanse edebilmek amacıyla yabancı sermaye üzerindeki sınırlandırmaların azaltılması da, banka birleşmeleri ve satın almaları şeklinde kendini gösteren uluslararası bir bankacılık sektörü yaratılmasında etkili olmuştur.⁷⁰

Sınırlandırmaların kaldırılması ile artan yabancı banka girişlerinin altında yatan sebepler ülkeden ülkeye farklılık da göstermektedir. Eskiden uluslararası bankaların sektörde pay alma hususu sadece ülkelerarası ekonomik entegrasyonu simgelemiştir. Bankalar, hizmetlerini yurtdışına açmakta kendi ülkelerinin uluslararası işlemlerini desteklemek amacıyla gütmüşler, ulusal finansal kuruluşlara iletişim ağı kurmuşlardır. Bu özelliklerden hareketle kredi operasyonlarını yürütebilmek, uluslararası alanda borçlanmayı sağlayabilmek için yabancı bankalar, ilk olarak temsilcilik kurmuşlardır. Daha sonra da, şubeler açarak kendi ülkelerinden bir ölçüde ayrılarak faaliyetlerini sürdürmüşlerdir.⁷¹

Yabancı bankaların ve yatırımlarının bugün geldiği konum yalnızca kendi avantajlarına hizmet eden bir yapılaşma değildir. Gelişmekte olan ülkelerde ya da yatırım yapılacak hedef ülkelerde yapısal düzenlemelerin ve izlenen politikaların yatırımları teşvik eder bir piyasa ortamı yaratması yabancı bankalara cazip gelmektedir. Birçok gelişmekte olan ülkede yabancı yatırıma ihtiyaç yaratan eksiklikler mevcuttur.

⁷⁰ Anıl Gürçay Dede, S.7

⁷¹ BIS PAPERS, The Banking Industry In The Emerging Market Economies; Competition, Consolidation and Systemic Stability. Monetary and Economic Department No:4 Ağustos 2001 (Aktaran, Çakar)

Sermaye eksikliği, teknoloji eksikliği ve etkin çalışmayan bankacılık eksikliği gibi. Bu eksikliklerin sonucunda da yabancı bankaların ulusal piyasalara yatırım yapma talep ve beklentileri artmaktadır. Yabancı banka girişleri, ulusal banka ile birleşme, bir bankayı satın alma, şube açma veya yeni bir banka kurma şeklinde gerçekleşebilir.

Tablo 3.

Gelişmekte Olan Piyaya Ekonomilerinde Ülkelere Göre Bankacılık Sektörü Sahiplik Yapısı (%)

Ülke	1990		2002	
	Ulusal	Yabancı	Ulusal	Yabancı
Asya				
Çin	100	0	98	2
Hong Kong	11	89	28	72
Endonezya		4	87	13
Hindistan	95	5	92	8
Kore	96	4	92	8
Malezya			82	18
Filipinler	91	8	82	18
Singapur	11	89	24	76
Tayland	95	5	82	18
Latin Amerika				
Arjantin	80	10	52	48
Brezilya	94	6	73	27
Şili	81	19	48	42
Meksika	98	2	18	82
Peru	96	4	54	46
Venezüella	99	1	66	34
Merkezi ve Doğu Avp.				
Bulgaristan	100	0	33	67
Çek Cumh.	90	10	8	82
Estonya			1	99
Macaristan	90	10	38	62
Polonya	87	3	37	63
Rusya	94	6	81	9
Slovakya		0	15	85

Kaynak: BIS, Foreign Direct Investment in The Financial Sector of Emerging Market Economies, Committee on the Global Financial System, Mart 2004, s.9.

Finansal liberalizasyon ve yabancı sermaye girişi birbirine paralel hareketlerdir. Latin Amerika ülkelerinde olduğu gibi, liberalizasyon uygulamalarını hızla hayata geçirme yolundaki ülkelerde yabancı sermaye hareketlerinde de yoğunluk yaşanmıştır. Tablo 5’teki ülkeler baz alındığında görülüyor ki, gelişmekte olan ülkelerin ihtiyaçları ve dışa açılma politikaları yabancı banka girişlerinde önemli etkindir. Aynı zamanda gelişmekte olan ülkelerin yabancı katılım oranlarında Dopu Avrupa, Latin Amerika ve Asya ülkeleri başı çekmektedir.

Tablo 4.

Gelişmiş Piyasalarda Yabancı Katılımı (%) 2001

Ülkeler	Yabancı Kontrolü (yabancı payı %50’den fazla olan bankaların varlık toplamı /toplam varlıklar)
ABD	19
Almanya	4,3
Avustralya	17
Belçika	/
Fransa	/
Hollanda	2,2
İtalya	5,7
İngiltere	46
İsveç	/
İsviçre	10,7
Japonya	6,7
Kanada	4,8

Kaynak: BDDK, ARD çalışma raporları: 2005/6

Tablo 6’ dan da görüldüğü gibi yabancı sermaye yatırımları yalnızca gelişmekte olan ülkeler yönünde olmamaktadır. Gelişmiş ülkelerde de yabancı katılımları yaşanmaktadır. Sıralamada İngiltere en fazla yabancı katılımına maruz kalırken, ABD ve Avustralya dışındaki gelişmiş ülkelerde yabancı katılım oranları çok yüksek değildir.

2.2. GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERDE YABANCI BANKALARIN ÖNEMİ

Yabancı Banka yatırımlarının son dönemlerde önemlerini ve piyasada paylarını arttırma nedenleri, gelişmekte olan ülkelerin beklentileriyle paraleldir. Zaman içinde artış gösteren bu yatırımları cazip kılan temel sebepler olarak hedef ülkenin yasal düzenleme ve çabalarıyken, yatırımcı ülkenin beklentileri de önem arz etmektedir.

2.2.1. Gelişmekte Olan Ülkelerin Yabancı Bankalardan Beklentileri

Liberalleşme çabaları ile ülkeler, yaşadıkları krizler, borç yüklerinin ağır basması, büyümenin finansmanı gibi nedenlerle yabancı bankalara daha geniş ifade ile yabancı sermayeye kapılarını açmışlardır. Giriş yapılan ülkenin beklentilerine ana hatlarıyla değinecek olursak;

- Ülkeye yabancı sermaye girişini arttırmaları,
- Yatırımları ve dolayısıyla büyümeyi çeşitli şekillerde, mümkünse uzun vadeli ve düşük maliyetle finanse ederek teşvik etmeleri,
- Uluslararası ticareti kolaylaştırmaları ve geliştirmeleri,
- Yabancı doğrudan yatırımların artması için yardımcı olmaları,
- Bankacılık teknolojisi ve yönetim sağlayarak ve öncülükte bulunarak ürün, çeşit, verimlilik, hizmet, otomosyın, örgütsel ve donanımsal anlamda ulusal bankacılığın modernizasyonuna ve rekabet artışına katkıda bulunmaları,
- Tasarruf teşviki ve
- Uluslararası ve bölgesel finansman faaliyetlerinin geliştirilmesi gibi husuları yerine getirmeleridir.⁷²

2.2.2. Gelişmekte Olan Ülkelere Yabancı Bankaların Giriş Nedenleri

Gelişmekte olan ülkelerde yaşanan bankacılık krizleri göstermiştir ki, ülkede bulunan yabancı bankalar açısından, kriz döneminde yaşanan problemler karşısında

⁷² Tamer Aksoy, Çağdaş Bankacılıktaki Son Eğilimler Ve Türkiye’de Uluslar Üstü Bankacılık (Sistemik Ve Analitik Bir Yaklaşım), Spk Yayınları, No: 109, Ankara 1998.

ülkelerine dönüş yapmak yerine tam tersi bu durumu fırsata çevirmek girişimine dönmüştür. Kriz döneminde düşen maliyetler neticesinde yabancı bankalar, hedef ülkelerdeki bankalarla birleşme ya da satın alma yoluyla büyüme tercih etmişlerdir. Kriz ortamında elden çıkarılması planlanan bankaları düşük maliyetle alma stratejileri Türkiye gibi pek çok ekonomik problem yaşayan ülkelerde de görülmüştür. Yabancı bankalar kriz döneminde değil ama ucuz aldıkları bankaların kriz sonrası getiri sağlayacakları beklentisiyle bu yatırımları gerçekleştirirler. Latin Amerika gibi birçok ülke örneği değerlendirildiğinde kabul görmüş gerçek, kriz yaşayan gelişme yolundaki ülkelerde yabancı bankaların krizlere rağmen azalış göstermediğidir.

Tüm bunların yanı sıra yabancı sermayenin gelişinde negatif durumlarda yaşanabilmektedir. Kendi ülkelerinde yaşanan ekonomik problemler sebebiyle hedef ülkeye yatırım yapan ve önemli miktarda fon kaynağı aktaran yabancı bankalar fonlarını kendi ülkelerine geri aktarabilmektedirler. Aynı zamanda yabancı sermaye yatırım yaptığı ülkede küçülme politikasına giderek banka sayısı azaltma, şube veya temsilcilik kapatma yoluna gidebilirler. Tüm bunlar ulusal ülke piyasasının ekonomisini olumsuz etkileyerek ülkenin krize sürüklenmesine yol açabilmektedir.

Yabancı sermayenin yeni pazar arayışı ile gelişmekte olan ülkelere yatırım yapmasının bir diğer sebebi de yabancı banka yatırımlarının önündeki engellerin kaldırılmasıdır. Yabancı sermaye yatırım için istekleri olmasına rağmen, hedef ülkenin yasal düzenlemelerinden doğan engeller caydırıcı olmuştur. Ancak hem 1980 sonrası finansal liberalizasyon politikaları, hem de 90'lı yıllarda birçok ülkenin içinde bulunduğu finansal kriz ortamı, yabancı sermaye yatırımlarına kapılarını açmış, sınırlamaları kaldırmışlardır.

Küreselleşmenin büyümesi finansal sektörde ciddi yapısal değişiklikler yaratmıştır. Finansal hizmetlerin küreselleşmesi riski yaymaya olanak vermiş bu da rekabeti arttırmıştır. Küreselleşmeyle bankacılık sektöründe maliyetlerin düşmesi bankaların ölçek ekonomilerinden yararlanmasına olanak vermiştir. Bu da rekabeti teşvik etmiş, bankaların önceliği ölçek ekonomilerinden yararlanarak sektör paylarını büyütme olmuştur.

2.3. YABANCI BANKALARIN ULUSAL BANKACILIK SEKTÖRÜNDE FİNANSAL SİSTEME ETKİLERİ

Az gelişmiş ülkeler ekonomik kalkınma çabalarında önemli bir sermaye kısıtı ile karşı karşıya iken, gelişmiş ülkelerde sermaye faktörü bol olarak bulunmaktadır. Ülkeler arasında sermaye donanımları açısından ortaya çıkan bu dengesizlik dünya ekonomisinde kaynak dağılımının etkin olmaması sonucunu doğurmaktadır. Dışa kapalı bir ekonomide ulusal tasarruflar sermaye birikiminin tek kaynağıdır. Ancak dışa açık bir ekonomide ulusal yatırımlar yabancı sermaye ile de finanse edilebilecektir. Az gelişmiş ülkeler finansal serbestleşme programları ile dışa açılarak uluslararası sermaye hareketlerinden faydalanmaya çalışmaktadırlar.⁷³

Bankacılığın küreselleşmesi, gelişmekte olan ülkelerde banka sisteminin hizmet yapısının ve teknolojisinin modernizasyonuna ve dışa açılmasına yardımcı olabilir. Yabancı bankalar genellikle dünyada bankacılık alanında geliştirilmiş en son teknikleri kullanan, en yeni hizmet ve ürünleri sunan bankalardır. Bu bankalar, ulusal bankaların hizmetlerini hem ulusal, hem uluslararası düzeyde çeşitlendirmeye yöneltirler. Böylece ulusal bankacılık sistemi yapısal değişim süreci sonunda etkinlik kazanır ve uzun dönemde yabancı bankalarla maliyet, çeşit, etkinlik, verimlilik gibi birçok açıdan rekabet edebilecek düzeye gelir⁷⁴. Gelişmekte olan ülkelerde ulusal bankacılık sisteminin yabancı banka katılımlarına açılmasının doğuracağı etkiler üzerinde birçok fikir üretilmiştir. Yabancı banka girişleri birçok gelişmekte olan ülkede, bankacılık sisteminin son yıllardaki sistemik bankacılık krizlerine çözüm olarak artış göstermiştir. Dünya Bankası da 2001 yılındaki çalışmasında, saygın yabancı bankaların ulusal piyasalara girişlerinin kolaylaştırılmasının memnuniyetle karşılanması gerektiğini, bu durumun rekabeti beraberinde getireceğini, verimlilik ve kaliteyi arttıracaklarını vurgulamıştır. Günümüzde, yabancı banka girişlerinin rekabetçi bir baskı oluşturmak suretiyle bankacılık sisteminin verimliliğini artırdığı, ancak daha istikrarlı bir

⁷³ Ferit Kula, “Uluslar Arası Sermaye Hareketlerinin Etkinliği: Türkiye Üzerine Gözlemler”, Erciyes Üniversitesi İİB, İktisat Bölümü, C.Ü. İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 4, Sayı 2, 2003

⁷⁴ Aksoy Tamer, Çağdas Bankacılıktaki Son Eğilimler Ve Türkiye’de Uluslararası Bankacılık (Sistemik Ve Analitik Bir Yaklaşım), Sermaye Piyasası Kurulu Yayınları, Ankara, 1998s. 131–132.

bankacılık sistemi ve daha az değişken kredi arzı yaratmaya katkıda bulunması hususunun daha az açık olduğu ifade edilmektedir.⁷⁵.

Uluslararası bankacılık faaliyetlerinin hızlanmasına katkıda bulunan önemli etkenlerden birisi 1973'te gerçekleşen dünya enerji krizidir. Petrol fiyatlarının yaklaşık dört misli artmasıyla petrol ihracatçısı ülkelerde ihracattan kaynaklanan ve "petro-dolar" diye tanımlanan dolar fazlası oluşmuştur. Uluslararası bankalar, petrol ihracatçısı ülkelerin söz konusu fazla dolarlarının döviz sıkıntısı çeken ithalatçı ülkelere aktarılmasına aracı olmuşlardır. Petrol ihracatçısı ülkelerin merkez bankaları ise elde ettikleri büyük petrol gelirlerini vadeli mevduat hesapları şeklinde uluslararası bankalara yatırmışlar, aynı zamanda artan petrol faturalarını finanse etmek isteyen petrol ithalatçısı ülke hükümetleri ise bu fonları "euro-bank"lardan ödünç almak suretiyle ihtiyaçlarını karşılamışlardır. Bu kapsamda, 1973'de "euro-bank"lara yatırılan petro dolar mevduatı 16 milyar dolarken, 1979'da 117 milyar dolara çıkmıştır. Söz konusu bankaların Uluslararası Ödemeler Bankası (BIS)'e bildirilen toplam anapara alacakları ise 1973 sonunda 155 milyar dolardan, 1979 yılı sonunda 665 milyar dolara ulaşmıştır. Bu kredi artışlarının %24'ü az gelişmiş ülkelere %9'u da doğu bloğu ülkelere gitmiştir. Diğer bir ifadeyle, toplam kredilerin üçte birlik kısmı riskli kredilerden oluşmuş ve bu nedenle uluslararası bankacılık krizi olarak da adlandırılan dünya borç krizi ortaya çıkmıştır⁷⁶. Az gelişmiş ekonomiler çokuluslu bankalar için daha açık bir hale gelmelerinin en önemli sebebi az gelişmiş ülkelerin uluslararası sermayeye daha fazla ihtiyaç duymalarıdır. Çokuluslu bankalar her şeyden önce ülke içine dışarıdan gelen sermaye akımını da ifade etmektedir, iste bu yüzden cari hesap açıklarını finanse etmeye de yardımcı olurlar. Bundan başka ülkelerin finansal krizlere dayanıklılık gösterebilmeleri için bankalarını uluslararası yatırımcıların yardımıyla stabilize etmeleri gerekir ki bu da çok uluslu bankaların operasyonlarına izin vermekle olmaktadır.

Kore ve Tayland'da finansal krizler sonrasında çokuluslu bankaların verdikleri krediler düşmüştür, fakat aynı yıl içinde durum düzelmiş ve krediler iki kat hızlı

⁷⁵ Pedro Elosegui ve George Printeris, Privatization, Foreign Entry and Bank Risk in Emerging Banking System: Evidence from Argentina, Eylül 2002 Universty of Illinois at Urbana,(Aktaran Vesile Çakar, S,27)

⁷⁶ Halil Seyidoglu, "Uluslararası Finans", Güzem Can Yayınları, 1997, S. 408.

büyümüştür. Buna benzer bir trend Meksika’da da gözlenmiştir; 1994 Aralık’ında Peso Krizlerinin başlangıcında çokuluslu bankaların kredileri 1.8 milyar \$ iken 1995 Aralık’ında 2 katından çok artarak 4.3 milyar \$ olmuştur, 1996 Aralık’ında ise çokuluslu bankaların kredileri 8 milyar \$’a fırlamıştır. Hızlı gelen bir devalüasyonun ardından sorunlu bankaları birleştirmek için yatırımcı bulma ihtiyacı ve böyle bir durumda ülke içi aktiflerin neredeyse taban fiyata-kelepir fiyata satılabiliyor olması çokuluslu bankaların kredilerinin krizler sonrası artısını açıklamaya yardım eder⁷⁷.

Uluslararası bankacılık sistemine ilk darbe, en ağır borçlu ülke olan Meksika’nın 1982 yılının Ağustos ayında dış borçlarını düzenli ödeyemeyeceğini bildirmesi ile ortaya çıkmıştır. Bundan kısa bir süre sonra ikinci ve üçüncü sıradaki en ağır borçlu ülkeler olan Brezilya ve Arjantin de aynı duruma düşmüşlerdir. Benzer şekilde, birçok az gelişmiş ülke uluslar arası bankalara olan borçlarını ödeyememiş ve alacaklı bankalarla yeni ödeme görüşmesi yapmaya başlamışlardır⁷⁸.

2.3.1. Yabancı Bankaların Ulusal Piyasaya Olumlu Etkileri

Yabancı bankaların ulusal piyasaya girişinin olumlu etkilerini ana hatlarıyla şu şekilde özetleyebiliriz⁷⁹;

a) Yabancı bankalar, öncelikle yerel bankaları maliyetlerini azaltmaları yönünde teşvik edebilir, etkinliklerini ve rekabet yoluyla finansal hizmetlerin çeşitliliğini artırabilir. Yabancı bankaların sistemdeki varlıkları yerel bankaların piyasa paylarını korumaları için ürün kalitesini geliştirmelerinde baskı aracı olabilmektedir. Yabancı bankaların varlığı eski model bankacılık uygulamalarının bırakılmasını sağladığı gibi, sistemde artan rekabet karlılığın artmasına neden olabilmektedir.

⁷⁷ Weller, Christian. “Banking On Multinationals: Increased Competition From Large Foreign Lenders Threatens Domestic Banks, Raises Financial Instability”, Economic Policy Institute, April 14-2000 [Http://Www.Epinet.Org/Content.Cfm/İssuebriefs/İb142](http://www.epinet.org/content.cfm/Issuebriefs/İb142) (Erisim: 09.07.2007)., S.2.(Aktaran Rıza Karakurt, Gelişmekte Olan Ülkelerde Bankacılık Sektöründe Yabancı Sermaye Ve Türkiye, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniv. İstanbul, 2007)

⁷⁸ Seyidoğlu, A.G.E., S.420.

⁷⁹ Pelin Ataman Erdönmez, Finansal Krizler Sonrasında Gelişmekte Olan Ülkelerde Yabancı Bankalar, Tbb Bankacılık Ve Araştırma Grubu, Bankacılık Dergisi No:51, Aralık 2004, S.22.

b) Yabancı bankalar yeni hizmetler sunmak suretiyle yerel bankaların finansal aracılık etkinliklerini artırabilmektedir. Ayrıca, yabancı bankalar daha etkin ve modern teknolojik gelişmeleri uygulayarak yerel bankaların da bu yönde kendilerini geliştirmelerine yol açabilir. Bundan başka, yabancı bankalar devralma veya ortak teşebbüs yoluyla yerel bankaların yönetiminde doğrudan yer alarak bu banka yönetimlerinin etkinliğini artırabilirler.

c) Yabancı bankalar özel sektöre açılan kredilerin artmasını sağlayarak ülke ekonomisinin büyümesine katkıda bulunabilirler.

d) Yabancı banka girişi bankacılık düzenlemeleri ve denetimin kalitesinin, gelişmiş kurumsal yönetim ilkeleri uygulamalarının, dolayısıyla, sektörün şeffaflığının artmasına yol açabilir.

e) Yabancı bankalar gelişmiş iç kontrol mekanizmalarıyla iç denetimin etkinliğinin artırılması ve operasyonel risklerin azaltılmasına katkıda bulunabilirler.

f) Yabancı bankalarda kapsamlı ve gelişmiş risk yönetimi sisteminin uygulanmasıyla müşteri portföyünün ve risklerin düzenli ve yakından takibi sağlanmakta ve böylelikle daha sağlıklı banka bilançolarının oluşmasını sağlamaktadır.

g) Yabancı banka girişi yerel bankacılık sektöründe kamunun ağırlığının azalmasına neden olabilir.

h) Yabancı bankalar finansal kriz sonrası dönemde sektörün yeniden sermayelendirilmesi ve yeniden yapılandırılması sürecinde maliyetleri azaltabilirler.

i) Yabancı bankalar yerel bankacılık sektöründe beşeri sermayenin kalitesini artırabilirler. Yabancı bankaların iyi eğitilmiş ve yetenekli banka yöneticilerini şubelerde çalışmak üzere getirmesi yerel bankaların yabancı bankaların uygulamalarından haberdar olmalarını sağlamaktadır. Yerel bankacılık sektöründe mevcut beşeri sermayenin kalitesinin artırılması da bankacılık sektörünün etkinliğinin artmasında önemli bir faktördür.

2.3.2. Yabancı Bankaların Ulusal Piyasaya Olumsuz Etkileri

Yabancı bankaların ulusal piyasaya girişinin olumsuz etkilerini ana hatlarıyla şu şekilde özetleyebiliriz⁸⁰;

a) Yerel bankalar iyi isim yapmış uluslararası bankalar ile rekabet etmek durumunda kalmaktadırlar. Bu durum bankaların maliyetlerini artırmaktadır.

b) Yerel işletmelerin finansal hizmetlerden yararlanmaları imkanı kısıtlanmaktadır. Çünkü yabancı bankalar daha ziyade çok uluslu firmalarla çalışmaktadır.

c) Devlet ekonomi üzerindeki kontrolünün azaldığını düşünebilir. Çünkü yabancı bankalar devletin taleplerine karşı daha az esnekler.

d) Yabancı bankaların sektöre girmesiyle artan rekabet ortamında yerel bankalar daha fazla risk alma yoluna gidebilirler.

e) Yabancı bankalar gelişmiş ürün ve hizmet yelpazesıyla yerel piyasaların en karlı sektörlerine hizmet sunarken, yerel bankalar daha çok riskli sektörlerle çalışma yoluna gidebilir.

2.3.3 Yabancı Bankaların Finansal Kriz Dönemlerinde Davranışları

Ekonomilerde yaşanan krizlerin, finansal sisteme ve onun etkisi altında olan bankacılık sektörü üzerinde de direkt olarak olumsuz etkiler yaratması şüphesizdir. Yaşanan finansal krizlerin banka birleşmelerine en açık etkisi düşen banka fiyatları nedeniyle hem yerli hem de yabancı bankalar açısından talep doğurucu etkisi olmuştur. Bu sebeple dünyanın pek çok ülkesinde, finansal krizlerin ardından banka birleşme ve satın almalar yoğun şekilde yaşanmıştır. 1980 ve sonrasında uygulanmaya başlayan finansal liberalizasyon politikalarının kontrolsüz ve altyapısı oluşturulmadan hayata geçirilmesi neticesinde gelişmekte olan ülkeler krizlerle yüzyüze gelmiştir. Ve nihayet

⁸⁰ Erdönmez, S.22–23.

bu kriz ortamının bir sonucu olarak da düşen banka maliyetleri özellikle yabancı sermayenin ilgisini her dönem çekmiştir.

Ülkemizdeki tüm bankaların toplam aktifinin, bazı yabancı ülkelerdeki orta büyüklükteki bir işletmenin toplam aktifinden az olması bankalarımızı özellikle yabancı sermayeli büyük bankalarla birleşmeye zorlamıştır. Özellikle 2000 ve 2001 krizlerinde Türkiye bankacılık sisteminde hızlı değişimler yaşanmıştır. Ancak krizlerin gözler önüne serdiği en önemli etki yabancı yatırım için bankalarımızın cazip hale gelişi olmuştur. Bu süreçte birçok yabancı banka Türk bankalarıyla ya satın alma ya da ortaklık kurmaya niyetlenmişlerdir. Bu birleşme taleplerindeki ani artışın nedeni kuşkusuz banka fiyatlarındaki ucuzlama olmuştur. Ancak bu talep tek taraflı olmamakta, kriz dönemlerinde yerel bankalar da bahsedilen birleşmelere ihtiyaç duymaktadırlar. Özellikle finansal kriz ortamında yerel bankalar doğan sermaye ihtiyaçlarını, yabancı banka yatırımları yoluyla gidermeye çalışmışlardır.

Yabancı bankaların gelişmekte olan ülkelere yatırımları büyük oranda, yaşanan krizler ve bu krizlerin gelişme yolundaki ülkeler açısından doğurduğu negatif sonuçlar neticesinde olsa da, yabancı yatırım girdiği sektöre birçok katkı sağlamıştır. Yabancı sermayenin kötüye giden ekonomik ortamda ulusal firmalara güçlü sermaye paylarıyla kaynak aktaran yabancı sermaye, bu firmaların kredi bulma çabalarını da kolaylaştıran bir güç olmuştur. Aynı zamanda yabancı sermaye yatırım yapılan yerel ülkeye daha kaliteli ve ucuz finansal hizmet ve ürün getirmekte, teknoloji transferini sağlamakta ve verimliliğe katkıda bulunmaktadır.

Yabancı bankalar finansal kriz sonrası hükümetlerin yeniden sermayelendirme sürecine tabi tuttıkları bankaları satın alarak ulusal ülke pazarına dahil olmuşlardır. Bazı ülkeler de yabancı banka sayısının ulusal banka sayısını geçtiği görülmüştür. Kriz sonrası dönemlerde yabancı bankalar sektördeki yerel bankaların iyileştirilmesinde de etkin rol oynamışlardır. Yabancı bankalar kendi ülkelerindeki ürün ve hizmet çeşitliliğini kriz yaşayan ülkeye taşıyarak yerel bankaların müşteri getirilerini ve karlılıklarını arttırmalarına olanak sağlamışlardır. Aynı zamanda bu katkı yerel bankaların iflas etme risklerini azaltmaktadır.

Tablo 5

Türkiye’de Liberalizasyon Sürecinden Sonra Yabancı Bankalar

	1980	1990	2000	2004
Yabancı Bankalar	4	26	21	15
Mevduat Bankaları	4	23	18	13
Türkiye’de kurulmuş Bankalar	2	7	5	6
Türkiye’de şube açan Bankalar	2	16	13	7
Mevduat kabul etmeyen Bankalar	0	3	3	2
Sektör	43	66	79	48
Mevduat Bankaları	40	56	61	35
Mevduat kabul etmeyen Bankalar	3	10	18	13

Kaynak: TBB, Bankacılar Dergisi,2005

http://www.tbb.org.tr/tr/Arastirma_ve_Yayinlar/Arastirmalar.aspx?Year=2005+-+2004

1980 finansal liberalizasyon dönemi sonrasında yabancı sermaye girişleri artmıştır. 1980 yılında 4 olan yabancı banka sayısı 1990 yılında 26,2000 yılında 21’e kadar yükselmiştir.

Yapılan araştırmalarda,yabancı bankaların sektöre girmesine imkan tanıyan düzenlemelerin geçerli olduğu ülkelerde krizlerin daha seyrek yaşandığı görülmüştür. Aynı zamanda bu ülkelerde yerel bankaların daha etkin çalıştıkları ve yaşanan krizlerin sektörde bulunan yabancı bankalar sebebiyle değil, yabancı bankaların sektöre girişini engelleyen düzenlemelerin varlığı sebebiyle olduğu görülmüştür. Kriz dönemlerinde yabancı bankalar, kendi ülkelerinden aldıkları destekle kriz dönemlerinde yerel ülkeye nazaran daha az etkilenmektedirler.

Yabancı bankalar krize maruz kalan ülkelerin bankacılık sisteminde, banka devralmak suretiyle sektörün yeniden yapılandırılmasında rol oynarlar. Ve bunun, yerel

Ülkede krizin tekrar yaşanma riskini azalttığı gözlenmiştir. Söz konusu krizlerleri yaşamış ülkeler kriz dönemlerinde yabancı bankalar tarafından kurtarılmışlardır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE KRİZ DÖNEMLERİNDE YABANCI SERMAYE

3.1. TÜRKİYE'DE 1980 SONRASI FİNANSAL LİBERALİZASYON SÜRECİ

Türkiye’de dünyada olduğu gibi 1980 sonrasında dışa açık bir politika izleyip, kambiyo düzenlemelerinde serbestleşmeye giderken,24 Ocak 1980’de ekonomide stabilizasyon ve serbestleşmeyi hedefleyen “24 Ocak Kararları” uygulamaya konulmuş ve yurtiçi tasarrufların artırılması, etkin kullanımı, yurt dışı tasarruflara da aracılık edilmesi hedeflenmiştir. Ancak tüm bu önlemlere rağmen finansal piyasaların istenilen büyüklüğe ulaşamadığı ve yeterli derinliğe sahip olmadığı görülmektedir. Kısaca Türkiye’de 1980 sonrasında yaşanan finansal gelişmeler aşağıdaki gibidir;⁸¹

- Temmuz 1980’de, mevduat ve kredi faiz oranları serbest bırakılmıştır,
- Bankaların ve mevduat sahiplerinin döviz işlemlerindeki kısıtlamalar kaldırılmıştır,
- Kişilere portföylerinde döviz bulundurma imkânı tanınmıştır,
- Mali piyasalarda gerçekleşen işlemler ile buradan elde edilen gelirlerin üzerindeki vergiler azaltılmıştır,
- Aracılık hizmetlerinin maliyetleri 1980 öncesine göre düşmekle birlikte hala yüksek bir seyir izlemeye devam etmiştir,
- Yabancı ve yerli bankaların ulusal sektöre girişlerine ilişkin getirilen kısıtlamalar azaltılmış ve yabancı sermayenin ülkeye çekilmesi cazip hale getirilmek istenmiş ve örneğin düzenlemelerle yabancı yatırımcıların

⁸¹ Suna Oksay, “Finansal Piyasalarda Yeni Yasal Düzenlemeler (Reregulation) İhtiyacı Ve Türk Finans Sistemi”, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Öneri Dergisi, Haziran 2000. (Aktaran, Çakar s.4)

Türkiye’deki faaliyetlerinden doğan, net kâr, temettü, satış, tasfiye ve tazminat bedellerini bankalar ve özel finans kurumları aracılığı ile yurtdışına serbestçe çıkarabilmeleri imkânı tanınmıştır,

— Menkul kıymet piyasaları oluşturularak, şirketlere yeni finansman kaynakları yaratılmıştır,

— 1986 İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB) ve Sermeye Piyasası Kurulu (SPK), Nisan 1986’da Merkez Bankası nezdinde Bankalar arası Para Piyasası ve 4 Şubat 1987 tarihinde de Açık Piyasa işlemleri, Eylül 1988’de Döviz ve Efektif Piyasası, Nisan 1989’da ise Döviz karşılığı Altın Piyasası kurulmuştur,

— TL piyasasının oluşturulması ve benzeri gelişmeler olmuştur.

1980 sonrası gerçekleştirilen düzenlemeler, birçok yenilik ve gelişimi beraberinde getirmekle birlikte, faiz oranlarının hızlı artışına da neden olmuş ve bankalar çok yüksek orandaki reel faizlerde rekabet etmek zorunda kalmıştır. Bu durum, mevduatın yükselen maliyeti dolayısıyla kredi faizlerinin de yüksek arz etmesi, reel sektörü de sıkıntıya itmiştir. Merkez Bankası mevduat faizlerini yeniden ayarlamış ancak faizler yine de 1980’lere göre daha yükseklerde olmuştur.⁸²

Finansal liberalleşme ile ülkeye giriş yapan yabancı bankalar beraberinde uluslararası işlemleri getirmiş ve bu da ülkede gözetim ve düzenleme eksikliğinin olduğunu gözler önüne sermiştir. Yabancı bankaların, yeni denilebilecek ürün ve bankacılık hizmetleri, özellikle türev enstrümanları dikkate alındığında, gelişmekte olan ülkelerin sektörde yeni ve gelişmiş gözetim teknikleri uygulamaları gerektiği görülebilir.⁸³

Temmuz 1984’te Türk Parasının Kıymetini Koruma hakkında kanuna ilişkin 30 sayılı kararla, kambiyo rejiminin liberalizasyonu doğrultusunda Türkiye’de yerleşik

⁸² Denizler, A.G.E. (Aktaran Çakar, s.6)

⁸³ Metin Gençkol, “Bank Privatization And Foreign Entry In Emerging Countries”, University Of Illinois At Urbana-Champaign, 2002. (Çevrimiçi) [www.Cba.Uiuc.Edu/ Gpinteri/Metinpaper.Doc](http://www.Cba.Uiuc.Edu/Gpinteri/Metinpaper.Doc), 23 Eylül 2006.(Aktaran Vesile Çakar)

kişilerin dövizde sahip olmaları suç olmaktan çıkartılmıştır. Türk parasının yabancı paralar karşısındaki değerinin belirlenmesi yetkisi Merkez Bankası'na verilmiş, döviz tahsis ve transfer işlemleri bankalara bırakılmış ve bankaların döviz mevcutlarını bankacılık gelenekleri çerçevesinde serbestçe kullanmalarına izin verilmiştir. Bununla birlikte, bankaların yurtdışı muhabir bankalarında döviz ve efektif bulundurmalarına izin verilmiştir.⁸⁴ Diğer önemli bir gelişme ise, 1985 yılında serbest bölgelerde yerli ve yabancı sermayenin faaliyet göstermesine izin verilerek yabancı sermaye ve teknoloji çekilip, ithalat ucuzlatılıp, ihracat ve yatırımın artırılması amaçlanmıştır. Merkez Bankası, 1988 yılına kadar mevduat faizlerinde düzenleme yapmaya devam etmiş ve sonrasında da serbest bırakmıştır. Ağustos 1989'da Türk Parasının Kıymetini Koruma hakkında kanuna ilişkin 32 sayılı kararla konvertibiliteye geçilmesi ve finans kesiminin dışa açılması yolunda liberalizasyon tedbirlerinin devreye sokulması,⁸⁵

— Bankaların döviz cinsinden işlemlerinde önemli gelişmelerin kaydedilmesini,

— Uluslararası piyasalara entegrasyonu sağlamayı ve

— Yerli yatırımcılarının yatırım alternatiflerini artırmasını ve yabancı yatırımcılara piyasada işlem yapmalarını sağlayarak etkin bir piyasa yapısına ulaşmayı hedeflemiştir.

24 Ocak 1980 ekonomik istikrar tedbirleriyle birlikte Türkiye yeni bir döneme girmiştir. Bu tedbirlerle, kısa vadede temel makroekonomik istikrarsızlıkların giderilmesi, örneğin enflasyonun kontrol altına alınması ödemeler bilançosu sorunlarının giderilmesi, uzun vadede ise Türkiye ekonomisinde temel yapısal dönüşümü gerçekleştirmesi hedeflenmiştir. Bu amaçla dışa kapalı-ithalikamesine dönük sanayileşme stratejisi terk edilip, dışa açık ihracata yönelik strateji benimsenmiştir. Böylece dış ticaretin önündeki engeller kaldırılırken ekonomide fiyat yapısının sadece yurt içinde değil yurt dışı piyasalar yoluyla belirlenmesi

⁸⁴ Çakar, s.6

⁸⁵ Çakar, s.7

benimsenmiştir. Dolayısıyla 1980 sonrasında Türkiye ekonomisi dışa açık fiyat mekanizmasının yol göstericiliğinde kaynak tahsisi yapan liberal bir yapıya kavuşturulmaya çalışılmıştır. Bu çerçevede, ithalat kısıtlamaları kaldırılmış, mal piyasalarında fiyat kontrolleri terk edilmiş, para piyasalarında faiz oranı ve döviz kuru aşamalı olarak serbest bırakılmıştır. Bu süreç Türkiye’de liberalizasyonunda başlangıcı olmuştur.⁸⁶

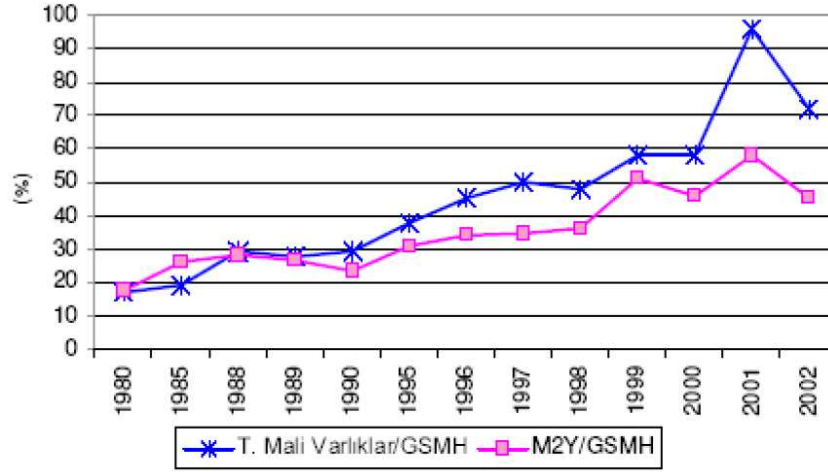
⁸⁶ Fatih Mangır, Finansal Deregülasyonun (1989–2001) Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri: Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizleri

3.2. 1980 SONRASI ÜLKEMİZDE BANKACILIK SEKTÖRÜNDE YABANCI SERMAYE DAVRANIŞLARI VE FİNANSAL DERİNLEŞME

1980 sonrası finansal liberalizasyon süreci içinde uygulanan faiz serbestliği ve pozitif reel faiz politikasından amaç, tasarruf artısını sağlamak ve bunun sonucunda mali piyasalarda derinleşmeyi gerçekleştirebilmektir. Türkiye’de 1980 sonrası uygulanan pozitif reel faiz politikasının, “mali derinleşme” ile sınırlı olmak üzere bir ölçüde amacına ulaştığı söylenebilir. Ancak, finansal liberalizasyon sonrası, finansal derinleşmenin istenilir seviyeye ulaşamadığı da söylenebilir. Finansal liberalleşme ölçütü olarak, Toplam Mali Varlıkların ve M2Y’nin GSMH’ya oranı kullanılmaktadır. M2Y büyüklüğünün GSMH’ya oranı, tek başına finansal derinliği açıklamada kısıtlı bir gösterge olarak algılanmaktadır. Bu nedenle, iki rasyonun gelişimini birlikte incelemek daha doğru olacaktır. Toplam Mali Varlıkların ve M2Y’nin GSMH’ya oranı yıllar itibariyle incelendiğinde, söz konusu oranların 1980’lerden başlayan artışı görülmektedir.⁸⁷

Şekil 3 üzerinde incelendiğinde, finansal derinleşme derecesi olarak Toplam Mali Varlıkların ve M2Y’nin GSMH’ya oranını kabul edersek, 1980 yılından sonra artış yaşanmış ancak 1990 yılına gelindiğinde derinleşme göstergelerinde düşüş görülmüştür. Ve kriz dönemlerinde, Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerinde bankalara aktarılan Devlet İç Borçlanma Senetleri nedeniyle toplam mali varlıkların hızla arttığı görülmüştür. Özellikle M2Y/GSMH 1990 yılına kadar genel olarak stabil bir yapı izlerken bu tarihten sonra hem Türk Lirası hem de yabancı para olarak mevduat artışları yaşandığından söz konusu oran yaklaşık olarak %20’lerden %50’ lere ulaşmıştır.

⁸⁷ Çakar, s.9

Şekil 1. 1980 Sonrası Mali Sistemin derinliği⁸⁸

Kaynak: Vesile Çakar, “Yabancı Sermayeli Banka girişleri ve Ulusal Bankacılık Sektörleri Üzerindeki Etkileri”, Uzmanlık Yeterlilik Tezi, **Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü, TCMB**, 2003.

⁸⁸ Analize Konu Finansal Varlıklar; Mevduat Bankalarının Kamu Kesimine, Şirketlere Kullandırdıkları Kredileri, Bireysel Krediler Ve Diğer Kredileri (Tarım Kredi Kooperatiflerine Açılan Krediler Hariç); Kalkınma Ve Yatırım Bankalarının Kamu Kesimine Ve Şirketlere Kullandırdıkları Banka Kredileri (Yurtdışı Krediler Hariç) İle Merkez Bankası'nın Dolaysız Kredilerinden (Bankalara Açılan Krediler Hariç) Ve Toplam Kamu Kesimi (Devlet Tahvilleri Ve Hazine Bonoları) Ve Özel Kesim (Hisse Senedi Ve Tahvil) Menkul Kıymetlerinden Oluşmaktadır.

Tablo 6.

Türk Bankacılık Sektöründeki Bankaların Aktif Büyüklükleri (2008)

Banka	Kuruluş Yılı	Toplam Aktifler (Milyon YTL)	Toplam Krediler* (Milyon YTL)	Toplam Mevduat (Milyon YTL)	Toplam Özkaynaklar (Milyon YTL)	Ödenmiş Sermaye (Milyon YTL)	Net Dönem Kar/Zararı (Milyon YTL)	Bilanço Dışı Hesaplar (Milyon YTL)
Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş.	1863	104.412	30.836	83.883	7.361	2.500	2.134	96.108
Türkiye İş Bankası A.Ş.	1924	97.552	47.610	63.539	9.449	2.757	1.509	140.308
Türkiye Garanti Bankası A.Ş.	1946	88.941	49.907	52.715	9.469	4.200	1.750	327.510
Akbank T.A.Ş.	1948	85.655	44.374	52.182	11.208	3.000	1.705	102.486
Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.	1944	63.723	38.673	41.705	6.853	4.347	1.043	138.165
Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.	1954	52.193	30.502	37.120	5.671	2.500	753	96.516
Türkiye Halk Bankası A.Ş.	1938	51.096	25.836	40.271	4.289	1.250	1.018	220.150
Finans Bank A.Ş.	1987	26.573	17.878	15.939	2.840	1.500	363	45.481
Denizbank A.Ş.	1997	19.225	12.759	9.999	2.034	716	278	54.529
ING Bank A.Ş.	1984	16.503	11.044	9.998	1.610	1.324	140	103.366
Türk Ekonomi Bankası A.Ş.	1927	14.736	8.505	9.272	1.424	1.100	164	107.568
HSBC Bank A.Ş.	1990	14.696	9.724	9.183	2.269	652	250	23.980
Fortis Bank A.Ş.	1964	11.915	7.238	5.461	1.805	1.050	145	30.231
Şekerbank T.A.Ş.	1953	8.041	4.800	5.932	975	400	144	51.173
İller Bankası	1933	6.910	5.351	0	5.282	3.824	302	3.177
Türkiye Sınai Kalkınma Bankası A.Ş.	1950	6.209	3.668	0	750	500	119	14.259
Citibank A.Ş.	1980	5.451	2.513	4.229	796	34	81	47.965
Türk Eximbank	1987	4.943	4.005	0	2.939	1.326	371	1.020
Alternatif Bank A.Ş.	1992	3.745	2.371	2.654	375	300	53	7.577
Eurobank Tekfen A.Ş.	1992	3.481	1.092	1.796	273	230	12	9.658
Anadolubank A.Ş.	1996	3.384	1.958	2.087	509	410	87	7.210
Tekstil Bankası A.Ş.	1986	2.953	1.606	1.434	450	420	13	4.435
BankPozitif Kredi ve Kalkınma Bankası A.Ş.	1999	1.662	1.074	0	467	337	34	4.824
İMKB Takas ve Saklama Bankası A.Ş.	1995	1.408	5	0	273	60	45	5.144.877
ABN AMRO Bank N.V.	1921	1.287	197	654	201	30	34	8.708
Millennium Bank A.Ş.	1984	1.207	884	986	147	203	3	5.486
Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş.	1975	1.024	589	0	484	160	37	6.144
Turkland Bank A.Ş.	1991	1.021	595	578	207	170	1	3.641
Birleşik Fon Bankası A.Ş.	1958	834	16	36	659	461	80	1.288

WestLB AG	1985	829	37	621	125	54	21	1.570
Turkish Bank A.Ş.	1982	823	202	413	145	80	10	1.127
Arap Türk Bankası A.Ş.	1977	799	326	98	257	240	3	1.695
Deutsche Bank A.Ş.	1988	684	137	277	336	135	34	15.256
Société Générale (SA)	1989	476	106	252	39	68	-19	1.039
Bank Mellat	1982	328	182	71	55	31	14	32
Aktif Yatırım Bankası A.Ş.	1999	252	118	0	159	114	2	439
JPMorgan Chase Bank N.A.	1984	243	0	84	148	100	21	432
Diler Yatırım Bankası A.Ş.	1998	137	43	0	74	60	7	115
Nurol Yatırım Bankası A.Ş.	1999	134	76	0	48	45	2	287
Merrill Lynch Yatırım Bank A.Ş.	1992	87	0	0	40	50	-1	220
Habib Bank Limited	1983	81	21	8	36	30	4	85
GSD Yatırım Bankası A.Ş.	1998	76	39	0	59	25	9	1.584
Calyon Yatırım Bankası Türk A.Ş.	1990	71	4	0	41	38	0	1.104
Adabank A.Ş.	1985	50	0	7	42	80	3	17
Taib Yatırım Bank A.Ş.	1987	22	1	0	19	27	-3	20
Toplam		705.871	366.901	453.485	82.696	36.936	12.774	6.832.864

Kaynak: TBB istatistiki raporları

Ülkemide finansal araç çeşitliliği zaman içinde artış göstermiş olsa da gelişmiş ülkelere kıyasla sığ kalmıştır. Dolayısıyla bu durum finansal derinleşmenin yetersizliğini gösteren bir noktadır. Ancak finansal liberalleşme sonrası yabancı sermayeli kuruluşların sektöre girmesiyle finansal araçların çeşitliliği artmış ve finansal derinlik az da olsa artış göstermiştir.

Liberalleşme çabaları çerçevesinde sektöre banka girişlerini kolaylaştıran düzenlemelerin yapılmasıyla, yabancı ve ulusal bankaların bankacılık sektörüne girişleri teşvik edilerek toplam bankaların sayısı 1980'lerden 1990'lara kadar ani artış göstermiş ve 43'ten 66'ya yükselmiştir. Bu artış özellikle yabancı bankalardan kaynaklanmıştır, 1999 yılına gelindiğinde toplam banka sayısı 81 olmuş ve 2002 tarihinde ise, yaşanan Kasım 2001 ve Şubat 2001 krizleri sonrası 56'ya gerilemiştir. 1980'lerin başında, yabancı banka girişlerinin, her ne kadar bireysel bankacılığa etkisi sınırlı da olsa, insan kaynaklarının kalitesini ve sektörün finansal teknolojisini artırmada yararlı olmuştur. 1990'lardan günümüze gelindiğinde ise, bu yararların yanı sıra bireysel bankacılık alanında da, yabancı bankaların etkili olduğu görülmüştür.⁸⁹

⁸⁹ Çakar, A.G.E.

3.2.1. Türkiye’de Yabancı Bankalar ve Sektördeki Payları

3.2.1.1. Türkiye’deki Yabancı Bankalar

Türkiye’de yabancı bankaların sektöre girmesi Cumhuriyetin kurulmasından öncelere dayanır. Buna en bilinen örnek Osmanlı Bankası’dır. 1863’te “Bank-ı Osmanî Şahane” adıyla kurulan banka 1923 yılından 2001 yılına kadar Osmanlı Bankası adıyla devam etmiş ancak 2001 senesinde Garanti Bankası A.Ş.’ye devredilmiştir. Mart 2009 tarihi itibarıyla Türkiye’de faaliyet gösteren yabancı banka sayısı 17’dir. (Tablo 11)

Tablo 7.

Türkiye’de Faaliyet Gösteren Yabancı Sermayeli Kalkınma ve Yatırım Bankaları (Mart 2009)

Kalkınma ve Yatırım Bankaları	Banka	Şube	Personel
	4	14	322
Taib Yatırımbank A.Ş.		1	16
BankPozitif Kredi ve Kalkınma Bankası A.Ş.		11	251
Calyon Yatırım Bankası Türk A.Ş.		1	19
Merrill Lynch Yatırım Bank A.Ş.		1	36

Kaynak: TBB, istatistikî raporlar.

Tablo 8.

Türkiye’de Faaliyet Gösteren Yabancı Bankalar (Mart 2009)

	Banka	Şube	Personel
	Sayısı	Sayısı	Sayısı
Yabancı Bankalar	17	2.032	39.963
ABN AMRO Bank N.V.		8	187
Arap Türk Bankası A.Ş.		3	174
Bank Mellat		3	51
Citibank A.Ş.		45	2.022
Denizbank A.Ş.		399	7.320
Deutsche Bank A.Ş.		1	94
Eurobank Tekfen A.Ş.		42	678
Finans Bank A.Ş.		459	9.986
Fortis Bank A.Ş.		299	5.326
Habib Bank Limited		1	16
HSBC Bank A.Ş.		337	6.748
ING Bank A.Ş.		374	6.264
JPMorgan Chase Bank N.A.		1	50
Millennium Bank A.Ş.		18	318
Société Générale (SA)		16	231
Turkland Bank A.Ş.		25	456
WestLB AG		1	42

Kaynak: TBB verileri

ABN AMBRO Bank-Merkezi Amsterdam’da (Hollanda) bulunan Holantse Bank-Uni N.V.’nin İstanbul Şubesi olarak 1921 yılında faaliyete geçen Banka, ABN Bank N.V. ile sermayesinin tamamına sahip olduğu Holantse Bank-Uni N.V.’nin 1991 yılında ABN Amro Bank N.V. adı altında birleşmesi sonucunda, Bakanlar Kurulu’nun 14.10.1994 tarih ve 94/6183 sayılı Kararı ile ABN Amro Bank N.V. İstanbul Şubesi unvanını almıştır.

Citibank–1975 yılında temsilcilik ofisi olarak kurulmuş olup, 1980 yılından itibaren şube olarak hizmet vermektedir. Mart 2004’ten itibaren faaliyetlerine A.S. olarak devam etmektedir.

Denizbank A.S.-Hisselerinin % 74,9965'i Dexia Participation Belgique S.A.'ye satılmak üzere 30 Mayıs 2006 tarihinde bir anlaşma imzalanmış, fiili devir işlemi 17 Ekim 2006 itibariyle gerçekleşmiştir.

Finans Bank–2006 yılının Ağustos ayında Yunanistan'ın en büyük bankası National Bank of Greece (NBG) ile yapmış olduğu anlaşma sonucunda %46 hissesini NBG'ye devretti

Millenium Bank–10.07.2001 tarih ve 379 sayılı Kurul Kararı ile yönetim ve denetimi TMSF'ye devredilen Sitebank A.S.'nin hisseleri, 21.12.2001 tarihinde Novabank S.A.'ya satılmış, 4 Mart 2003 tarihinde ise Banka'nın ticaret unvanı "BankEuropa Bankası A.S." olarak değiştirilmiştir. Sonra da "BankEuropa Bankası A.S."nin ticari unvanı 29 Kasım 2006 tarihi itibariyle "Millenium Bank A.S." olarak değiştirilmiştir.

WestLBAG-Westdeutsche Landesbank Girozentrale'nin ticaret unvanı Ekim 2002 itibariyle West LBAG olarak değiştirilmiştir.

Türkiye'de yabancı bankaların tarihsel geçmişlerine göz atmak bakımından, tasfiye, birleşme, devir veya faaliyet izninin kaldırılması gibi çeşitli nedenlerle faaliyetleri sona eren yabancı bankaları hatırlamakta fayda var.

Tablo 9.

Türkiye’de Faaliyetleri Sona Eren Yabancı Bankalar

Banka Adı	Kuruluş Yılı	Açıklama	Faaliyette Kaldığı Süre (Yıl*)
Banca Commerciale Italiana	1919	1977’de tasfiye	58
Bank of Credit and Commerce International	1982	1990’da tasfiye	8
Credit Lyonnais Turkey	1987	2004’te devir	17
Credit Suisse First Boston	1998	2003’te tasfiye	5
ING Bank N.V.	1997	2003’te tasfiye	6
Kıbrıs Kredi Bankası Ltd.	1989	2000’de faaliyet izni iptal	11
Morgan Guaranty Trust Co.	1999	2001’de birleşme	2
Osmanlı Bankası A.Ş.	1863	2001’de devir	138
Rabobank Nederland	1998	2002’de tasfiye	4

(*) Faaliyetin sona erdiği yıl ile faaliyete geçiş yılı arasındaki fark.

Kaynak: TBB, istatistikî raporlar.

Tablo 11 ve 12’de görüldüğü gibi, Türkiye’de faaliyet gösteren ya da faaliyet göstermiş olan ancak bazı nedenlerle faaliyetleri sona eren yabancı bankaların kökenlerine bakıldığında, Avrupa kökenli kuruluşların ağırlıkta olduğu anlaşılıyor. Burada Almanya, Hollanda, İtalya ve Fransa kökenli grupların çoğunluğu görülmektedir.

3.2.1.2. Türkiye’de Yabancı Bankaların Sektör Payları

Tablo 13. te Türkiye’deki yabancı bankaların sektör içindeki banka sayıları, şube sayıları ve personel rakamları bulunmaktadır. Genel olarak bakıldığında yabancı banka sayılarında bir artış bulunmaktadır. 2000 ve 2001 krizleri döneminde kamu bankalarının yeniden yapılandırılması, devir, tavsiye ve banka birleşmeleri sebebiyle bir düşüş yaşanmıştır. 2000 yılında 18 olan yabancı banka sayısı, 2001 yılından 2003 yılına kadar 15 olmuştur. 2000 yılında 177 olan şube sayısı, 2001 yılında HSBC’nin Demirbank’ı satın almasıyla 233 e yükselmiştir. Ve zaman içinde de yükselerek devam etmiştir. Personel sayısına bakıldığında yıllar içerisinde artış gösteriyor gibi gözükse de, paralel olarak artan şube sayısı ile aslında düşüş kaydettiği görülmektedir. Bunun en

önemli nedeni de elektronik bankacılığın gelişmesi ve internet kullanımının yaygınlaşmasıyla banka personeline olan ihtiyacın azalmasıdır.

Tablo 10.

Türkiye’de Yabancı Bankaların Banka, Şube ve Personel Sayısı Açısından Sektördeki Payları (%)

YIL	YAB. BANKA SAYISI	YAB. BANKA ŞUB. SAYISI	YAB. BANKA PERS. SAYISI
2000	18	177	3.805
2001	15	233	5.395
2002	15	206	5.416
2003	15	211	5.430
2007	18	1.141	27.281
2008	17	1.795	38.609
2009	17	2.032	39.963

Kaynak: Veriler, TBB veri dağıtım sisteminden alınmıştır.

Tablo 11.

Türkiye’de Yabancı Bankaların Sektör İçindeki Payı

YIL	2000	2001	2002	2003	2004	2007	2008	2009
Y.BANKA SAYISI/SEKTÖR TOPLAMI	22,8	24,6	27,8	26	27,01	39,1	39,1	37,7

Kaynak: TBB verileri

Yabancı katılımın boyutlarını ölçümde kullanılan en yaygın yöntem yabancı banka sayısının, toplam banka sayısına oranlanmasıyla ulaşılan yöntemdir. Tablo 14’ te görüldüğü gibi yıllar içinde piyasada yabancı katılım oranı artış kaydetmiştir. Tabi bu artışın sebeplerinden biri de yabancı sermayeli banka sayısında ciddi değişim yaşanmazken, toplam banka sayısında düşüş kaydedilmesidir.

Tablo 12.

Türk Bankacılık Sektöründe İstihdam Yapısı (Mart 2009)

	Mart 2008			Aralık 2008			Mart 2009		
	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
Mevduat Bankaları	79.714	78.224	157.938	83.235	83.090	166.325	82.855	82.913	165.768
Kamu Bankaları	26.196	15.197	41.393	27.087	16.246	43.333	27.146	16.415	43.561
Ozel Bankalar	35.499	42.149	77.648	37.471	44.687	82.158	37.293	44.682	81.975
Fondaki Bankalar	176	112	288	167	100	267	167	102	269
Yabancı Bankalar	17.843	20.766	38.609	18.510	22.057	40.567	18.249	21.714	39.963
Kalkınma ve Yatırım Bank.	3.621	1.736	5.357	3.593	1.680	5.273	3.599	1.681	5.280
Toplam	83.335	79.960	163.295	86.828	84.770	171.598	86.454	84.594	171.048

Kaynak: TBB verileri.

Ocak-Mart 2009 dönemi itibariyle bankacılık sektöründe çalışanların yüzde 49'u kadınlardan oluşmaktadır. Bu oran kamusal sermayeli mevduat bankalarında yüzde 38, özel sermayeli mevduat bankalarında yüzde 55, Fon bankasında yüzde 38, yabancı bankalarda yüzde 54, kalkınma ve yatırım bankalarında ise yüzde 32 düzeyindedir.

Diğer bir yöntem olan, yabancı bankaların sektördeki paylarının ölçülmesinde sıkça kullanılan ve literatürde yaygın olarak kullanılan, kontrol gücü esasına göre yapılan hesaplama banka sayısı ile hesaplanan oranlardan daha farklı sonuçları vermektedir. Yabancı payı yüzde 50'nin üzerinde olan (banka üzerinde kontrol gücü yabancılara ait olan) bankaların aktif toplamının sektördeki aktif toplamına oranı hesaplanarak Tablo 16'da gösterilmiştir.

Tablo 13.

Türkiye'deki Yabancı Bankaların Aktif Toplamının Sektördeki Payı(%)

Mart 2009	Bankanın Toplam Aktifler İçindeki Payı (%)	Hissedarların Kamu, Özel ve Yabancı Dağılımı (%)					Toplam (2007)	Toplam (2008)
		Kamu	Özel	Oransal Pay(*)	Borsa Payı	Toplam (**)		
ABN AMRO BANK N.V.	0,2	0,0	0,0	100,0	0,0	100,0	100,0	100,0
ADABANK A.Ş.	0,0	100,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
AKBANK T.A.Ş.	11,3	0,0	65,3	10,3	24,3	34,6	48,9	36,0
ALTERNATİFBANK A.Ş.	0,4	0,0	100,0	0,0	0,0	0,0	1,1	0,0
ANADOLUBANK A.Ş.	0,5	0,0	99,7	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
ARAP TÜRK BANKASI A.Ş.	0,1	15,4	20,6	64,0	0,0	64,0	65,0	64,0
BANK MELLAT	0,1	0,0	0,0	100,0	0,0	100,0	100,0	100,0
BANKPOZİTİF KREDİ VE KALKINMA BANKASI	0,2	0,0	35,0	65,0	0,0	65,0	57,6	65,0
BİRLEŞİK FON BANKASI A.Ş.	0,1	100,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
CALYON YATIRIM BANKASI TÜRK A.Ş.	0,0	0,0	0,0	100,0	0,0	100,0	100,0	100,0
CITIBANK A.Ş.	0,8	0,0	0,0	100,0	0,0	100,0	100,0	100,0
AKTİF YATIRIM BANKASI A.Ş.	0,0	0,0	100,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
DENİZBANK A.Ş.	2,7	0,0	0,2	75,0	24,8	99,8	100,0	99,8
DEUTSCHE BANK A.Ş.	0,1	0,0	0,0	100,0	0,0	100,0	100,0	100,0
DİLER YATIRIM BANKASI A.Ş.	0,0	0,0	100,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
FİNANSBANK A.Ş.	3,6	0,0	0,2	53,2	46,5	99,8	90,3	99,8
FORTİS BANK A.Ş.	1,5	0,0	5,8	65,0	29,2	94,2	97,9	94,2
GSD YATIRIM BANKASI A.Ş.	0,0	0,0	100,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
HABİB BANK LİMİTED	0,0	0,0	0,0	100,0	0,0	100,0	100,0	100,0
HSBC BANK A.Ş.	1,9	0,0	0,0	100,0	0,0	100,0	100,0	100,0
İLLER BANKASI	0,9	100,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
JP MORGAN CHASE BANK NATIONAL	0,0	0,0	0,0	100,0	0,0	100,0	100,0	100,0
MERRILL LYNCH YATIRIM BANK A.Ş.	0,0	0,0	0,0	100,0	0,0	100,0	100,0	100,0
MILLENNIUM BANK A.Ş.	0,1	0,0	0,0	100,0	0,0	100,0	100,0	100,0
NUROL YATIRIM BANKASI A.Ş.	0,0	0,0	100,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
ING BANK A.Ş.	2,1	0,0	0,0	100,0	0,0	100,0	100,0	100,0
SOCIETE GENERALE S.A.	0,1	0,0	0,0	100,0	0,0	100,0	100,0	100,0
ŞEKERBANK T.A.Ş.	1,1	0,0	61,7	0,0	38,3	38,3	47,6	40,7
T.C. ZİRAAT BANKASI A.Ş.	14,4	100,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
TÜRK EKONOMİ BANKASI A.Ş.	1,9	0,0	9,0	70,2	20,8	91,0	15,6	95,0
TÜRKİYE GARANTİ BANKASI A.Ş.	12,6	0,0	37,0	20,8	42,2	63,0	67,2	60,1
TÜRKİYE HALK BANKASI A.Ş.	7,0	75,0	5,2	0,0	19,8	19,8	22,6	22,8
TÜRKİYE İHRACAT KREDİ BANKASI A.Ş.	0,7	100,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
TÜRKİYE İŞ BANKASI A.Ş.	13,1	0,0	80,4	0,0	19,6	19,6	21,2	21,0
TÜRKİYE KALKINMA BANKASI A.Ş.	0,1	99,1	0,9	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
TÜRKİYE SINAİ KALKINMA BANKASI A.Ş.	0,9	8,4	90,6	0,0	1,0	1,0	32,7	6,0
TÜRKİYE VAKIFLAR BANKASI T.A.O.	7,5	74,5	7,3	0,0	17,8	17,8	22,8	16,8
TAİB YATIRIM BANKASI A.Ş.	0,0	0,0	0,7	99,3	0,0	99,3	99,0	99,3
İMKB TAKAS VE SAKLAMA BANKASI A.Ş.	0,2	0,0	95,1	4,9	0,0	4,9	9,9	4,9
EUROBANK TEKFEN A.Ş.	0,5	0,0	29,2	70,0	0,0	70,0	93,2	70,0
TEKSTİL BANKASI A.Ş.	0,3	0,0	91,5	0,0	8,5	8,5	10,6	9,3
TURKISH BANK A.Ş.	0,1	0,0	60,0	40,0	0,0	40,0	40,0	40,0
TURKLAND BANK A.Ş.	0,1	0,0	9,0	91,0	0,0	91,0	91,0	91,0
WESTLB A.G.	0,0	0,0	0,0	100,0	0,0	100,0	100,0	100,0
YAPI VE KREDİ BANKASI A.Ş.	8,7	0,0	47,1	38,1	14,9	53,0	52,1	41,9
ALBARAKA TÜRK KATILIM BANKASI A.Ş.	0,7	0,0	26,7	61,9	11,4	73,3	73,8	72,8
ASYA KATILIM BANKASI A.Ş.	1,2	0,0	86,0	0,0	14,0	14,0	31,8	18,9
KUVEYT TÜRK EVKAF FİNANS KURUMU A.Ş.	0,8	0,0	19,8	80,2	0,0	80,2	80,2	80,2
TÜRKİYE FİNANS KATILIM BANKASI A.Ş.	1,0	0,0	35,3	64,7	0,0	64,7	0,0	64,7
Toplam (%)	100,0	27,3	32,9	21,3	18,5	39,8	41,1	37,4

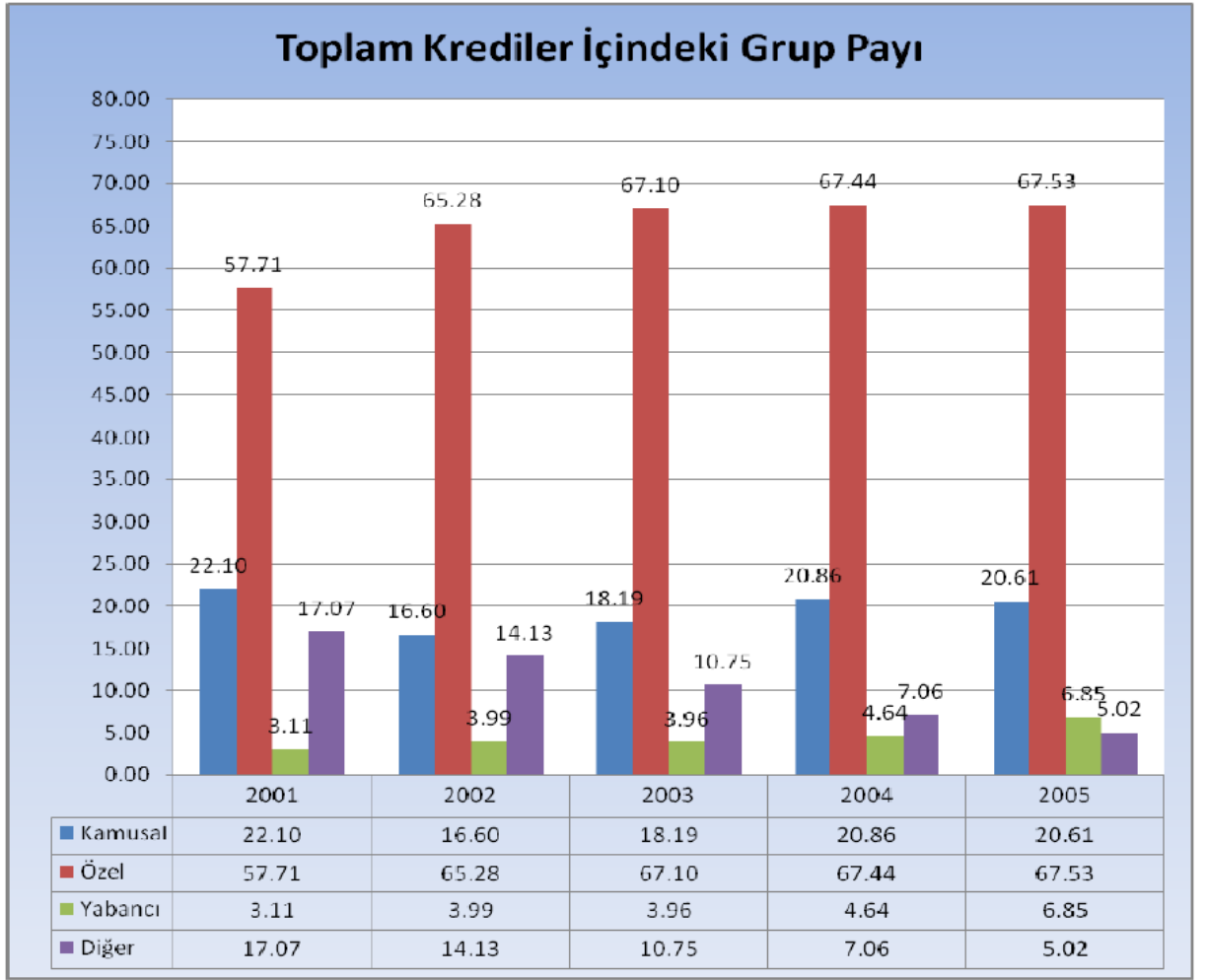
Kaynak: Veriler TB veri dağıtım sisteminden alınmıştır.

Yabancı (oransal ve borsa) ve kamunun (Türkiye) payları dışında kalan ve gerçek kişileri, vakıf, munzam sandık, yurt dışı yerleşiklerce tutulmayan borsa paylarını ve benzeri hissedarları da kapsayan paydır. () Oransal hesaplama = (bankadaki yabancı hisse oranı * bankanın aktifi) / sektörün toplam aktifi (**) Toplam = oransal hesaplama + borsa payları. Kaynak: BDDK, MKK, Bankalardan Alınan Veriler. Aylık veriler geçici olup,, yuvarlamadan ve bilgi kaynakları arası farklılıklardan oluşan ufak hatalar bulunabilir.*

Mart 2009 itibarıyla aktif büyüklüklerine göre, Türk bankacılık sektöründe kamu sermayesinin payı %27,3, özel sermayenin payı %32,9 düzeyindedir. Aynı dönemde hisse devir süreci biten bankalar göz önünde tutularak ve değişen oranlarda yapılan yeni küresel sermaye yatırımları da dikkate alınarak yapılan hesaplamalara göre, Türk bankacılık sistemindeki küresel sermayenin payı %21,3 seviyesindedir. Bu paya, yurt dışı yerleşik yatırımcılar tarafından elde tutulan %18,5 oranında borsa payları eklendiğinde, toplam küresel sermaye payı %39,8 olmaktadır. Söz konusu oran geçen yılsonuna göre yaklaşık 2,5 puanlık bir artışa karşılık gelmektedir. 2007 yılsonu ile karşılaştırıldığında ise küresel sermayenin oransal payınının 2,7 puan azaldığı, borsa payınının 1,4 puan arttığı, toplam payın ise 1,3 puan azaldığı görülmektedir.⁹⁰

Burada, yabancı bankaların aktif büyükleri açısından sektördeki paylarını değerlendirmişken, bir de mevduat ve krediler açısından yapılan hesaplamaları değerlendirmek ve görmek faydalı olacaktır.

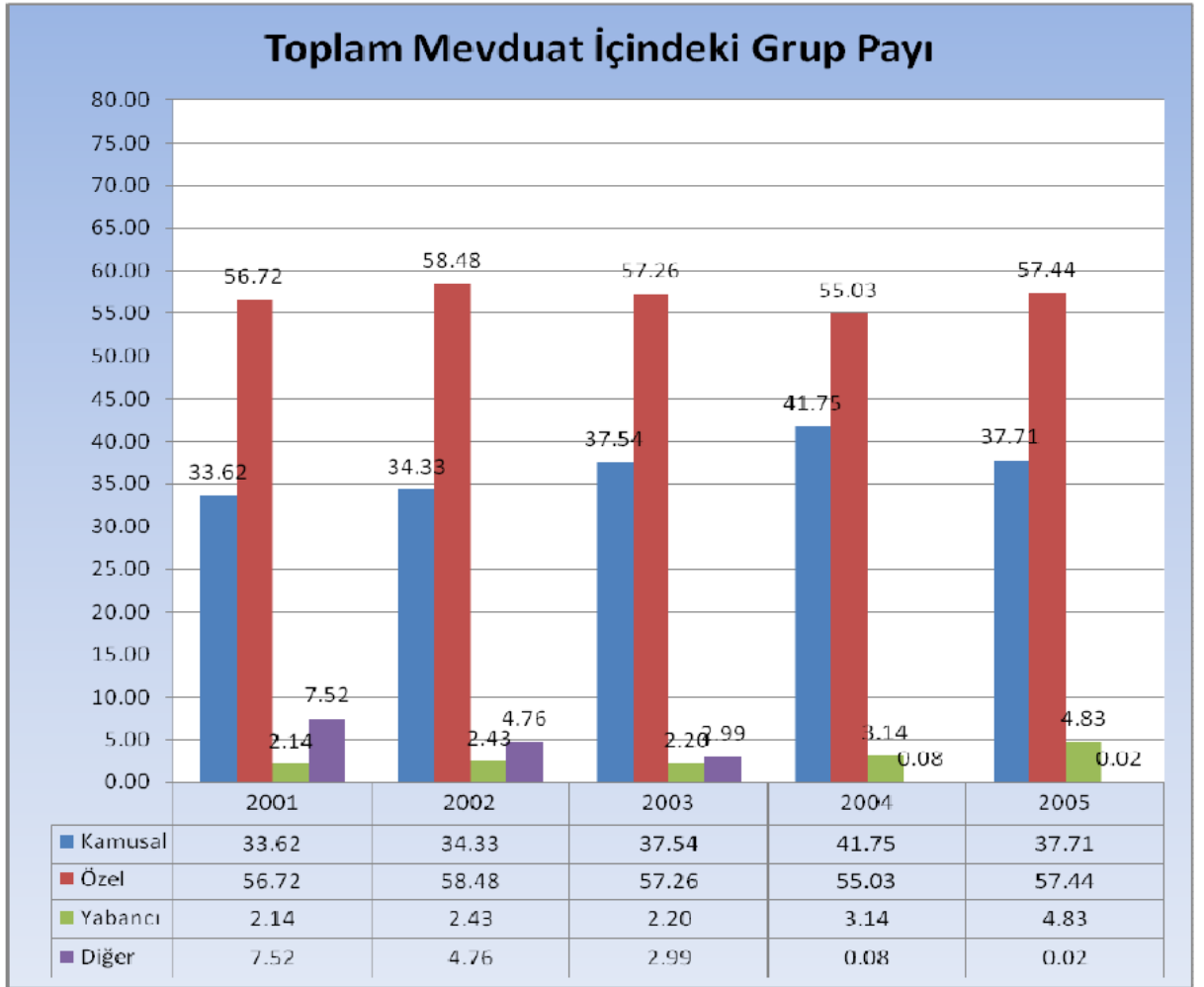
⁹⁰ TBB verileri, www.tbb.gov.tr Mart 2009

Şekil 2. Sektörde Toplam Krediler İçerisindeki Banka Gruplarının Payı (%)

Kaynak: Veriler TBB veri dağıtım sisteminden alınmıştır.

Şekil 5'ten görüldüğü gibi, sektördeki toplam krediler içinde yabancı bankaların payları sabit olup, son yıllarda artış eğilimini göstermiştir. Aynı durum, aşağı Şekil 6'da gösterilen, sektördeki toplam mevduat içinde yabancı bankaların payları içinde söz konusudur. Ancak diğer banka gruplarının payları ile yabancı banka payları arasında büyük fark görülmektedir. Bu durumda, söz konusu bankaların faaliyetlerinde, daha çok özkaynaklardan faydalandıklarını göstermektedir.

Şekil 3. Sektörde Toplam Mevduat İçerisindeki Banka Gruplarının Payı (%)

Kaynak: Veriler TBB veri dağıtım sisteminden alınmıştır.

3.3. KRİZ DÖNEMLERİNDE TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDEKİ GELİŞMELER

Yapılan çalışmalar, ekonomik kriz yaşayan ülkelerde yabancı bankaların sektörde etkilerinin düşük olduğunu göstermektedir. Buna sebep olarak ise yabancı bankaların ulusal sektör içindeki paylarının düşük olmasıdır. Tschoegly çalışmasında,

- Yabancı bankaların bankacılık sektörüne katılımına yönelik düzenlemelerin esnek olduğu ülkelerin kriz yasama sıklıklarının azaldığını,

- Yabancı bankaların faaliyette bulunduğu gelişmekte olan ekonomilerde yerli bankaların daha etkin olduğunu,
- Krizlere yabancı bankaların finansal sisteme katılımı değil, söz konusu bankaların katılımını engelleyen düzenlemelerden kaynaklandığını belirtmiştir.

Konuyla ilgili diğer çalışmalarda da yabancı bankaların ekonomideki yaygınlıkları ve payları oranında istikrara katkıda buldukları ifade edilmiştir. Yabancı bankalar risk yönetimi becerileri ve muhafazakâr kredi politikaları sayesinde krizlerden yerli bankalar kadar etkilenmemektedir. Arjantin ve Meksika’da da kriz dönemini kapsayan 1994–1999 yılları arasında yabancı bankaların yerli bankalardan daha sağlam ve istikrarlı kredi portföylerine sahip oldukları belirtilmiştir.

Yabancı bankaların şubeleri de benzer kredi politikaları uygulamaktadır. Ayrıca, yabancı bankalar kriz döneminde ana şirketin desteğinden yararlanmaktadır. Bu nedenle, yabancı bankalar krizden yerel bankalardan daha az etkilenmektedirler. Ancak, yabancı bankaların ana ülkedeki olumsuz ekonomik koşullardan etkilenmeleri mümkündür. Bu durumda ana şirketin sermaye yeterliliği şubelerin kredi verme gücünü etkilemekte, ancak ev sahibi ülkedeki iştiraklerin durumu etkilenmemektedir.⁹¹

Gelişmiş ülkelerde kurulan ve sağlam mali yapıya sahip olan bankalarla karşılaştırıldığında, Türk bankacılık sisteminin bazı yapısal zayıflıkları bulunduğu görülmektedir. Söz konusu zayıflıklar;

- Özkaynak yetersizliği
- Küçük ölçekli ve parçalı bankacılık yapısı
- Kamu bankalarının sistem içindeki payının yüksekliği
- Zayıf aktif kalitesi (kredi yoğunlaşması, grup bankacılığı ve risklerinin yoğunluğu, kredi ve karşılıklar arasındaki uyumsuzluk)
- Piyasa risklerine aşırı duyarlılık ve kırılganlık (vade uyumsuzluğu, açık pozisyon)
- Yetersiz iç kontrol, risk yönetimi ve kurumsal yönetim

⁹¹ Fatih Altun, Bankacılık Sektöründe Yabancı Sermaye Girişi Ve Ulusal Ekonomi Üzerindeki Etkileri, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniv. İstanbul,2006,S.46

- Saydamlık eksikliği olarak sıralanabilir.

Yukarıda özetlenen yapısal sorunlar bankacılık sektörünü iç ve dış şoklara karşı oldukça duyarlı ve kırılgan hale getirmiştir. Bankacılık sektörü 1994 yılında Türkiye ekonomisinde yaşanan kriz sonucunda önemli kayıplarla karşı karşıya kalmış, üç banka tasfiye sürecine alınmıştır. 1994 krizinin olumsuz etkileri kısa sürede atlatılmış ve bankacılık sektörü 1995 sonrası dönemde dolar bazında yıllık ortalama yüzde 18 civarında bir büyüme göstermiştir. Ancak, bu dönemde Uzakdoğu ve Rusya krizleri ile 1999 yılında yaşanan deprem felaketleri nedeniyle Türkiye ekonomisindeki ciddi daralma bankacılık sektörünü de olumsuz yönde etkilemiştir.⁹²

2000 yılı başında enflasyonu düşürmek ve ekonomide büyüme ortamını yeniden sağlamak amacıyla kapsamlı bir ekonomik program uygulamaya konulmuştur. Program kapsamında sıkı maliye politikası uygulanması ve yapısal reformların hayata geçirilmesinin yanı sıra, enflasyonist beklentileri hızla aşağıya çekmek için döviz kurları hedeflenen enflasyona göre belirlenerek önceden açıklanmış ve para politikası likidite genişlemesini yabancı kaynak girişine bağlayan bir çerçeveye oturtulmuştur.⁹³

2000 yılı başında uygulamaya konulan enflasyonla mücadele programı bankacılık sisteminin bilanço yapısının şekillenmesinde de önemli ölçüde etkili olmuştur. Programın uygulanmaya başlamasıyla birlikte, bankacılık kesimi faiz oranlarının daha da düşeceği beklentisi altında yüksek faizli kaynaklara uzun süre bağımlı kalmamak yönünde hareket etmiştir. Diğer yandan, döviz sepetinin hedeflenen enflasyona göre belirlenerek önceden açıklanmış olması, yabancı para cinsinden kaynakları Türk Lirası cinsinden kaynaklara göre daha cazip hale getirmiştir. Bu çerçevede, bankaların bir bölümü kaynaklarının kısa vadeli ve döviz cinsinden, kullanımlarının ise uzun vadeli ve Türk Lirası cinsinden gelişmesi yönünde bir eğilim içine girmeye başlamıştır.

2000 yılında bankacılık sektörünün aktif yapısında da belirgin bir değişim gözlenmiş ve kredilerin payında önemli bir artış olurken, likiditesi yüksek olan menkul kıymet portföyünün toplam aktifler içindeki payı azalmıştır. Krediler içinde özellikle

⁹² BDDK, Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı, 2001, s.7

⁹³ Fatih Altun,S.47

tüketici kredilerinde çok hızlı bir artış gözlenmiş ve tüketici kredileri bir önceki yılsonuna göre yaklaşık 4 kat artış göstermiştir. Kredilerde dikkat çeken bir diğer gelişme, mevduattaki yapının tersine, yabancı para cinsinden kredilerdeki artışın sınırlı kalması, Türk Lirası cinsinden kredilerin ise önemli oranda artış göstermesidir. Aktif ve pasif yapısındaki bu gelişmeler sonucunda 2000 yılında bankacılık kesiminin likidite, faiz ve kur risklerine karşı duyarlılığı daha da artmıştır.⁹⁴

Bankacılık kesiminin piyasa risklerine karşı duyarlılığının daha da arttığı bir yapıda Kasım 2000 tarihinde yaşanan kriz sonucu faiz oranlarının önemli ölçüde yükselmesi özellikle aşırı gecelik borçlanma ihtiyacında olan kamu bankalarıyla TMSF kapsamındaki bankaların mali yapılarını daha da bozmuştur. Kasım krizi sonrasında alınan önlemler ve yürütülmekte olan Stand By Düzenlemesinin 7,5 milyar dolar tutarında Ek Rezerv Kolaylığı ile desteklenmesi yönünde Uluslararası Para Fonu ile anlaşma sağlanması sonucunda mali piyasalardaki dalgalanmalar kısmen giderilmiştir. Bununla birlikte, Merkez Bankası döviz rezervleri artmış ve faiz oranları kriz ortamına göre önemli ölçüde gerilemiştir. Ancak, Şubat ayında Hazine ihalesi öncesindeki olumsuz gelişmeler, uygulanan programa ve kur çıpasına olan güvenin kaybolmasına neden olmuş ve döviz talebi önemli ölçüde yükselmiştir. Merkez Bankası yüksek seviyedeki bu döviz talebine karşı likiditeyi kontrol etmeye çalışmış, ancak ortaya çıkan likidite sıkışıklığı özellikle kamu bankalarının aşırı düzeyde günlük likidite ihtiyaçları nedeniyle ödemeler sisteminin kilitlenmesine neden olmuştur. Bu ortamda uygulanmakta olan döviz kuru sistemi terk edilerek Türk Lirası dalgalanmaya bırakılmıştır.

Bu gelişmeler sonucunda bankacılık sektörünün içinde bulunduğu sorunlar daha da ağırlaşmış ve yeni sorunlar ortaya çıkmıştır. Kasım krizi sonrasında likidite ve faiz riski nedeniyle ciddi sorunlar yaşayan bankacılık sektörü Şubat krizi sonrasında ilave olarak kur riskinden kaynaklanan kayıplarla karşı karşıya kalmıştır. Kriz döneminde faiz oranlarındaki hızlı artış bir yandan fonlama maliyetlerini yükseltmek, diğer yandan menkul değerler cüzdanının piyasa değerini azaltmak suretiyle banka bilançolarını olumsuz yönde etkilemiştir. Faizlerdeki yükselme, kısa vadeli fon talebi

⁹⁴ BDDK, Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı,2001 s.8

önemli boyutlarda olan kamu ve fon bankalarının ciddi zararlarla karşılaşmasına yol açmıştır. Likit olan özel ve yabancı bankaların faizlerdeki yükselme nedeniyle karşılaştığı fonlama zararları ise sınırlı kalmıştır. Konsolide bazda değerlendirildiğinde kamu bankaları Türk Lirasının değer kaybından etkilenmezken, özel bankalar kur riski nedeniyle bazı sorunlar yaşamıştır.⁹⁵

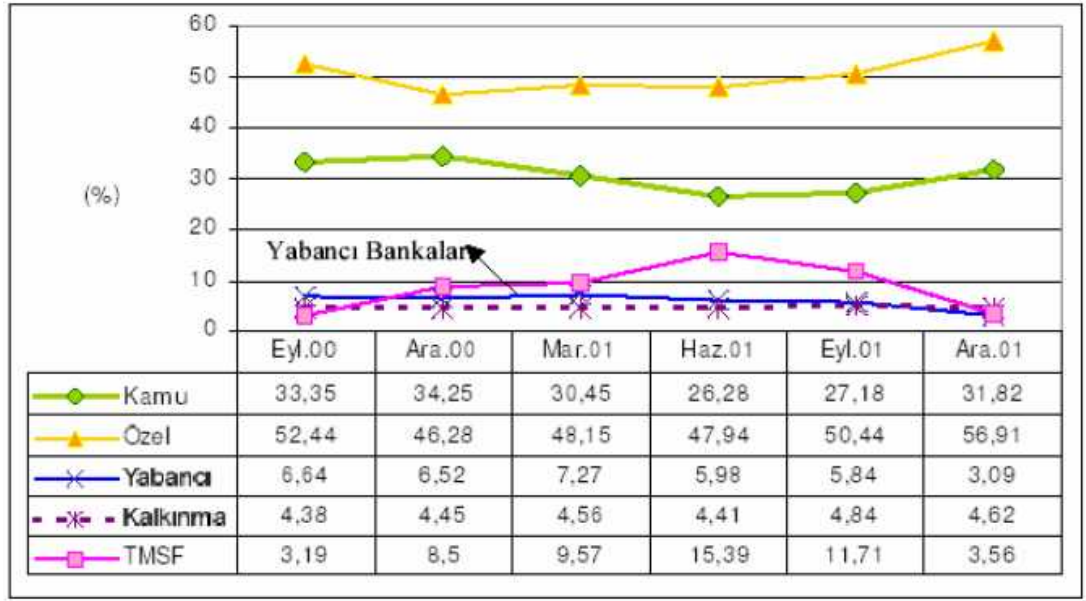
3.4. KASIM 2000 VE SUBAT 2001 KRİZLERİNDE YABANCI BANKALARIN DAVRANISLARI

Kasım 2000-Şubat 2001 krizi döneminde önemli ölçüde likidite sıkıntısı yasayan bankacılık sektörü, kur ve faiz riskleri sebebi ile büyük kayıplarla karşılaşmıştır. Bu dönemde sektörün bilanço yapısı değişmiş ve bankalar bilanço yapılarının imkan tanıdığı ölçüde likit kalmaya çalışmıştır.⁹⁶

Bu ortamda bankacılık sektörünün de bilanço büyüklükleri değişiklik göstermiştir. Bankalar, söz konusu iki krize yakalandıkları zaman sahip oldukları bilanço yapılarına göre kar edebilme ya da zararlarını en aza indirebilme çabaları içine girmişlerdir. Yabancı bankaların aktifleri açısından sektör içindeki payları, kriz döneminde gruplarından çıkan veya satın alım yoluyla gruba giren yabancı bankalar nedeniyle ve kriz ortamındaki istikrarsız ortamdan da etkilenmelerinden dolayı değişkenlik göstermiştir. Mevduat kabul eden yabancı bankaların, Eylül 2000 tarihinde toplam aktifler içindeki payı yüzde 6,64 iken, Aralık 2000 tarihinde yüzde 6,5 olarak gerçekleşmiş ve Şubat 2001 krizi sonrası Mart 2001 tarihinde ise yüzde 7,3'e yükselmiştir. 2001 yılında yabancı bankaların paylarının gerilemesi, bankaların bazılarının özel bankalar grubuna geçmesinden kaynaklanmıştır. Kısaca, yabancı bankalar kriz dönemlerinde küçülme eğilimine girmemişlerdir.

⁹⁵ BDDK, Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı,2001 s.8

⁹⁶ Fatih Altun, S.49

Sekil 4. Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizlerinde Banka Gruplarının Toplam Aktifler İçindeki Payı

Kaynak: TBB, <http://www.tbb.org.tr/net/donemsel>

Eylül 2000–Aralık 2001 döneminde, yabancı bankaların bilanço yapıları incelendiğinde, söz konusu grubun aktif kalemleri arasında, krediler, bankalardan alacaklar, menkul değerler cüzdanı, bağlı menkul değerler ve bankalar arası para piyasasından alacaklar kalemlerinin, pasifte ise mevduat ve bankalara borçlar kalemlerinin önemli paya sahip olduğu görülmüştür. Genel olarak, incelenen kriz döneminde, krediler kalemi bankacılık sektöründe daralma göstermiş, ancak yabancı bankalar kredi kullandırımına devam etmiştir. Yabancı bankaların kullandığı kredi tutarı Eylül 2000 tarihi itibarıyla 1.071 trilyon TL (1.069 milyon USD) iken Eylül 2001’de 1.820 trilyon TL (1.199 milyon USD) olarak gerçekleşmiş, Aralık 2001 tarihinde ise 1.325 trilyon TL’ye (916 milyon USD) düşmüş ancak bu düşüş kredi azalmasını değil yabancı banka grubundan özel banka grubuna transfer olan bankaların etkisini yansıtmıştır.⁹⁷

Yabancı bankaların Eylül 2000 ve Aralık 2001 tarihleri arasında bağlı menkul değerler ve menkul değerler cüzdanı yüksektir. 1.027 trilyon TL olan Menkul Değerler

⁹⁷ Çakar, s.70

Cüzdanı Mart 2001 tarihinden sonra düşüşe geçerek Haziran 2001 tarihinde 374 trilyon TL'ye inmiştir. (Tablo 17).

Tablo 14.

Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizlerinde Yabancı Bankaların Bilanço Yapısının Gelişimi

Milyar(TL)	Eyl.00	Ara.00	Mar.01	Haz.01	Eyl.01	Ara.01
Aktifler						
Krediler	1.071.271	1.106.578	1.380.472	1.518.040	1.820.414	1.325.066
B.Alacaklar	2.463.282	2.413.807	3.065.068	3.546.789	2.909.258	989.689
Bağlı M.D.	388.748	528.738	848.864	1.089.945	2.014.048	714.948
B.Para. Piy. İşl. Al.	263.008	588.915	1.148.948	839.931	638.430	565.978
MDC(net)	1.276.898	1.131.461	1.027.257	374.434	359.277	476.088
Pasifler						
Mevduat	1.188.948	1.462.078	2.331.910	3.042.914	3.775.976	2.251.929
Bankalara Borçlar	3.928.074	3.979.123	43.640.064	4.089.678	3.770.801	1.297.750
Bilanço Büyüklüğü	6.366.037	6.792.650	9.153.905	9.085.332	9.916.739	5.217.829

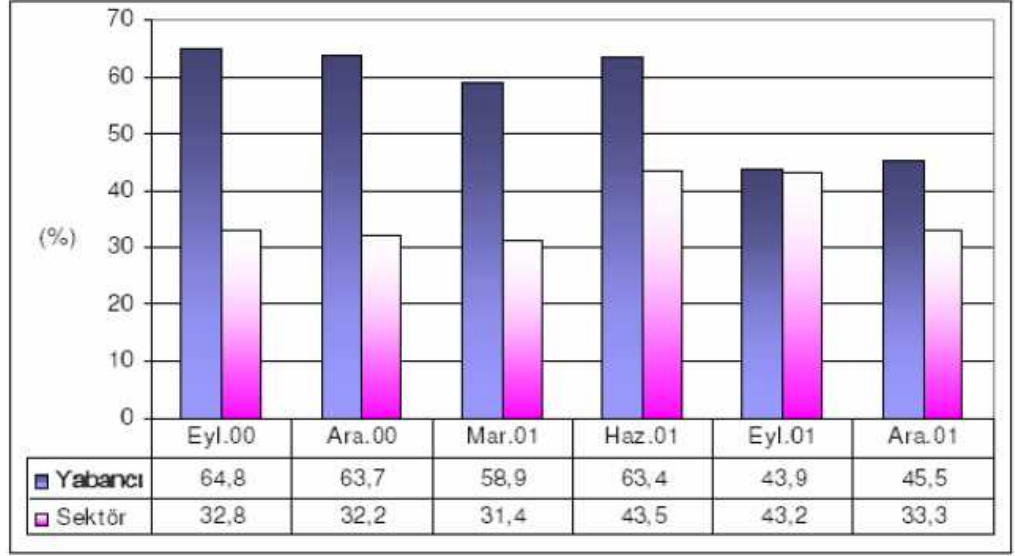
Kaynak: BDDK,

<http://www.bddk.org.tr/turkce/yayinlarveraporlar/rapor/bddk/sectordegerlendirme/bsdr0901.pdf>
<http://www.bddk.org.tr/turkce/yayinlarveraporlar/rapor/bddk/bddkIyillikrapor2000.doc>

Eylül 2000-Aralık 2001 döneminde, bankacılık sektörü gibi yabancı bankalarda da menkul değerler cüzdanı ve bağlı menkul değerler kalemlerinin aktifler içerisindeki yeri yüksek seyretmiştir. Kriz döneminde fonların yüksek oranlı getiriye sahip devlet tahvili ve hazine bonolarına yönlendirilmesi söz konusu kalemlerin aktifler içindeki payının yüksek gerçekleşmesine sebep olmuştur. (Tablo 18).

Kasım 2000 ve Şubat 2001 arasında likit ve likite yakın aktiflerin gelişimine bakıldığında, yabancı bankaların bankacılık sektörünün geneline oranla çok daha fazla

likit olduğu görülmüştür. Bu pozisyonları sayesinde Kasım 2000 krizinde diğer bankalara yüksek faizlerle fon oluşturarak gelirlerini arttırmışlardır. Yabancı bankaların da likitidesi Haziran 2001 dönemi sonrası düşüşe geçmiş ancak sektör bazında 33,3 lük orana nazaran 45,5 gibi yüksek bir orana sahip olmuştur. (Sekil 9).

Sekil 5. Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizlerinde Yabancı Bankaların Likit Aktifler/T.Aktifler Gelişimi

Kaynak: TBB, <http://www.tbb.org.tr/net/donemsel>

Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleri bankacılık sektörünün karlılığını negatif etkilemiştir. Tablo 19'dan da görüldüğü üzere yabancı bankalar Eylül 2000 ve Aralık 2001 dönemlerinde kar eden tek grup olmuştur. Kasım 2000 krizinde kar oranı az da olsa düşmüş ancak 2001 yılında tekrar kar eder hale gelmiştir.

Tablo 15.

Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizlerinde Banka Grupları İtibarıyla Net Karın Gelişimi

Milyar TL	Eyl.00	Ara.00	Mar.01	Haz.01	Eyl.01	Ara.01
Kamu	48.435	-185.310	-607.303	-955.416	-407.205	-681.485
TMSF	-1.562.817	-3.309.927	-3.275.182	-4.493.025	-6.171.711	-2.343.882
Özel	1.266.847	371.430	218.708	113.672	768.459	-7.382.604
Yabancı	134.697	61.302	115.402	192.208	330.168	305.672
Sektör	57.152	-2.847.591	-3.470.952	-4.970.343	-5.103.389	-9.910.398

Kaynak: BDDK,

<http://www.bddk.org.tr/turkce/yayinlarveraporlar/rapor/bddk/sectordegerlendire/bsdr0901.pdf>
<http://www.bddk.org.tr/turkce/yayinlarveraporlar/rapor/bddk/bddkYillikrapori2000.doc>

Aşağıdaki tabloda kriz döneminde yabancı bankaların karlarını büyük ölçüde faiz gelirlerinden ürettikleri görülmektedir. Bununla birlikte bankacılık sektörünün faiz dışı gelirlerinin yüksekliğine karşılık yabancı bankaların faiz dışı gelirleri daha düşük seviyelerde gerçekleşmiştir.

Tablo 16.

Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizlerinde Yabancı Bankaların ve Sektörün Gelir-Gider Yapısı

Yabancı Bankaların Gelir-Gider Yapısı (%)						
%	Eyl.00	Ara.00	Mar.01	Haz.01	Eyl.01	Ara.01
Faiz Gelirleri/Faiz Giderleri	142,5	141,2	143	131,4	131,8	188,8
Faiz Dışı Gelirler/Faiz Dışı Giderler	58,5	52,9	54,5	41	44	44,8
Toplam Gelirler/Toplam Giderler	116,7	115,6	130,8	118,6	119,2	145,7
Sektörün Gelir-Gider Yapısı (%)						
%	Eyl.00	Ara.00	Mar.01	Haz.01	Eyl.01	Ara.01
Faiz Gelirleri/Faiz Giderleri	134,7	125,8	129,7	139,2	146,2	144,9
Faiz Dışı Gelirler/Faiz Dışı Giderler	284,1	283,9	386,8	535,8	451,7	345,6
Toplam Gelirler/Toplam Giderler	114,3	106,6	110,4	126,7	129,7	124,6

Kaynak: BDDK

<http://www.bddk.org.tr/turkce/yayinlarveraporlar/rapor/bddk/sectordegerlendirme/bsdr0901.pdf>

Tablo 22’de yabancı bankaların karlılıklarını etkileyen kalemlere yer verilmiştir. Yabancı bankaların net faiz gelirlerinin Eylül 2000-Aralık 2001 dönemlerinde yüksek olduğu görülmektedir. Kasım 2000 krizi öncesinde faiz gelirlerinin büyük bölümünü bankalardan ve kredilerden alınan faiz oluştururken krizle birlikte İnterbank piyasası işlemlerinden alınan faiz kaleminin ağırlık kazandığı görülmektedir. Bu durum kriz döneminde yabancı bankaların, likidite sıkıntısı yaşayan yerli bankaları fonladığını göstermektedir. Toplam faiz giderlerinde ise bankalara verilen faizler kaleminin ağırlığını artırdığı görülmektedir. Bu durum yabancı bankaların ana ülkelerinden ya da diğer bankalardan borçlanarak yerli bankaları finanse ettiğini göstermektedir.⁹⁸

⁹⁸ Çakar, S. 79

Tablo 17.

Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizlerinde Yabancı Bankaların Karlılıklarında Etkili Olan Kalemler

Milyar TL	Eyl.00	Ara.00	Mar.01	Haz.01	Eyl.01	Ara.01
Toplam Faiz Gelirleri	1.209.362	1.821.984	1.114.118	2.043.242	2.614.104	1.424.446
Kredilerden Alınan Faiz	198.479	282.304	173.745	319.604	414.097	276.926
Bankalardan Alınan Faiz	384.853	568.129	470.764	610.091	492.143	372.861
İnterbank Piy.İşl.Al.Faiz	35.033	93.737	116.626	290.617	326.510	387.676
DİBSlerden Alınan Faiz	376.665	516.897	128.270	342.316	612.935	289.884
Toplam Faiz Giderleri	848.472	1.290.204	779.174	1.554.875	1.983.066	754.311
Bankalara Verilen Faiz	533.232	769.933	389.083	706.806	760.277	754.311
Net Faiz Geliri (Gideri)	360.890	531.780	334.944	488.367	631.038	670.135
T.Faiz Dışı Gelirleri	219.592	278.412	67.914	104.787	146.398	144.316
T.Faiz Dışı Giderleri	375.586	526.043	124.514	255.584	332.436	322.120
Net Faiz Gelirler(Giderler)	-155.994	-247.631	-56.600	-150.797	-186.038	-177.804
Net Ser.Piy.İşl.Kar(Zarar)	244.803	175.934	143.448	313.174	103.344	183.398
Net Kambiyo Kar (Zarar)	-232.675	-286.051	-230.087	-310.174	-103.434	
Verg. Önc. Kar(Zarar)	196.981	150.234	174.848	310.869	391.424	563.824
Dön.Net Kar (Zarar)	134.697	31.302	115.402	192.208	330.168	305.672

Kaynak: BDDK,

<http://www.bddk.org.tr/turkce/yayinlarveraporlar/rapor/bddk/sectordegerlendirme/bsdr0901.pdf>
<http://www.bddk.org.tr/turkce/yayinlarveraporlar/rapor/bddk/bddkYillikraporI2000.doc>

3.5. FİNANSAL KRİZLER SONRASI TÜRKİYE EKONOMİSİNİN YAPILANMA SÜRECİ ve BANKACILIK SEKTÖRÜ

Türkiye’de Şubat 2001’de yaşanan mali krizin, kamu sektöründen başlayarak mali sektöre yayılan ve sonucunda reel sektör üzerinde büyük sıkıntılar doğuran etkileri olmuştur. Yaşanan krizin etkilerinin giderilmesi ve ekonomide istikrarın tekrar

sağlanması amacıyla Mayıs 2001 tarihinde “Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı uygulanmaya başlanmıştır.

3.5.1. Kriz Sonrası Ekonominin Genel Görünümü

Türkiye'de Şubat 2001'de yaşanan mali kriz kamu sektöründen başlayarak mali sektör ve reel sektör firmalarında derin izler bırakmıştır. Krizden tüm firmalar etkilenmekle birlikte mikro kuruluşlar ve küçük ölçekli işletmeler, büyük ölçekli işletmelerden daha önce ve daha derinden etkilenmiştir. Birçok firma özsermayesinin tamamını kaybetme riski ile karşı karşıya gelmiştir. Krizden en çok otomotiv, tüketici malları, gıda ve içecek, elektronik ve telekom, medya ve perakendecilik sektörlerinin etkilendiği görülmektedir. 2001 krizi sonrasında hemen tüm sektörlerde tüketici talebinde ciddi daralma yaşanmıştır. Bunun sonunca üretimdeki daralma 2001'in birinci çeyreğindeki yüzde 1,3 seviyesinden, ikinci çeyrekte yüzde 8,5 seviyesine yükselmiştir. Gayri safi milli hasıla (GSMH) 2001 yılında yüzde 9,4 azalmıştır. Krizin hemen sonrasında Mart 2001'de özel sektör imalat sanayi kapasite kullanım oranı da bir önceki yıla göre yüzde 72'den yüzde 62'ye düşmüştür. Bu dönemde BDDK tarafından uygulanan üçlü denetim, kredi talebinde azalma ve Fona alınan bankaların kredilerinin sistem dışına çıkması yüzünden bankaların reel sektör firmalarına açtıkları kredi oranlarında ciddi daralmalar meydana gelmiştir.⁹⁹

Şubat 2001 krizinin ardından bankacılık sisteminin çöküşünü önlemek için yapılan düzenlemeler devletin mali yükümlülüklerini çok yüksek düzeylere sürükledi. Ödemeler dengesinin sermaye hesabında büyük net çıkışlar gerçekleşti. Reel ekonomi arz ve talep yönlü olumsuzlukların etkisiyle önemli oranda daralmıştır. Krizden çıkışın hızlı ve kolay olamayacağı görüşü yaygınlık kazandı. Vurgulanması gereken temel makro değişkenlere bakılacak olursa; net sermaye girişi 2000 yılında 9,6 milyar dolarlıkken, 2001 yılında 13,9 milyar dolarlık net sermaye çıkışına dönüşmesi, reel ekonominin yeni dış dengeye uyum mekanizmalarını harekete geçirmiştir. Reel kredi hacmi bir önceki yıla göre yüzde 26 daralmıştır. İç Borç Faizleri tekrar yükselmiş,

⁹⁹ Erdönmez, Türkiye'de 2001 Yılındaki Mali Kriz Sonrasında Kurumsal Sektörde Yeniden Yapılandırma, TBB Bankacılar Dergisi,2003

yurtiçi harcamalar kısılmış, ithalat %25 ve GSMH %9,4 oranında küçülmüştür. Bu koşullar altında kentsel işsizlik oranı 2000 yılının son çeyreğinde yaklaşık % 8'den 2001 yılının son çeyreğinde % 13'e ve aynı dönemde eğitilmiş genç işsizlik oranı % 23'den % 27'ye çıkmıştır. Krizin getirdiği kredibilite kaybıyla öngörülebilir kur rejimi seçeneği geçerliliğini yitirdi. Sermaye hareketlerinin kontrol edilmediği bir ortamda hem döviz kurunu hem de faizleri bir araç olarak kullanmak olanaklı değildir. Serbest dalgalı kur rejimine ani ve zorunlu geçiş ve ardından gelen yüksek oranlı devalüasyonlar, daha önce faiz şoklarıyla bilançoları hasar görmüş banka ve şirket sektörünü, özellikle açık döviz pozisyonları ile bu krize yakalanan ekonomik birimleri beklenmedik ölçülerde kötü dengelere sürüklemiş, özkaynaklar erimiş ve varlık değerleri düşmüştür.¹⁰⁰

2001 krizi sonrasında hemen tüm sektörlerde tüketici talebinde ciddi daralma yaşanmıştır. Bunun sonunca üretimdeki daralma 2001'in birinci çeyreğindeki yüzde 1,3 seviyesinden, ikinci çeyrekte yüzde 8,5 seviyesine yükselmiştir. Gayri safi milli hasıla (GSMH) 2001 yılında yüzde 9,4 azalmıştır. Krizin hemen sonrasında Mart 2001'de özel sektör imalat sanayi kapasite kullanım oranı da bir önceki yıla göre yüzde 72'den yüzde 62'ye düşmüştür. Bu dönemde BDDK tarafından uygulanan üçlü denetim, kredi talebinde azalma ve Fona alınan bankaların kredilerinin sistem dışına çıkması yüzünden bankaların reel sektör firmalarına açtıkları kredi oranlarında ciddi daralmalar meydana gelmiştir.¹⁰¹

Türk bankacılık sisteminin uzun yıllar içine kapalı bir yapı içinde şekillenmesi, Türk bankacılığının bu gününü, diğer bir ifade ile bugünkü gelişmişliğini derinden etkilemiştir. Ancak, 1980 sonrası liberalleşme ile Türk bankacılık sektörüne giriş yapan yabancı bankaların, özellikle kriz dönemlerinde kaynaklarını krizin etkilerini en aza indirecek yönde kullanmadıkları, aksine kendi karlılıklarını göz önüne alarak krizi tetikleyici yönde faaliyet gösterdikleri görülmüştür. Bu dönemlerde, kaynaklarını yurtdışına çıkarmaya hazır bir yapı izlemeleri ülkemiz için yabancı bankaların büyümeye katkı sağlama, istikrarlı bir bankacılık sektörüne sahip olunması yönünde öncü

¹⁰⁰ Celasun, M. (2001). 2001 Krizi, Öncesi Ve Sonrası: Makro Ekonomik Ve Mali Bir Değerlendirme. Ankara: Bilkent Üniversitesi İktisadi, İdari Ve Sosyal Bilimler Fakültesi Yayınları. S.17,19

¹⁰¹ Erdönmez, s.39

olma amacında olmadıklarını açıkça göstermiştir. Kriz döneminde ulusal bankacılık sektörüne girdikleri görülmekle birlikte, bu durumun krizi fırsat bilmelerinden kaynaklandığı düşünülmektedir.¹⁰²

3.5.2. Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı

Mayıs 2001 tarihinde açıklanmış olan Güçlü Ekonomiye geçiş Programı'nda Türkiye'de üç aşamada yeni bir istikrar programı uygulamasına geçileceği açıklanmıştır. Birinci aşamada, krizin başladığı yer olarak görülen finansal kesimde durum kontrol altına alınacak ve güven ortamı yaratılacaktır. İkinci aşamada dış ödemeler sorununu ve dış açığı gidermek, enflasyonu düşürmek ve istikrarı sağlamak için IMF ile bir stand-by anlaşması eşliğinde yeni hedefler ve politikalar açıklanacaktır. Üçüncü aşamada da, yapısal değişim amaçlayan uygulamalarla büyüme hızı yükseltilecektir.¹⁰³

Mayıs 2001'de açıklanan "Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı" Mayıs'ta imzalanan yeni IMF stand-by düzenlemesiyle ve Dünya Bankası kredileriyle desteklenmiş ve üretimdeki serbest düşüşü önleyememesine rağmen krizin denetim altına alınmasında etkili olmuştur. Tüm güçlüklerine ve kimi olumsuz yönlerine karşın, serbest dalgalı kur rejimi piyasalarda aniden ortaya çıkabilecek bir paniklemenin para krizlerine dönüşmesini önleyebilecek bir sistemdir.¹⁰⁴

Yeni programın temel amacı kur rejiminin terkedilmesi nedeniyle ortaya çıkan güven bunalımı ve istikrarsızlığı süratle ortadan kaldırmak ve eşanlı olarak bu duruma bir daha geri dönülmeyecek şekilde kamu yönetiminin ve ekonominin yeniden yapılandırılmasına yönelik altyapıyı oluşturmaktır. Yeni programın temel olarak;¹⁰⁵

¹⁰² Çakar, s.95

¹⁰³ Uygur, E. (2001). Krizden Krize Türkiye: 2000 Kasım Ve 2001 Şubat Krizleri. Türkiye Ekonomi Kurumu Tartışma Metni No:2001/1, Ankara. S.36

¹⁰⁴ Celasun, s.17

¹⁰⁵ Türkiye'nin Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı,
http://www.tcmb.gov.tr/yeni/duyuru/eko_program/program.pdf

- Dalgalı kur sistemi içinde enflasyonla mücadeleyi kesintisiz ve kararlı biri biçimde sürdürmeyi,
- Bankacılık sektöründe kamu ve TMSF bünyesindeki bankalar başta olmak üzere hızlı ve kapsamlı bir yeniden yapılandırılmayı, böylece bankacılık kesimi ile reel sector arasında sağlıklı bir ilişki kurmayı,
- Kamu finansman dengesini bir daha bozulmayacak bir biçimde güçlendirmeyi,
- Toplumsal uzlaşmaya dayalı, fedakarlığın tüm kesimlerce adil bir biçimde paylaşılmasını öngören ve enflasyon hedefleri ile uyumlu bir gelirler politikası sürdürmeyi ve,
- Bütün bunları etkinlik, esneklik ve şeffaflık ile sağlayacak yapısal unsurların yasal altyapısını oluşturmayı kendisine hedef olarak seçmiştir.

Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı;

Bankaların mali bünyelerinin sağlıklı bir yapıya kavuşturulması mali piyasaların ve reel sektörün istikrarı bakımından büyük önem taşımaktadır. Bu kapsamda öncelikli olarak Bankalar Kanunu'nda değişiklikler öngören yasal süreç başlatılmıştır. Bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması programının temel amacı; kamu bankalarını mali sistem içinde bir istikrarsızlık unsuru olmaktan çıkarmak, mali sistemin istikrarı ve kamu maliyesine getirdikleri yükün azaltılması bakımından TMSF bünyesindeki bankaların sorunlarını en kısa sürede çözüme kavuşturmak ve yaşanan krizlerden olumsuz yönde etkilenen bazı özel bankaların sağlıklı bir yapıya kavuşmalarını sağlayacak düzenlemeleri gerçekleştirmektir. Yeniden yapılandırma programı, bankacılık sisteminin mali ve operasyonel yapısının güçlendirilmesine yönelik uygulamalar ile bankacılık sektöründe gözetim ve denetimin etkinliğini artıracak, sektörü daha etkin ve rekabetçi bir yapıya kavuşturacak yasal ve kurumsal düzenlemeleri içermektedir.¹⁰⁶

¹⁰⁶ BDDK, Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı, 2001

Kasım ve Şubat krizlerinin etkisiyle mali bünyeleri ve karlılık performansları kötüleşen bankaları daha sağlıklı bir yapıya kavuşturabilmek amacıyla program 2001 yılının Mayıs ayında uygulamaya konulmuştur. Programın temel unsurları; ¹⁰⁷

- Kamu bankalarının yeniden yapılandırılması,
- Tasarruf Mevduat Sigorta Fonu'na devredilen bankaların çözümlenmesi,
- Özel bankacılık sisteminin daha sağlıklı bir yapıya kavuşturulması,
- Gözetim ve denetim çerçevesinin güçlendirilmesi ve sektör etkinliğin artırılması.

Yeniden yapılandırmanın maliyeti TMSF'na devredilen bankalar için 21.7, kamu bankaları için (görev zararları hariç) 2.9 milyar dolar olmak üzere 24.6 milyar dolar (GSY_H'nın %16.7'si) olarak ortaya çıkmıştır. TMSF'ye devrolan bankaların devir tarihleri itibariyle zararları toplamı 17.3 milyar dolardır. Ancak bu zarar devir tarihleri itibariyledir. Bankaların, TMSF yönetiminde oldukları dönemdeki zararları da eklendiğinde toplam zarar 21.7 milyar dolara ulaşmaktadır. TMSF'ye devredilen bankalara aktarılan 21.7 milyar doların 17 milyar doları Hazine, 4.7 milyar doları ise TMSF gelirleri (bankalardan toplanan sigorta primleri) ile karşılanmıştır. Bu bankaların toplam zararlarının çok önemli bir kısmı, hakim ortakların kendi bankalarından yasal limitlerin çok üzerinde kullandıkları kaynaklardan oluşmaktadır. Hakim ortakların kendi ve diğer TMSF bankaları aracılığı ile kullandıkları kaynaklar 11 milyar dolardır. Mart 2003 itibariyle, hakim ortaklardan tahsil edilebilen tutar 234.9 milyon dolar olmuştur. ¹⁰⁸

Gözetim ve Denetim Çerçevesini Güçlendirici ve Sektörde Etkinliği Arttırıcı Düzenlemeler;

1999 yılı Haziran ayında yürürlüğe giren 4389 Sayılı Bankalar Kanunu ve bu kanunda değişiklik yapan 4491 sayılı yasa ile bankacılık sisteminin düzenleme, gözetim ve denetim çerçevesinin uluslararası kriterlere ve Avrupa Birliği normlarına uyumu

¹⁰⁷ BDDK, Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı Gelişme Raporu-(VII),Ekim 2003,s.9

¹⁰⁸ BDDK, Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı Gelişme Raporu- (VII).Ekim 2003,S.8.

konusunda önemli aşamalar kaydedilmiştir. 4389 sayılı yasa ve bu çerçevede yapılan diğer düzenlemeler ile;¹⁰⁹

- Bankaların mali bünyelerinin güçlendirilebilmesi amacıyla asgari sermaye miktarları artırılmış,
- Bankaların sermaye yeterliliğinin ölçülmesi ve değerlendirilmesine ilişkin usul ve esaslarda değişikliğe gidilmiş,
- Banka kredileri için genel karşılık ayrılmasına başlanmış,
- Tahsilinde güçlük yaşanan krediler için ayrılacak özel karşılıklarla ilgili düzenlemeler yapılmış,
- Mali bünyesi bozulan bankalar hakkında alınacak tedbirler detaylı olarak belirlenmiş,
- Banka kaynaklarını istismar eden banka sahipleri ile kanuna aykırı işlemlerde bulunan yöneticilerin cezai ve şahsi sorumlulukları açıkça hüküm altına alınmış ve bunlara ilişkin cezalara caydırıcı nitelik kazandırılmış,
- İdari para cezası uygulaması getirilmiştir.
4491 sayılı yasa ile Bankalar Kanunu'nda yapılan ilave ve değişiklikler ile,
- Bankaların kullanılabilecekleri kredilere ilişkin hükümler Avrupa Birliği direktiflerine uyumlu hale getirilmiş,
- Mali tabloların konsolidasyonu ve konsolide denetim konularında Kurum'a daha kapsamlı yetki verilmiş,
- Sistemde faaliyet gösteren bankaların malî bünyelerinde meydana gelebilecek zaafiyet nedenlerinin belirlenmesi ve buna göre gerekli önlemlerin süratle alınarak uygulamaya konulmasına ilişkin hükümler daha kapsamlı hale getirilmiş,
- Alınan önlemlere rağmen malî bünyeleri iyileştirilemeyen bankaların gerektiğinde Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonuna (TMSF) devredilerek

¹⁰⁹ BDDK, Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı
Mayıs 2001,S.5.

rehabilitasyona tabi tutulmalarına ve yeniden yapılandırılmalarına olanak sağlanmış,

- Bazı bankalarda ortaya çıkabilecek sorunların sistem bütününe sirayet etmesini önleyecek düzenlemeler yapılmış,
- Özel finans kurumları bankalar kanunu içine alınmıştır.

4389 sayılı yasada öngörüldüğü şekilde, Şubat 2001’de;

- Bankaların karşılaştıkları risklerin izlenmesini ve kontrolünü sağlamak üzere kuracakları iç denetim sistemleri ile risk yönetim sistemlerine ilişkin esas ve usulleri belirlemek amacıyla “İç Denetim ve Risk Yönetimi Sistemleri Hakkında Yönetmelik”,
- Bankaların sermaye yeterliliği standart oranının konsolide ve konsolide olmayan bazda hesaplanmasına ilişkin esas ve usulleri belirlemek suretiyle mevcut ve potansiyel riskler nedeniyle oluşacak zarara karşı yeterli sermaye bulundurmalarını sağlamak amacıyla da “Bankaların Sermaye Yeterliliğinin Ölçülmesine ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmelik” çıkartılmıştır.

Bahsedilen ekonomi programlarının temel amacı, Türk bankacılık sistemini yeniden yapılandırmak ve geçerli bir bankacılık anlayışının hakim olduğu yapıya kavuşturmadır. Bu yapısal politikaların hedeflediği tablo, şeffaf bir piyasa yapısının yanında etkin bir gözetim-denetim sisteminin kurulu olduğu bir bankacılık disiplinine ulaştırmaktır.

DEĞERLENDİRME ve SONUÇ

Dünyada finansal piyasalar üzerindeki liberalizasyon politikaları daha çok 1980'lerde uygulanmaya başlanmıştır. Ve bu dönemde Türkiye gibi pek ülke küreselleşme olgusunu engelleyici kısıtlamaları ve politikaları kaldırmaya, tam tersi sermaye girişlerini kabul etmeye başlamıştır.

Bu gelişmelerin yaşanıyor olmasındaki temel sebepler, gelişmiş ülkeler açısından yeni pazar arayışları ve kar beklentileriyken, gelişmekte olan ülkeler tarafında büyüme ve kalkınma beklentisiyle sermaye girdisi yakalamak olmuştur. Sonuçta sınırların kaldırılması ve dışa açılma politikaları bu iki uç taraf için farklı sebeplerle de olsa, kar beklentisi anlamına gelmiştir. Yabancı bankaların ulusal ekonomiye girişlerinin üzerindeki kısıtlayıcı engellerin kaldırılmasıyla birlikte yabancı bankalar, hedef ülkelerde çeşitli şekillerde yerlerini almışlardır. Bunlar ya şube ya da temsilcilik açma yoluyla ya da, banka satın alma veya ortaklık yoluyla olmuştur.

Tüm dünya ekonomilerine etkisi altına alan finansal liberalizasyon olgusu bilinen olumlu etkilerinin yanında ülkeyi finansal krizlere hazırlamak gibi olumsuz sonuçlar da doğurabilmiştir. Ve bu da serbestleşme hareketlerinin yerel ülke açısından en dramatik sonuçlarını doğurmuştur. Liberalizasyon sürecinde makroekonomik istikrarsızlıklar ve finansal yapıdaki zaafiyetler ekonomilere kırılğan bir yapı kazandırmış ve sonucunda da krizlere sürüklemiştir. Sermaye hareketlerinin istikrar ortamı sağlanmadan erken hayata geçirilmesi ulusal istikrarsızlık yaratmıştır. Dolayısıyla birçok örnekte görüldüğü üzere gerekli süreç tamamlanmadığında liberalizasyon hareketleri ülkelere zararlar vermiştir.

Finansal kriz sürecine dünyada pek çok ülke girmiştir. 1980'li yıllarda Latin Amerika ülkeleri, 1994 Meksika krizi, 1997'de başlayan Güney Doğu Asya ve Rusya'da başlayan krizler ve 1999 yılında patlak veren Brezilya krizi gibi. Türkiye de finansal yapısı içinde dünyada yaşayan bu krizlerle hem benzer hem de farklı olmak üzere zaman zaman ekonomik krizler yaşamıştır. 24 Ocak 1980 kararları ve devamında yaşanan 1989 sermaye hareketlerinin serbest bırakılması 1994 Nisan krizine yol açan temel faktörler olmuştur. 1997 yılındaki Asya krizi ve 1998 yılındaki Rusya krizlerinden etkilenen Türkiye, 1998 yılında ikinci bir kriz dönemine daha girmiştir. Ve

ardından yaşanan Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleriyle birlikte finansal serbestleşme ve dışa açılma politikaları sorgulanmaya başlanmıştır.

Ulusal ülkeler üzerinde yapılan araştırmalar göstermiştir ki, yaşanan krizler, borç yükleri veya büyüme finansmanı gibi nedenlerle gelişmekte olan ülkeler bankacılık sektörüne yabancı sermaye katılımına sıcak bakmışlardır. Uluslararası klasik yöntemlerin hakim olduğu yerel bankacılık sektörüne yabancı katılımı çeşitli faydalar sağlamıştır. Bankacılık sektörünün modernizasyonu, daha kaliteli, karlı ve yeni ürün çeşitliliği konusunda yabancı katılımı yerel bankalar için cazip olmuştur. Aynı zamanda sektörde yarattıkları artan rekabet ortamı, karlılık üzerinde olumlu sonuçlar doğurmuştur. Zaman içinde gelişmekte olan ülkeler için yabancı sermaye işsizliğe çözüm, ucuz hammadde, döviz rezervlerinin ve sermaye açıklarının kapatılması anlamına da gelmiştir.

Yabancı bankaların faaliyet göstermiş oldukları gelişmiş ülkelerde sektör paylarını her geçen gün büyütmeleri rekabeti daha da kızıştırmıştır. Bu rekabet ortamında ise karlılık oranları düşen yabancı bankalar farklı coğrafyalara ve pazarlara kanalize olma ihtiyacı duymuşlardır. Yabancı banka girişlerinde salt finansal hizmetlerin globalleşmesi elbette yeterli olmamış aynı zamanda, hedef ülkelerde bu yatırımlara engel teşkil edecek yasa ve düzenlemelerin, serbestleşme hareketleri ile ortadan kaldırılması söz konusu yatırımları kolaylaştırmıştır. Finansal kriz sürecinden geçmiş birçok gelişmekte olan ülke, 1990'lı yıllardaki krizlerden ders alarak daha istikrarlı bir finansal sistem oluşturma gayesiyle bu sınırlamaları kaldırmıştır.

Kriz yaşayan ülkelerde faaliyet gösteren yabancı bankaların kriz dönemlerinde ülkeyi terketmek yerine bu kriz ortamını fırsat olarak değerlendirip ülkede kaldıkları görülmüştür. Yabancı bankalar bu dönemde ya düşük maliyetle banka birleşmelerine ya da mevcut şubelerinde büyüme yoluna gitmişlerdir. Kriz öncesinde büyük banka özelliği olan bankaları ya da kriz döneminde satılması planlanan bankaları oldukça ucuza mal ederek alma stratejisine gitmişlerdir. Kriz döneminde satın alınan bu bankalardan elbetteki kriz döneminde değil ama kriz sonrası yüksek getiri sağlayacağı beklenmiştir.

Birçok gelişmekte olan ÷lkede faaliyette bulunan uluslararası bankalar, finansal merkezlerle yakın bağlantılı olmaları ve dünya ekonomisiyle ilgili detaylı ve güvenilir bilgiye ulaşabilmeleri, ulusal bankalar için çoğu zaman bir avantaj olmuştur. Yabancı banka katılımları birçok gelişmekte olan ÷lkede yaşanan finansal kriz ortamında çözüm olmuştur. Günümüzde yabancı banka girişlerinin rekabet ortamını baskılayarak bankacılık sektöründe verimliliği arttırdığı kabul edilmiştir. Söz konusu verimlilik, yabancı bankaların ulusal piyasaya getirdikleri teknolojik yenilikler, bilgi ve tecrübeyle beraber kaliteli ve yeni hizmet çeşitliliği girdisiyle yakalanmıştır. Yabancı bankaların sunduğu yeni finansal sistemle klasik bankacılık kültüründen uzaklaşan ulusal bankalar risklerini daha çeşitli işlemlere dağıtarak gelişim süreçlerine hız kazandırmışlardır. Sonuçta da ulusal bankalar yabancı banka girişleriyle daha sağlıklı bir finansal yapıya sahip olacaklardır. Yapılan araştırmalarda yabancı bankaların sayısının, piyasa içindeki paylarından daha önem arz ettiği gör÷lmüştür. Piyasa payları düşük ancak sayıca fazla olan yabancı bankalar sektörün gelişimi ve rekabet ortamı yaratmaları açısından etkileri daha fazla olmuştur.

Genel kanı, ulusal piyasalara katılan yabancı bankaların daha istikrarlı bir kredi kaynağına sahip olmasıyla hedef ÷lkelerin finansal şoklara karşı daha dirençli olacağı yönündedir. Yabancı bankalar ÷lkede açtıkları şubelerle ek bir fon ve sermaye katkısı yaratmışlardır. Güçlü sermayeye sahip yabancı bankalar, faaliyet gösterdikleri ÷lkenin durumu kötüye gittiğinde ulusal firmalara kaynak aktarımı yapmaktadırlar ki buda firmaların kredi bulma çabalarına yardımcı olmaktadır. Nitekim yabancı bankalar buldukları ulusal ÷lke piyasalarında finansal istikrar ve kredi arzı yaratmışlardır.

Yabancı bankaların genel olarak olumlu olumsuz yönlerine bakılacak olursa;

- Yabancı bankalar özel sektöre açılan kredilerin artmasını sağlayarak ÷lke ekonomisinin büyümesine katkıda bulunmuşlardır.
- Yabancı bankalar gelişmiş iç kontrol sistemleriyle iç denetimin etkinliğinin artırılması katkıda bulunmuşlardır.
- Yabancı bankalar finansal kriz sonrası sektörün yeniden sermayelendirilmesi ve yeniden yapılandırılması sürecinde maliyetleri azaltmışlardır.

- Yabancı bankalarda kapsamlı ve gelişmiş risk yönetimi sisteminin uygulanmasıyla müşteri portföyünün ve risklerin düzenli ve yakından takibi sağlanmış ve böylelikle daha sağlıklı banka bilançolarının oluşmasına yol açılmıştır.
- Yabancı bankalar finansal kriz sonrası dönemde sektörün yeniden sermayelendirilmesi ve yeniden yapılandırılması sürecinde maliyetleri azaltmışlardır.

Yabancı bankaların ulusal etkiye olumsuz etkileri de bulunmaktadır;

- Yabancı bankalar güçlü uluslararası bankalar ile rekabet etmek durumunda kalmışlar, bu durum bankaların maliyetlerini arttırmıştır.
- Yabancı bankalar daha ziyade çok uluslu firmalarla çalıştıklarından yerel işletmelerin finansal hizmetlerden yararlanma imkanları kısıtlanmıştır.
- Yabancı bankaların sektöre girmesiyle artan rekabet ortamında yerel bankalar daha fazla risk almak zorunda kalabilmişlerdir.
- Yabancı bankalar gelişmiş ürün ve hizmet çeşitleriyle yerel piyasaların en karlı sektörlerine hizmet sunarken, yerel bankalar daha riskli sektörlerle çalışmak durumunda kalmışlardır.

Türkiye 1980 kararları ile liberalleşmeye yönelik gerçekleştiği değişimler neticesinde, uluslararası bankalar için yeni ve karlı bir pazar konumuna gelmiştir. Dünyadaki gelişmelere paralel olarak Türk bankacılık sektörü de serbestleştirme hareketleri yaşamıştır. Aynı zamanda gelişimini finanse edecek dış kaynaklara ihtiyaç duymuştur. Yabancı bankaların sektöre girişleri bankacılık sektörünün yapısını değiştirmiş ve Türk bankacılık sisteminin klasik görüntüsünden çıkmasına ve teknoloji transferi, ürün çeşitliliği ve internet bankacılığı gibi yeniliklerle katkıda bulunmuştur. Artan rekabet ortamında Türk bankacılık sektörü de kendisini yenilemek ve değişen yapıya ayak uydurmak durumunda kalmıştır. Yabancı bankalar beraberinde az personel ve teknoloji yoğun çalışma ortamı getirmişlerdir.

Ancak elbette Türk bankacılık sektöründe de yabancı bankaların olumlu etkilerin yanında negatif etkileri de olmuştur. Sektörde yabancı bankaların payı çok fazla olmasa da, ulusal bankaların sektör içindeki paylarında kayıp yaratmışlardır. Ve yabancı bankaların sermaye yaratma ve sektörü rehabilite etmeleri konusunda her ne kadar olumlu katkıları varsa da, Türkiye’de yatırım yapıp, kar söz konusu olduğunda kendi ülkelerine aktarmaları ve özellikle kriz dönemlerinde mevcut varlıklarını yurt dışına çekmeleri krizi körükleyici etkiye sahip olacağı da düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Afşar M. (2004) “Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Bankacılık Sektörü” Ege Akademik Bakış Dergisi, C; 4, S; 1–2, s.89–107
- Akdiş, M. (2002) “Küreselleşmenin Finansal Piyasalar Üzerindeki Etkileri ve Türkiye”, Dış Ticaret Dergisi sayı 26
- Aksoy, T. (1998) “Çağdaş Bankacılıktaki Son Eğilimler ve Türkiye’de Uluslararası Bankacılık (Sistemik ve Analitik Bir Yaklaşım),” SPK Yayını/109
- Altun, F.(2006) “Bankacılık Sektöründe Yabancı Sermaye Girişi Ve Ulusal Ekonomi Üzerindeki Etkileri” Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniv. İstanbul
- Aslan N. (1997) Uluslar Arası Özel Sermaye Akımları; Portföy Yatırımları Ve Sıcak Para Hareketleri, İkinci Baskı, İstanbul, Türkmen Kitabevi.
- Atik Hakan A. (2005)“Finansal Krizlerin Gölgesinde Yükselen Piyasa Ekonomileri” Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. Araştırma Müdürlüğü, Ankara
- Bankacılar Dergisi. (2004). Finansal Krizler Sonrası Gelişmekte Olan Ülkelerde Yabancı Bankalar, Sayı 51, S.12
- BDDK (2005). “Türk Bankacılık Sistemi 2005 İlk Yarı”. Basın Toplantısı, İstanbul
- BDDK, (2003) “Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı Gelişme Raporu-(VII)”
- BDDK, (2001) “Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı”
http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Raporlar/Diger_Raporlar/15279C8914BD.pdf
- BIS PAPERS, (2001)“The Banking Industry In The Emerging Market Economies; Competition, Consolidation and Systemic Stability”. Monetary and Economic Department No:4
<http://www.bis.org/publ/bppdf/bispap04.htm>
- Caprio, G. P.Honohan, J.Stigliz, Financial Liberalisation How Far How Fast? (2001),United Kingdom at the University Pres, Cambridge

- Celasun, M. “2001 Krizi, Öncesi ve Sonrası Mali Bir Değerlendirme”
<http://www.econ.utah.edu/~ehrbar/erc2002/pdf/i053.pdf>
- Çakar, V. (2003) “Yabancı Sermayeli Banka Girişleri Ve Ulusal Bankacılık Sektörleri Üzerindeki Etkileri” T.C. Merkez Bankası TCMB, <http://www.tcmb.gov.tr/kutuphane/TURKCE/tezler/vesilecakar.pdf>
- Delice, G.(2003) “Finansal Krizler; Teorik ve Tarihsel Bir Perspektif”, Erciyes Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi sayı 20
<http://iibf.erciyes.edu.tr/dergi/sayi20/delice.pdf>
Devlet Planlama Teşkilatı (1992) “Mali Yapı Ve Mali Piyasalar” 3. İzmir İktisat Kongresi Ankara
- Dorukkaya Ş. H.Yılmaz (1999) “ Global Kriz, Türkiye Ekonomisine Etkileri ve 1999 Yılında Alınması Gereken Tedbirler”, Vergi Dünyası 214,s.7–15
- Durusoy S.(2000) ”Finansal Liberalleşmenin Sorgulanmasının Nedenleri” Dış Ticaret Dergisi
<http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/EAD/TanitimKoordinasyonDb/finans.doc>
- BDDK, (2001) “Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı”
http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Raporlar/Diger_Raporlar/15279C8914BD.pdf
- Edwards, S.(1995) “Crisis And Reform In Latin America From Despair To Hope”
The World Bank, Washington D.C. U.S.A.
- Eren, A. B.Süslü (2001) “Finansal Kriz Teorileri Işığında Türkiye’de Yaşanan Krizlerin Genel Bir Değerlendirmesi” Yeni Türkiye Sayı 41
- Erdönmez, P.Ataman (2004) “Finansal Krizler Sonrasında Gelişmekte Olan Ülkelerde Yabancı Bankalar” Sayı 51 Bankacılar Dergisi
- Evirgen, D. (2004) “Arjantin Krizinin Nedenleri, Sonuçları ve Türkiye Karşılaştırılması” Mevzuat Dergisi, Sayı 77
- Elosegui, P.ve G. Printeris, (2004) “Privatization, Foreign Entry and Bank Risk in Emerging Banking System: Evidence from Argentina”

http://www.cefargentina.org/files_publicaciones/15-27abstract-3.pdf

- Gençkol, M. (2002) “Bank Privatization And Foreign Entry In Emerging Countries”, www.cba.uiuc.edu/gpinteri/metinpaper.doc
- Güloğlu, B. ve E.Altunoğlu (2002) “Finansal Serbestleşme Politikaları Ve Finansal Krizler:Latin Amerika,Meksika,Asya ve Türkiye Krizleri”,İ.Ü. S.B.F. D e r g i s i N o : 2 7 ,
<http://www.econturk.org/Turkiyeekonomisi/Finvekriz1.pdf>
- Gupta P. (2002) “Banking Crisis: A Survey Of The Literature”,International Monetary Fund.
- Işık, S. K.Duman ve A.Korkmaz “Türkiye Ekonomisinde Finansal Krizler: Bir Faktör Analizi Uygulaması” DEÜ İ.İ.B.F. Dergisi Sayı 1,2004 ss.45–69
- Işıklı, A. (1998) Asya Kaplanlarına Ne Oldu. Mülkiyeliler Birliği Dergisi. Cilt: XXII. Sayı.206–209
- İnan, A. (2002) “Arjantin Krizinin Sebepleri Ve Gelişimi,” Bankacılar Dergisi. Sayı No 42: 57–74
- Karaçor, Z. “Öğrenen Ekonomi Türkiye: Kasım 2000-Şubat 2001 Krizinin Öğrettikleri”
http://www.sosyalbil.selcuk.edu.tr/sos_mak/makaleler/Zeynep%20KARA%20ZEYNEP.pdf
- Karakurt, R. (2007) “Gelişmekte Olan Ülkelerde Bankacılık Sektöründe Yabancı Sermaye ve Türkiye” Yüksek Lisans Tezi, Marmara Ün. İstanbul
- Kaya, Y.Türker,(2001) “Bankacılık Sektöründe Yeniden Yapılandırma; Arjantin Örneği”
http://www.bddk.org.tr/websitesi/turkce/Raporlar/Calisma_Raporlari/12632001-2.pdf
- Kibritçiöğlü, A. (2001) “Türkiye’de Ekonomik Krizler ve Hükümetler,1969–2001”
<http://80.251.40.59/politics.ankara.edu.tr/kibritci/ytd-kibritcioglu.pdf>
- Kula, F. (2003) “Uluslararası Sermaye Hareketlerinin Etkinliği: Türkiye Üzerine Gözlemler”,C.Ü.İ.İ.B.F.Dergisi Cilt 4 Sayı 2
<http://www.cumhuriyet.edu.tr/edergi/makale/193.pdf>

- Mangır, F. “Finansal Deregülasyonun (1989–2001) Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri: Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizleri”
http://www.sosyalbil.selcuk.edu.tr/sos_mak/makaleler/Fatih%20MANGIR/MANGIR,%20Fatih.pdf
- OECD Economic Surveys (2001–2002), Turkey Annex IV Financial Market Liberalisation in Turkey
- Oksay, S. (2000) “Finansal Piyasalarda Yeni Yasal Düzenlemeler İhtiyacı ve Türk Finans Sistemi”, Öneri Dergisi, <http://eab.ege.edu.tr/pdf/4/C4-S1-2-%20M9.pdf>
- Özgen, F. “Globalleşme Sürecinde Gelişmekte Olan Ülkelerde Finans Piyasaları” Ege Maliye Bölümleri Araştırma Görevlileri Sempozyumu, D.E.Ü. (1998) s.47–79
- Özer, M. (1999) “Finansal Krizler, Piyasa Başarısızlıkları Ve Finansal İstikrarı Sağlamaya Yönelik Politikalar” Eskişehir: T.C Anadolu Üniversitesi Yayınları
- Saygılı, F. (2001) “Finansal Serbestleştirmenin Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Üzerindeki Etkisi” (2001) EGE Akademik Bakış, Cilt 1, Sayı 1001 <http://eab.ege.edu.tr/pdf/1/c1-s1-m7.pdf>
- Seyidoğlu H. (1997) “Uluslararası Finans” Güzem Can Yayınları
- TBB, “Kriz Sonrasında Meksika Bankacılık Sistemi”, Nisan 2002
- TBB Bankacılık ve Araştırma Grubu, Bankacılık Dergisi No: 51, 2004, S.22
- T.C. D.T.M. (2002) “Arjantin ve Türkiye Ekonomik Krizleri” Sayı 9
- T.C.M.B. “Türkiye’nin Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı”
http://www.tcmb.gov.tr/yeni/duyuru/eko_program/program.pdf
- Tunca, Z. (1998) “Asya Krizinde Yapısal Sorunlar” İ. S.O. Dergisi. (386): 33–34
- Ural, M. (2003) “Finansal Krizler ve Türkiye”, D.E.Ü. İ.İ.B.F. Dergisi
http://www.iibf.deu.edu.tr/dergi/1139576186_1.pdf

- Uygur, E.(2001) “Krizden Krize Türkiye,2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizleri”
Türkiye Ekonomi Kurumu Tartışma Metni 2001/1
- Yay, T. G.Yay ve E.Yılmaz (2001) “Küreselleşme Sürecinde Finansal Krizler Ve
Finansal Düzenlemeler” İstanbul İstanbul Ticaret Odası Yayınları
No:2001–47
- Yentürk, N. (2002) “Arjantin Krizi: Dış Borç İle Tango,” İktisat İşletme Ve Finans
Dergisi. Sayı No:193: 51–61
- Yıldırım, O. “Türk Bankacılık Sektöründe Yaşanan Finansal Krizler 1980–2002
(Nedenleri,Sonuçları ve Ekonomik Etkileri”
http://paribus.tr.googlepages.com/o_yildirim6.doc
- Yılmaz, A. (2005) “Türkiye’de Finansal Piyasalarda Liberalizasyon Sürecinde
Bankacılık Sektörünün Gelişimi” Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniv.
Kütahya
- Yiğitoğlu İhsan A. (2001) “Krizi Sonrası Dönemde Türkiye Ekonomisinin Ve
Bankacılık Sektörünün Değerlendirilmesi”, Sosyo-Ekonomi 2005–1
- Weller, Christian. (2002)“Banking On Multinationals: Increased Competition From
Large Foreign Lenders Threatens Domestic Banks, Raises Financial
Instability” Economic Policy Institute [http://www.epi.org/page/-
/old/Issuebriefs/ib178/ib178.pdf](http://www.epi.org/page/-/old/Issuebriefs/ib178/ib178.pdf)

